

ตาลปัตรวัดโพธิ์

ตาลีปัตรวัดโพธิ์

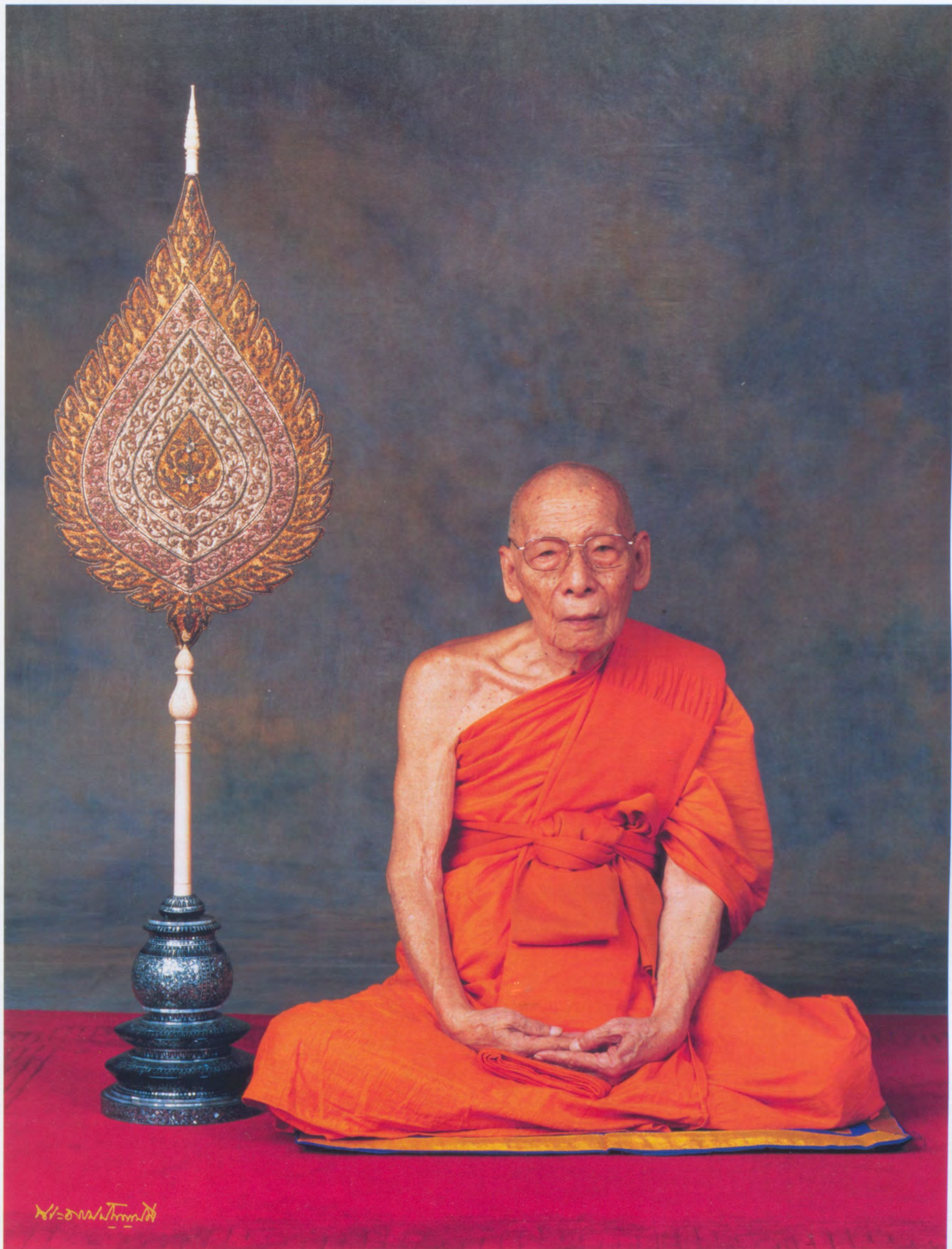
อาจารย์บูชา
แต่ พระธรรมปัญญาบดี
(ถาวร ตีสุสานุภโร ป.ธ. ๔)
อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะเขตพระนคร
อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

โคลง ๔ สุภาพ

๑ จตุ ราริยสัจพร้อม	พรหมจรรย์
ปาริสุทธิ พุทธศาสนสรรพ์	สืบสร้าง
ศีล วิรติวิราคนิรันดร์	ภิรมย์พรต
สมณ รัตตัญญอ้าง	หน่อเนื้อพระศาสนา
๑ พระ สงฆ์สาวกเชื้อ	ชินวงศ์
ธรรม วิสุทธิวิสุทธิทรง	โสดถ์แผ้ว
ปัญญา ปฏิปทาตรง	วิโมกข์มั่น
บดี ผดุงอาวาสแก้ว	แหล่งชี้เขตุพน
๑ มงคลเป็นมิ่งคุ้ม	ครองสมาน
นำศิษย์ประสพศานต์	สุขพร้อม
ปรียัติปฏิบัติวิธาน	ธีรภาพ
ปฏิเวธบุญญเขตน์อม	นิโรธเอื้อองค์คุณ
๑ ขอพระคุณสถิตพื้น	พรหมพิมาน
แดนสุทธาวาสสถาน	ถิ่นฟ้า
ปราโมทย์โพชฌงค์มาน	วิถีทิพย์
ประจวบบรรจบภพหน้า	เนืองน่านฤพาน ฯ

น้อมกราบด้วยความเคารพ
คณะศิษยานุศิษย์

(นายบุญเดือน ศรีวรพจน์ ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ประพันธ์)

พระธรรมโกศาจารย์

คำนำ

สมเด็จพระบวรมหิศร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชนิพนธ์พระบรมราชานุญาตในการศพบ พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุกโร ป.ธ.๔) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นับตั้งแต่วันมรณภาพ จนถึงพระราชนิพนธ์เพลงศพในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชนิพนธ์เพลงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นพ้นอย่างหาที่สุดมิได้

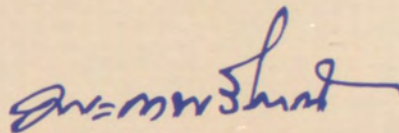
พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุกโร ป.ธ.๔) เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาด้านการศึกษา การเผยแผ่พุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ เคยดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเขตพระนคร เจ้าสำนักเรียนวัดพระเชตุพน ประธานกรรมการมูลนิธิ “ทุนพระพุทธยอดฟ้า” ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้ปกครองคณะสงฆ์และดูแลพระอารามให้มีความเป็นระเบียบ ทั้งสนับสนุนให้พระสงฆ์มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีอย่างต่อเนื่อง วัดและคณะสงฆ์จึงเจริญก้าวหน้ามาโดยตลอด นอกจากนี้พระธรรมปัญญาบดียังเป็นพระมหาเถระผู้มีศิลาจารวัตรบริบูรณ์ จึงเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของคณะสงฆ์ คณะศิษยานุศิษย์ และประชาชนทั่วไป

เนื่องในงานพระราชนิพนธ์เพลงศพพระธรรมปัญญาบดี คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจึงเห็นสมควรพิมพ์หนังสือ “ตาลปัตรวัดโพธิ์” เพื่อเป็นอนุสรณ์ ด้วยเหตุที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์เป็นพระอารามหลวง มีพระเถรานุเถระในพระอารามได้รับพระราชนิพนธ์สมณศักดิ์ตั้งแต่พระพิพิธธรรม เปริยธรรม พระครู พระราชาคณะ จนถึงสมเด็จพระสังฆราช ดังนั้น จึงมีตาลปัตรพัดยศและเครื่องประกอบสมณศักดิ์เก็บรักษาไว้จำนวนหนึ่ง ตาลปัตรพัดยศนับเป็นเครื่องประกอบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยมาแต่โบราณ หนังสือ “ตาลปัตรวัดโพธิ์” กล่าวถึงสมณศักดิ์และการปกครองคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ รายละเอียดรูปลักษณะและส่วนประกอบพัดยศ ตลอดจนตาลปัตร พัดรองในพระราชพิธีต่างๆ ที่ทรงพระกรุณาโปรดพระราชนิพนธ์แก่พระเถระวัดพระเชตุพน พร้อมทั้งมีภาพประกอบซึ่งหาได้ยาก นับว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าสูงอีกเล่มหนึ่ง

การจัดพิมพ์หนังสือตาลิบัตรวัดโพธิ์นี้ ได้มอบหมายให้พระราชเวที (สุรพล
ชิตยาโณ ป.ธ.๙) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นผู้ดำเนินการจัดพิมพ์
นายบุญเตือน ศรีวรพจน์ ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
เป็นผู้เรียบเรียง มุลนิธิสิริวัฒนภักดี โดยคุณเจริญ คุณหญิงวรรณฯ สิริวัฒนภักดีและ
ครอบครัว อุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม เป็นเงิน ๓,๙๐๐,๐๐๐ บาท
(สามล้านเก้าแสนบาทถ้วน)

ขออนุโมทนาในกุศลจิตของคณะสงฆ์ คณะศิษยานุศิษย์ ท่านสาธุชน
พุทธบริษัทที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจอุทิศถวายในการสวดพระอภิธรรม
ตลอดจนถึงการออกเมรุ และมูลนิธิสิริวัฒนภักดีมีกุศลจิตถวายค่าจัดพิมพ์หนังสือ
อนุสรณ์ในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดี
หากดวงวิญญาณของท่านได้ทราบด้วยญาณวิเศษ คงจะปลื้มปีติยินดีและอนุโมทนาสาธุการ
ในการกุศลครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

ขออำนาจแห่งกุศลทักษิณานุปทานกิจที่คณะศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศ
จงสัมฤทธิ์เป็นอริยวิบุลยผลดลบันดาลให้พระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดี
(ถาวร ตีสถานุโร ป.ธ. ๔) ได้เสวยทิพย์สมบัติในสุคติสมปรารถนา สมดังเจตนาปรารถนา
ทุกประการ เทอญ

(พระเทพวिरาภรณ์)

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สารบัญ

❖ คำนำ	๔
❖ สารบัญ	๗
❖ ประวัติพระธรรมปิฎกญาบดี	๙
❖ มรตกธรรม	๓๖
❖ บทนำ	๔๕
❖ สมณศักดิ์และตาลีปัตรพัตยศสงฆ์ไทย	๔๙
❖ เครื่องประกอบสมณศักดิ์	๑๐๕
❖ ทำเนียบสมณศักดิ์และพัตยศจากลายรดน้ำวัดโพธิ์	๑๖๓
❖ พัตยศและเครื่องบริขารพระพุทธรูปเทวปฏิมากร	๒๖๗
❖ ตาลีปัตรพัตยศวัดโพธิ์	๒๘๗
❖ พัตรองงานพระราชพิธี	๓๓๕
❖ พัตสังเค็ดงานพระเมรุ	๓๖๗
❖ ตาลีปัตรเก่าวัดโพธิ์	๓๙๑
❖ บรรณานุกรม	๔๑๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับพระธรรมปัญญาบดี
 ครั้ยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมเสนานี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
 เนื่องในพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
 เมื่อวันอังคารที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

ประวัติ
พระธรรมปัญญาบดี
(ถาวร ตีสู่สานุโกร ป.ธ. ๕)

อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะเขตพระนคร
อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สถานะเดิม

ชื่อ ถาวร นามสกุล เจริญพานิช เกิดวันเสาร์ที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ตรงกับวันแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง บิดา นายเจริญ เจริญพานิช มารดา นางพุ่ม เจริญพานิช บ้านเลขที่ ๕ ตำบลบ้านหม้อ อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

บรรพชา

วันเสาร์ที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ตรงกับวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเมีย ณ วัดตราขู ตำบลบ้านหม้อ อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

พระอุปัชฌาย์ พระครูพรหมจริยคุณ (ดี) เจ้าอาวาสวัดแจ้งพรหมนคร จังหวัดสิงห์บุรี ภายหลังเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระพรหมนครจารย์

อุปสมบท

วันศุกร์ที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ปีชวด ณ วัดตราขู ตำบลบ้านหม้อ อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ได้รับฉายาว่า “ตีสู่สานุโกร”

พระอุปัชฌาย์ พระธรรมปิฎก (เผื่อน ติสสทตฺโต ป. ๙) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร ภายหลังได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระวันรัต

พระกรรมวาจาจารย์ พระครูพรหมจริยคุณ (ดี) เจ้าอาวาสวัดแจ้งพรหมนคร จังหวัดสิงห์บุรี ภายหลังเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระพรหมนครจารย์

พระอนุสาวนาจารย์ พระครูปลัดปิฎกวิฑฒน์ (ฟุ้ง ปุณฺณโก ป. ๓) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร ภายหลังเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมเสนานี

วิทยฐานะ

- พ.ศ. ๒๕๓๓ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนชุมชนวัดตราชู
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
- พ.ศ. ๒๕๓๖ สอบได้ น.ธ.โท สำนักเรียนวัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๐ สอบได้ ป.ธ.๔ สำนักเรียนวัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร
- การศึกษาพิเศษ** อักษรขอม ลูกคิด

งานปกครอง

- พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๑ เป็นเลขานุการเจ้าคณะแขวงนอก ธนบุรี
- พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นพระกรรมวาจาจารย์
- พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นเลขานุการเจ้าคณะกิ่งอำเภอบางกอกใหญ่
- พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะใต้ วัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นเจ้าคณะแขวงพระบรมมหาราชวัง
- พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นพระอุปัชฌาย์
- พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นเจ้าคณะใต้ วัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิพระราชปัญญาสุธี (ถาวร ตีสถานุกโร)
- พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เป็นผู้รักษาการเจ้าคณะ
เขตพระนคร
- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิ “ทุนพระพุทธยอดฟ้า” ในพระบรม
ราชูปถัมภ์
- พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นเจ้าคณะเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (ตามกฎหมาย
มหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๘ (พ.ศ. ๒๕๔๖) แก้ไขเพิ่มเติมกฎ
มหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้ง
ถอดถอนพระสังฆาธิการ ข้อ ๓๔)

งานการศึกษา

- พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำนักเรียนวัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง
- พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นเลขานุการสอบธรรมและบาลีสนามหลวง สนามสอบวัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นผู้อำนวยการสอบธรรมและบาลีสนามหลวง สนามสอบวัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นผู้อำนวยการสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นรองประธานกรรมการ “ทุนนิธิอุปถัมภ์การศึกษาวัดพระเชตุพน”
- พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นประธานกรรมการ “ทุนนิธิอุปถัมภ์การศึกษาวัดพระเชตุพน”
- พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมและบาลีสนามหลวง สนามสอบวัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นเจ้าสำนักเรียนวัดพระเชตุพน

งานเผยแผ่

- แสดงธรรมแก่ประชาชนที่มารักษาอุโบสถศีล วันธรรมสวนะ
- จัดงานบวชนЕКขัมมจารีปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นประจำทุกปี
- จัดงานเทศน์มหาชาติทำนองหลวงเป็นประจำทุกปี
- จัดงานวันกรรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโรส ร่วมกับชุมชนภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- จัดงานสงกรานต์นมัสการพระพุทธไสยาส ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เป็นประจำทุกปี
- จัดงานอเมซิงไทยแลนด์ ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย ๒๕๔๑ - ๒๕๔๒
- จัดงาน “เทศกาลท่องเที่ยวงานวัดโพธิ์” ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กรมศิลปากร การไฟฟ้านครหลวง กรมการรักษาดินแดน และชุมชนชาวตลาดท่าเตียน เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ

- ร่วมกับกรุงเทพมหานคร จัดพิธีสืบพระชะตาหลวง (ค้ำกึ่งโพธิ์) ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
- จัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระในเทศกาลสงกรานต์ปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ และเชิญชวนคนไหว้พระ ๙ วัดร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นต้นมา เป็นประจำทุกปี
- จัดวิทยากรบรรยายให้ความรู้แก่นักเรียนนักศึกษาที่มาทัศนศึกษา ณ วัดพระเชตุพน มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาชมวัดปีละประมาณ ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน ซึ่งทางวัดได้จัดระบบบริการอำนวยความสะดวกให้ตามสมควร
- จัดพิมพ์หนังสือออกเผยแพร่เกี่ยวกับประวัติวัดและงานพระนิพนธ์ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เช่น โบราณวัตถุจากพระมหาเจดีย์ ๔ รัชกาล โบสถ์วัดโพธิ์ ตึกดาจิ้นวัดโพธิ์ ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน เครื่องถ้วยวัดโพธิ์ หอสมุดสมเด็จพระว.ผ.ต. วัดพระเชตุพน ศาลาพระธรรมปัญญาบดี โคลงฉันท์ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ตึกดาจิ้นวัดโพธิ์ หอไตรกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส สรรพสิทธิ์คำฉันท์ วิหารพระนอนวัดโพธิ์ สิริมงคลวัดโพธิ์ ตำราพระพุทธรูปปางต่างๆ ตามพระมติ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส สถาปัตยกรรมวัดโพธิ์ จดหมายเหตุวัดพระเชตุพน สมัยรัชกาลที่ ๑-๔ กฤษฎาสอนน้องคำฉันท์ คำอวยพร จารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก พระพุทธปฏิมาวัดโพธิ์ คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์ภาษาไทยและอังกฤษ

งานสาธารณูปการ

นับตั้งแต่พระธรรมปัญญาบดี เป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้บูรณปฏิสังขรณ์พระอารามทั้งในเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส พอสรุปได้ดังนี้

๑. การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส

- บูรณะพระพุทธรูปในพระระเบียงพระอุโบสถ พระระเบียงพระมหาเจดีย์ และพระวิหารคด
- บูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระระเบียงพระอุโบสถ พระวิหารพระพุทธไสยาส พระมณฑป ศาลารายรอบพระมณฑป พระวิหารทิศ พระวิหารคด พระระเบียงพระมหาเจดีย์ พระวิหารขาว พระเจดีย์หมู่ ๕ ฐานเดียว พระเจดีย์ราย พระมหาเจดีย์มุขี บัตรบริหาร ประจำปีรัชกาลที่ ๓ และพระมหาเจดีย์ทรงพระศรีสุริโยทัย ประจำปีรัชกาลที่ ๔ ศาลาการเปรียญ ศาลาพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ศาลาพงศาชำนาญกิจ (ศาลาทิพย์โรฐาน) และกำแพงเขตพุทธาวาส
- สร้างศาลาพระธรรมปัญญาบดี และศาลาสิริวิวัฒนภักดี
- จำลองโบราณวัตถุ มีพระกรัณฑ์ทองคำใส่พระบรมสารีริกธาตุ เบญจจำลอง และแผ่นทองคำ จารึกพระไตรปิฎก เป็นต้น บรรจุในพระมหาเจดีย์ ๔ รัชกาล

- จัดทำพิธีภัณฑ์แสดงโบราณวัตถุ (เครื่องทอง) จากพระมหาเจดีย์ ๔ รัชกาล ที่มณฑลหลังพระวิหารทิศตะวันตก (ทิศพระนาครปรก)
- จัดทำพิธีภัณฑ์แสดงพระพุทธรูป คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน และเครื่องถ้วย ในศาลาราย ๓ หลัง รอบพระมณฑป
- อนุรักษ์ซ่อมแซมจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ และพระวิหารพระพุทธไสยาส

๒. การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตสังฆาวาส

- บูรณปฏิสังขรณ์กุฏิคณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ ตำหนักवासกรี เก่งจินหน้า ตำหนักवासกรี กุฏิสมเด็จพระเจริญอักษร คณะ น.๑๖ หอประชุมสงฆ์ หอสมุดสมเด็จพระ ว.ผ.ต. หอสมุดสันติวัน โรงเรียนสุขุมลธรรมมุตติ โรงเรียนศาลาแดงและศาลาเหลือง โรงเรียนมงคลทิพย์อภิธรรมมูลนิธิ ปรับปรุงตึกกวี เหวียนระวี เป็นสำนักงานวัดพระเชตุพน ทาสีประตูและซุ้มกำแพงเขตสังฆาวาส ปรับปรุงระบบไฟฟ้าและประปา ซ่อมถนนและวางท่อระบายน้ำในเขตสังฆาวาส

งานศึกษาสงเคราะห์

๑. ที่วัดพระเชตุพน

- บริจาคทรัพย์ส่วนตัวเป็นทุนในการจัดตั้งมูลนิธิพระราชปัญญาสุธี (ถาวรติสุสานุกร) เป็นเงินจำนวน ๓๖๑,๔๐๓.๔๑ บาท (สามแสนหกหมื่นหนึ่งพันสี่ร้อยสามบาทสี่สิบเอ็ดสตางค์) และได้นำดอกผลของมูลนิธิฯ มอบเป็นทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณร และนักเรียนนักศึกษา เป็นระยะเวลา ๒๔ ปี

- เป็นประธานกรรมการบริหารทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา วัดพระเชตุพน
- มอบทุนการศึกษา “ทุนสงเคราะห์นักเรียนวัดพระเชตุพน”
- มอบทุนการศึกษาและสาธารณกุศลของ “กองทุนสมเด็จพระสังฆราช ๑๗”
- มอบทุนการศึกษา “วันกรรมสมเด็จพระปรมาลหุวิชิตชิโนรส” ระดับอุดมศึกษา เฉพาะผู้ที่ศึกษาด้านภาษาไทย วรรณคดีไทยหรือบาลี-สันสกฤต
- มอบทุนอาหารกลางวันให้แก่นักเรียนโรงเรียนวัดพระเชตุพน
- มอบทุนอุดหนุนการศึกษาของมูลนิธิสังเค็ดสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถร) แก่สำนักเรียนบาลี ๗๖ จังหวัด จังหวัดละ ๑ ทุน
- สมทบทุนกองทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย
- บริจาคเงินส่วนตัวสมทบทุนมูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เนื่องในโอกาสบำเพ็ญกุศลอายุครบ ๘๔ ปี

๒. ที่โรงเรียนชุมชนวัดตราขุ (ถาวรพรเพ็ญปราณีตอุปถัมภ์) จังหวัดสิงห์บุรี

สร้างอาคารเรียน สร้างอาคาร ๘๖ ปี พระธรรมปิฎก (ถาวร ดิสุสานุกร เจริญพานิช) โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้โรงเรียนชุมชนวัดตราขุ จำนวน ๑ ไร่ ๒ งาน ๕๓ ตารางวา ก่อตั้งทุน “บุญนิธิพระธรรมเสนานี” เพื่อเป็นทุนค่าอาหารกลางวันเด็กนักเรียน

๓. ที่โรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก จังหวัดสิงห์บุรี

บริจาคที่ดินเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก จำนวน ๑๐ ไร่ เชิญชวน คุณนายพรเพ็ญ หงส์ลดาธมภ์ และคณะ บริจาคทรัพย์ซื้อที่ดินสร้างโรงเรียนพรหมบุรี รัชดาภิเษก จำนวน ๔๔ ไร่ ๒ งาน จัดหาทุนเพื่อซื้อที่ดินสร้างโรงเรียนเพิ่มเติม จำนวน ๑๘ ไร่ ๔๘ ตารางวา ปัจจุบันโรงเรียนมีที่ดิน จำนวน ๗๒ ไร่ ๒ งาน ๔๘ ตารางวา สร้าง รื้อโรงเรียน สร้างอาคารหอสมุดและซัอรยนต์ ๖ ล้อ จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การศึกษา พระธรรมเสนานี สร้างโรงอาหารพระธรรมปัญญาบดี ๘๕ ปี

สารานสงเคราะห์

๑. ที่วัดพระเชตุพน

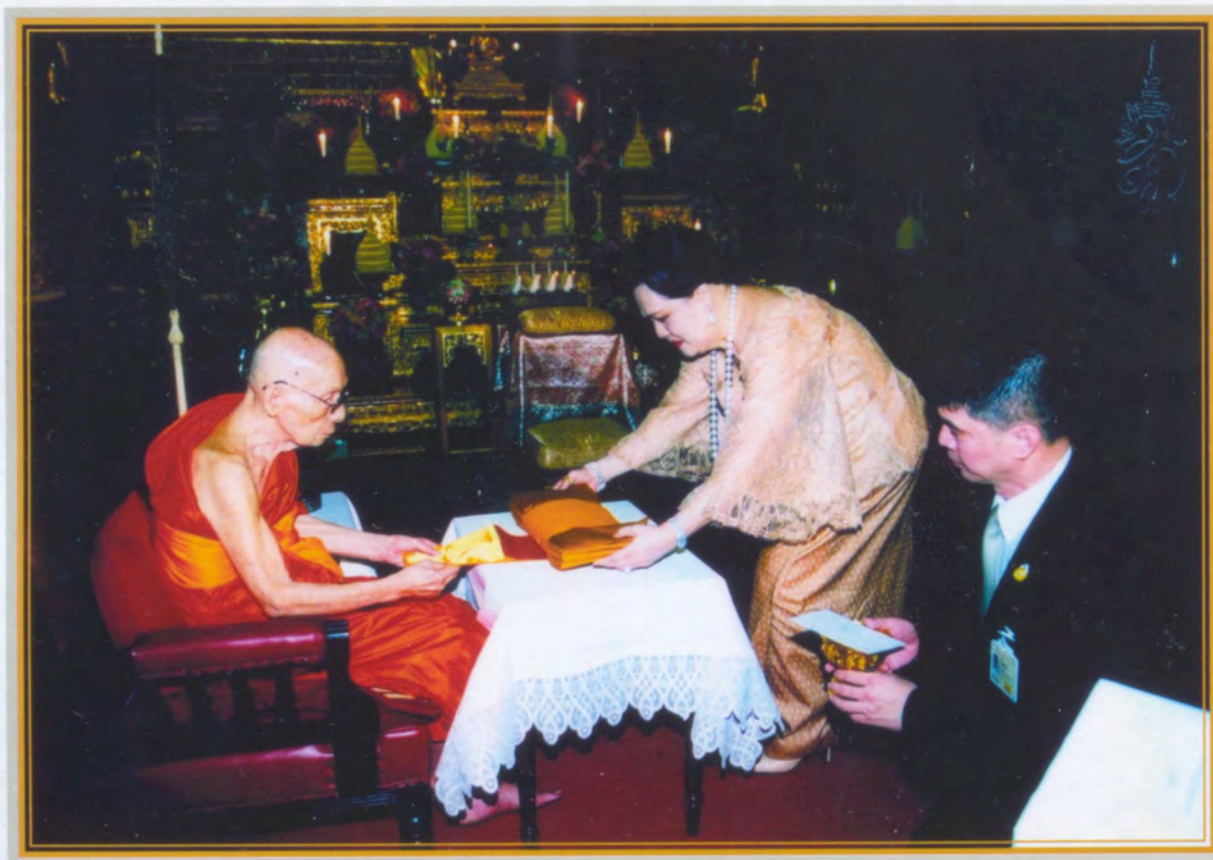
- จัดตั้งโรงงานโดยเสด็จพระราชกุศลงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรม ศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- ทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม ราชินีนาถ สมทบทุนมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เนื่องในโอกาส เสด็จพระราชดำเนินในการสดับพระธรรมเทศนามหาชาติ งานฉลองจาริกวัดโพธิ์ : มรดก ความทรงจำแห่งโลก วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔
- จัดตั้งโรงงานโดยเสด็จพระราชกุศล เนื่องในงานพระราชพิธีพระราชทาน เพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
- จัดตั้งโรงงานโดยเสด็จพระราชกุศล เนื่องในงานพระราชพิธีพระราชทาน เพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
- มอบเครื่องอุปโภคบริโภคและปัจจัยถวายวัดและพระสงฆ์ที่ประสบอุทกภัย ในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท อุทัยธานี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี และ ปทุมธานี รวม ๘ จังหวัด

๒. ที่วัดตราขุ อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

สร้างอุโบสถ บูรณะศาลาการเปรียญพระธรรมปัญญาบดี สร้างศาลา ๘๙ ปี พระธรรมปัญญาบดี บริจาคเงินให้แก่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านตราขุ ก่อตั้งมูลนิธิ “จรัญ - พุ่ม เจริญพานิช”

๓. ที่โรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก จังหวัดสิงห์บุรี

บริจาคทรัพย์สมทบทุนช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยที่จังหวัดสิงห์บุรี และมอบทุน การศึกษาให้แก่นักเรียนโรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก จังหวัดสิงห์บุรี

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินทรงสดับพระธรรมเทศนาเป็นการส่วนพระองค์
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
วันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๓

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน
ทรงสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และพระธรรมเทศนามหาชาติกัณฑ์มหาวราข
เนื่องในงานฉลองจารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

๔. ที่โรงพยาบาลพรหมบุรี อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

บริจาคที่ดินให้แก่โรงพยาบาลพรหมบุรี จำนวน ๑๒ ไร่ ๒ งาน ๘๑ ตารางวา เพื่อสร้างโรงพยาบาลพรหมบุรี สร้างโรงจอดรถ สร้างศาลาพักญาติ สร้างอาคารผู้ป่วยพิเศษ ๒ จัดตั้งกองทุนพระธรรมเสนานี เพื่อนำดอกผลมาใช้ในกิจการของโรงพยาบาลพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๕. ที่โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

บริจาคเงินส่วนตัวให้แก่โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ มอบเครื่องไตเทียม มอบเครื่องช่วยหายใจและเครื่องดมยาสลบ เครื่องกระตุ้นหัวใจสำหรับกระตุ้นหัวใจในผู้ป่วยที่มีภาวะวิกฤต

งานพิเศษ

- พ.ศ. ๒๕๑๕ เข้ารับการอบรมพระสังฆาธิการที่วัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นกรรมการสอบความรู้พระสังฆาธิการที่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ที่วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๑๙ ร่วมฝึกซ้อมอบรมพระสังฆาธิการที่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ในเขตหนเหนือ ที่วัดสุทัศนเทพวราราม
- พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ไปประชุมร่วมกับกรมศิลปากร ในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นประธานคณะกรรมการฝ่ายว่าจ้างและอนุมัติจ่ายเงิน ในการก่อสร้างในวัดพระเชตุพนทั้งหมด
- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานวันมหามงคลรัชมิ่งคลาภิเษก ที่วัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นประธานจัดงานในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดทองพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิพระราชปัญญาสุธี (ถาวร ตีสถานุกิจโร)
- พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๔๐ เป็นผู้อำนวยการอบรมพระนวกะหน่วยที่ ๑ ที่วัดพระเชตุพน
- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิ “ทุนพระพุทธรูปยอไฟฟ้า” ในพระบรมราชูปถัมภ์
- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อการศึกษาพระอภิธรรม

เกียรติคุณ

- พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับปริญญาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาจริยศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปัญญาบดี รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา
 แต่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 ในการเสด็จพระราชดำเนิน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๕๐ วัน พระราชทานศพ ม.จ.ดวงจิตร์ จิตรพงศ์
 ณ วัดคลองเตย (ตำหนักปลายเนิน) เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๘

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๙๕ อายุ ๓๖ พรรษา ๑๖ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชนานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก ในพระอัฐมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในราชทินนามที่ พระครูทักษิณคณิศร

พ.ศ. ๒๕๐๗ อายุ ๔๘ พรรษา ๒๘ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชนานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะปลัดขวา ในราชทินนามที่ พระทักษิณคณิสสร ดังสำเนาประกาศดังนี้

ให้พระครูทักษิณคณิศร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระทักษิณคณิสสร บวรสังฆสิทธิการ วิจารณ์กิจโกศล สกลมหาคณาธิบดี ตริปิฎกธรรมรักขิต พระราชาคณะปลัดขวา ในพระอัฐมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

พ.ศ. ๒๕๒๖ อายุ ๖๗ พรรษา ๔๗ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชนานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามที่ พระราชปัญญาสุธี ดังสำเนาประกาศดังนี้

ให้พระทักษิณคณิสสร เป็น พระราชปัญญาสุธี ศรีปริยัตินาถ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระราชาคณะชั้นราช สถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุกรมตั้งฐานานุกรมได้ ๔ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในพระอารามโดยสมควร จงเจริญสุขสวัสดิ์ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖ เป็นปีที่ ๓๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๓๖ อายุ ๗๗ พรรษา ๕๗ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชนานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ พระเทพวรมนี ดังสำเนาประกาศดังนี้

ให้พระราชปัญญาสุธี เป็นพระเทพวรมนี ศรีปริยัติวิสิฐ สิกขกิจจโรปกร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระราชาคณะชั้นเทพ สถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุกรมตั้งฐานานุกรมได้ ๕ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในพระอารามโดยสมควร จงเจริญสุขสวัสดิ์ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ เป็นปีที่ ๔๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๕๐ วัน พระราชทานศพ ม.จ.ดวงจิตร จิตรังค์
ณ วัดคลองเตย (ตำหนักปลายเนิน) เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๘

พ.ศ. ๒๕๓๙ อายุ ๘๐ พรรษา ๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ในราชทินนามที่พระธรรมเสนานี เนื่องในพระราชพิธีกาญจนาภิเษก วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๙ ดังสำเนาประกาศดังนี้

ให้พระเทพวรมณีเป็นพระธรรมเสนานี ศีลาจารย์วัตรวิมล มงคลธรรมนิวิฐ สิกขิกจวโรปกร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระราชาคณะชั้นธรรม สถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๖ รูป คือ พระครูปลัดสารวัณน์ ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในพระอารามโดยสมควร จงเจริญสุขสวัสดิ์ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๑๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นปีที่ ๕๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๔๓ อายุ ๘๔ พรรษา ๖๔ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ในราชทินนามที่ พระธรรมปัญญาบดี ดังสำเนาพระบรมราชโองการตอนหนึ่ง ดังนี้

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดสถาปนา พระธรรมเสนานี ขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง มีราชทินนามที่จารึกในหิรัญบัฏว่า พระธรรมปัญญาบดี ศรีวิสุทธิคุณสุนทรवरนายก ดิลกธรรมานุสิฐ กิจจานุกิจจาทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี สถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ วิบูลยคณิสสร ธุราทรมหาคณานุนายก ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูสรวิชัย พระครูคู่สวด ๑ พระครูไกรสรวิลาส พระครูคู่สวด ๑ พระครูธรรมบาล ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑

ขออาราธนาพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร โดยสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ และจงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัญฐิติ วิรุฬหิไพบุลย์ ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ เป็นปีที่ ๕๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระครูทักษิณคณิศร
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

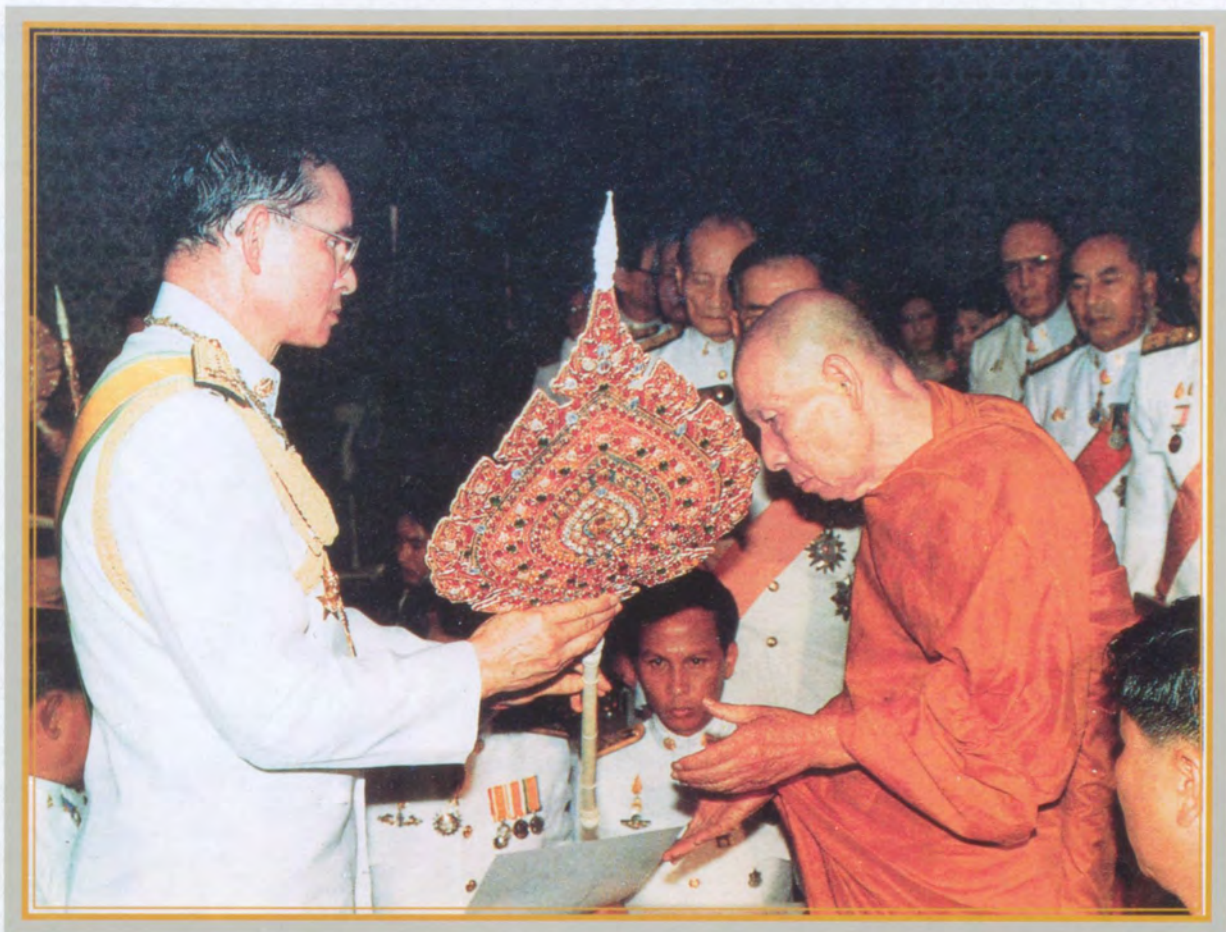
พระทักษิณคณิสสร
พระราชคณะปลัดขวา ในพระอัฐิ กรมสมเด็จพระปรมาภิไธยในรต
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระราชปัญญาสุธี
เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
เจ้าคณะแขวงพระบรมมหาราชวัง

พระเทพวรมณี
เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
เจ้าคณะเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนพัดยศพระราชาคณะชั้นเทพ
แด่พระเทพวรมณี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนพัดยศพระราชาคณะชั้นธรรม
แด่พระธรรมเสนานี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง
เนื่องในพระราชพิธีกาญจนาภิเษก เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙

พระธรรมเสนานี
เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
เจ้าคณะเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนหิรัญบัฏ - พัดยศ
พระราชกณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ
แด่พระธรรมปัญญาบดี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

พระธรรมปัญญาบดี ถ่ายภาพร่วมกับ คุณเจริญ คุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี
พลโท จุล อติเรก คุณวิเชียร วัริยะประสิทธิ์ และคุณชนะ บารมี
ในวันรับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๓

พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสุสานุกรโร ป.๖.๔)
อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

มรณภาพ

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๗ เวลา ๐๖.๓๐ น. ที่กุฏิคณะ ต.๓๔ วัดพระเชตุพน ด้วยชราภาพโดยอาการอันสงบ สิริรวมอายุ ๙๘ ปี ๒ เดือน พรรษา ๗๘

สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาทราชธรรมคุณูปการคุณานุคุณ เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ โรงเรียนสุขุมลสมมุติส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วันอังคารที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๗.๐๐ น.

การนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนชั้นเครื่องเกียรติยศประกอบศพพระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสสานุกโร) จากโกศแปดเหลี่ยม เป็นโกศไม้สิบสอง เป็นกรณีพิเศษ

การที่พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสสานุกโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ได้รับพระราชทานโกศไม้สิบสอง ด้วยเหตุที่ท่านเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติอันควรได้รับเกียรติยศและการยกย่องเชิดชูเป็นกรณีพิเศษ ดังนี้

๑. อาวุโสโดยอายุ คือมีอายุมากถึง ๙๘ ปี

๒. อาวุโสโดยสมณศักดิ์ คือเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ อันดับที่ ๑ ในคณะสงฆ์มหานิกาย

๓. อาวุโสโดยพรรษา คือ ๗๘ พรรษา

๔. เป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก (ในประเทศไทยมี ๖ วัด) และเป็นเจ้าอาวาสวัดประจำรัชกาลที่ ๑ นับตั้งแต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น) ลั่นพระชนม์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ วัดพระเชตุพนก็ร้างสมเด็จพระราชาคณะมานาน ซึ่งวัดนี้นับว่าเป็นวัดใหญ่ เป็นพระอารามสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์

๕. ถวายการรับเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ในการเสด็จฯ ถวายผ้าพระกฐิน ณ พระอารามนี้ ตลอดระยะเวลาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนมาถึง ๒๐ ปีเศษ

๖. มีอาจารย์และศิษยานุศิษย์เป็นที่ยอมรับนับถือแพร่หลาย

อนึ่ง พระธรรมปัญญาบดี เป็นพระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งในคณะที่จะได้รับการพิจารณาพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นสมเด็จพระราชาคณะ แต่ท่านมรณภาพไปเสียก่อน และในอดีตนั้น พระอุปัชฌาย์คุณูปมาจารย์ (ปาน) อดีตอธิบดีสงฆ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะ แต่ท่านมรณภาพเสียก่อน จึง

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการศพอย่างสมเด็จพระราชอาณัติ พระราชทาน
โกศไม้สิบสองเป็นเกียรติยศ

เพื่ออนุวัติอย่างอริยสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในอดีต จึงทรง
พระกรุณาโปรดเลื่อนชั้นเครื่องเกียรติยศประกอบศพพระธรรมปัญญาบดี (ถาวร
ติสฺสานุโก) จากพระราชทานไตรครอง โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับ เป็น
พระราชทานไตรครอง โกศไม้สิบสอง ฉัตรเครื่องสูงทองแผ่ลวด แตรรอง แตรฝรั่ง ปี
กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ และพระราชทานผ้าไตร ๑๐
ไตรบังสุกุลปากโกศ กับทรงรับศพอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด มีพระ
พิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเวลากลางคืน กำหนด ๗ คืน

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายศุภชัย ภู่งาม องคมนตรี เชิญพวงมาลา
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณ
วลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ พระเจ้าหลานเธอ
พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ และของพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ
ไปวางหน้าโกศศพ พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสฺสานุโก)

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โปรดเกล้าฯ ให้
พลอากาศเอก เกษม อยู่สุข เชิญพวงมาลาของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา และของ
พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัฒนภรินทร์ ไปวางที่หน้าโกศศพ พระธรรม
ปัญญาบดี (ถาวร ติสฺสานุโก)

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ องคมนตรี
เป็นผู้แทนพระองค์ไปในการบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วันพระราชทานศพ พระธรรม
ปัญญาบดี (ถาวร ติสฺสานุโก) วันเสาร์ที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๗.๐๐ น.
พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูป จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ พระ ๔ รูปสวด
ธรรมคาถา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พลอากาศเอก ชลิต พุกผาสุข องคมนตรี
เป็นผู้แทนพระองค์ไปในการบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วันพระราชทานศพ พระธรรม
ปัญญาบดี (ถาวร ติสฺสานุโก) วันอาทิตย์ที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๐.๓๐ น.
พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่สวดพระพุทธรูปตั้งแต่วันก่อนถวายพรพระ รับพระราชทานฉัน
และบังสุกุล

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายศุภชัย ภู่งาม องคมนตรี เป็นผู้แทน
พระองค์ไปในการบำเพ็ญพระราชกุศล ๕๐ วันพระราชทานศพ พระธรรมปัญญาบดี
(ถาวร ตีสานุกโร)

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวด
พระพุทธรูป จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ พระ ๔ รูปสวดธรรมคาถา พระพิธีธรรม
สวดพระอภิธรรม

วันจันทร์ที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗ เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่สวด
พระพุทธรูปตั้งแต่วันก่อนถวายพรพระ รับพระราชทานฉัน และบังสุกุล

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ นายศุภชัย ภู่งาม องคมนตรี เป็นผู้แทน
พระองค์ไปในการบำเพ็ญพระราชกุศล ๑๐๐ วันพระราชทานศพ พระธรรมปัญญาบดี
(ถาวร ตีสานุกโร)

วันอาทิตย์ที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวด
พระพุทธรูป จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ พระ ๔ รูปสวดธรรมคาถา พระพิธีธรรม
สวดพระอภิธรรม

วันจันทร์ที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่สวด
พระพุทธรูปตั้งแต่วันก่อนถวายพรพระ รับพระราชทานฉัน และบังสุกุล

ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการพระราชทาน
เพลิงศพ พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสานุกโร) ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘

เวลา ๑๗.๐๐ น. บำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานในการออกเมรุ ณ
โรงเรียนสุขุมลธมมุตติส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุท
ธรูป จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ พระ ๔ รูปสวดธรรมคาถา พระพิธีธรรมสวด
พระอภิธรรม

เวลา ๑๙.๐๐ น. พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๘

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่สวดพระพุทธรูปตั้งแต่วันก่อนถวาย
พรพระ แล้วรับพระราชทานฉัน

เวลา ๑๓.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปบังสุกุล เชิญโกศศพขึ้นรถอวดจร मुख
จากโรงเรียนสุขุมลธมมุทิส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เขตพระนคร ไปยัง
เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
หยุดรถเชิญโกศศพแห่เวียนเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๗.๐๐ น. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพ

วันจันทร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘

เวลา ๐๗.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตร และภัตตาหารสามหาบในการเก็บอัฐิ

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ รับพระราชทานฉัตร
แล้วบังสุกุล ฌลองอัฐิ

มรดกธรรม

พระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดี อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

พระราชเวที *

พระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสฺसानุกโร ป.ธ.๔) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เป็นพระมหาเถระผู้เป็นรัตตัญญู มีพรรษาชุกฉัตรยืนนานถึง ๙๘ ปี ๒ เดือน พรรษา ๗๘ ท่านเป็นผู้มีอาจารย์ทรงคุณสูง สงบเสงี่ยมเรียบร้อย รักความสันโดษ ใช้ชีวิตอย่างสมถะ และเป็นผู้มีความกตัญญูทวนเวียนต่อบิดามารดาและครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้มีพระคุณ สนใจใฝ่ศึกษาและชอบให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและกุลบุตรกุลธิดาทั้งหลาย ได้ชวนชวนจัดสร้างโรงเรียนในชาติภูมิถิ่นกำเนิดของท่าน คือโรงเรียนชุมชนวัดตราขุ สำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา และโรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก สำหรับเด็กมัธยมศึกษา นอกจากนี้ยังสร้างโรงพยาบาลพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ได้อุทิศที่ดินส่วนตัวที่เป็นมรดกตกทอดมาจากโยมมารดาบิดา และชักชวนญาติโยมที่มีจิตศรัทธาซื้อหาที่ดินเพิ่มเติมบริจาคสร้าง โรงเรียน โรงพยาบาล และสร้างโบสถ์สร้างศาลาที่วัดตราขุที่ท่านได้บวชอยู่สมัยเป็นสามเณร ได้ทำความเจริญให้ถิ่นกำเนิดของท่านอย่างมาก

หลวงพ่อก่อกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ มีนามเดิมว่า ชุ่นเกี้ยว (ภายหลังเปลี่ยนเป็น “ถาวร” เมื่อบวชพระแล้ว) บวชเป็นสามเณรที่วัดตราขุ ตำบลบ้านหม้อ อำเภอพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี อยู่หนึ่งพรรษา สอบได้นักธรรมชั้นตรี แล้วได้ย้ายมาอยู่วัดโพธิ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ในสมัยเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม) เป็นเจ้าอาวาส โดยท่านนร เบรียญ เป็นเพื่อนรุ่นเดียวกับเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เพื่อน ติสฺสทตฺโต ป.๙) ขณะนั้นยังเป็นพระธรรมปิฎก ได้นำมาฝากกับสมเด็จพระวันรัตที่คณะ น.๑๕ ต่อมาสมเด็จพระพุฒาจารย์ได้สั่งให้มาอยู่ที่คณะ ต.๓๔ กับพระเดชพระคุณพระธรรมเสนานี (ฟุ้ง ปุณฺณโก ป.๓) ขณะนั้นยังเป็นพระครูปลัดปิฎกวิธาน หลวงพ่อขยันเอาใจใส่ศึกษาเล่าเรียน จนสอบได้เปรียญ ๓ ประโยค ขณะเป็นสามเณร แล้วจึงกลับไปอุปสมบทที่วัดตราขุ แล้วมาเรียนต่อประโยค ๔ โดยไม่เคยสอบตก ท่านเคยเล่าให้ฟังว่า เมื่อสอบประโยค ๕ แล้วทางแม่กองบาลีประกาศผลว่าสอบได้ แต่พ่อตกคำทางแม่กองโทรมาหาสมเด็จพระพุฒาจารย์ บอกว่าประกาศผิดจะให้ทำอย่างไร สมเด็จพระพุฒาจารย์ตอบไปว่า “แล้วแต่แม่กองจะพิจารณา” หลวงพ่อจึงสอบตกเป็นครั้งแรก ท่านเจ้าคุณใหญ่ พระธรรมเสนานีจึงให้เลิกเรียนแล้วมาช่วยกันสอนหนังสือ หลวงพ่อเลยหยุดเรียนหยุดสอบ จึงได้แค่เปรียญ ๔ ประโยค ถ้ายังเรียนและสอบต่อคงได้อีกหลายประโยค เพราะท่านความจำดีมาก สวดมนต์แม่นยำ สมาธิดี มีความเฉลียวฉลาด สุขุมลึกซึ้ง มองคนออก บอกคนได้ ใช้คนเป็น เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่ดี แต่มักจะถ่อมตน

* พระราชเวที (สุรพล ชิตฺตนาโณ ป.ธ.๙, ศษ.บ., พธ.บ., อ.ม.) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ประธานกรรมการมูลนิธิพระธรรมปัญญาบดี (ถาวร เจริญพานิช) และผู้จัดการมรดก

เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริ) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพน องค์ที่ ๑๑ หรือสมเด็จพระเจ้า ป๋า ทรงมีความเมตตาต่อหลวงพ่อบ่อยอย่างมาก เคยชวนให้ท่านไปฝึกหัดเทศน์ปุจฉา-วิสัชนา ฝึกได้ไม่กี่วัน เจ้าคุณอาจารย์รู้เข้าจึงห้ามไม่ให้ไป สมเด็จพระเจ้า ป๋า จะตั้งเป็นฐานานุกรมของท่านตำแหน่งพระครูวินัยธร หลวงพ่อปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่าเป็นเปรียญอยู่แล้ว ขอให้ตั้งองค์ที่ไม่เป็นเปรียญจะดีกว่า

ต่อมาเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ป๋า จึงชวนท่านไปช่วยงานในภาคที่ท่านเป็นเจ้าคณะปกครอง ทำหน้าที่เลขานุการ ช่วยฝึกหัดพระต่างจังหวัดสวดมนต์ เพราะหลวงพ่อสวดมนต์เก่ง เสียงดังฟังชัด เพื่อให้มีผลงาน และได้เสนอขอสมณศักดิ์เป็นพระครูทักษิณคณิศร พระครูสัญญาบัตร ในพระอริยสมเด็จพะมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ขณะท่านมีอายุ ๓๖ ปี และได้เป็นพระราชอาคันตุกะที่ พระทักษิณคณิศร พระราชาคณะปลัดขวา ในพระอริยฯ เช่นเดียวกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ขณะมีอายุได้ ๔๘ ปี เป็นอยู่นานถึง ๑๙ ปี จึงได้เลื่อนเป็น พระราชปัญญาสุธี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖

หลวงพ่อบอกว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ป๋า เคยจะส่งท่านไปเป็นเจ้าอาวาสวัดชินวราราม จะให้ไปเป็นเจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรีบ้าง โดยให้เหตุผลว่า อยู่ที่นี่คงจะเจริญก้าวหน้า เพราะที่นี่มีผู้นับถืออยู่มาก คงจะโตลำบาก แต่หลวงพ่อบริสุทธิ์ โดยกราบทูลว่า ขออยู่รับใช้ที่นี่

ผู้เขียนได้มีโอกาสอยู่อาศัยฟังบารมีและรับใช้สนองงานพระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดี มาตั้งแต่สมัยเป็นสามเณร โดยท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปริยัติมุนี เจ้าอาวาสวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ และเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ขณะนั้นยังเป็นพระมหาประยงค์ อจจาภิโร เปรียญ ๘ ประโยค เคยอยู่วัดพระเชตุพนที่คณะ น.๑๕ ได้รับอาราธนาไปเป็นเจ้าอาวาสวัดจุฬามณี จังหวัดฉะเชิงเทรา เปิดสอนบาลีมีผู้เขียนสอบได้เป็นเปรียญ ๔ ประโยครูปแรกของสำนัก เมื่อท่านเจ้าคุณอาจารย์มาสอบเปรียญ ๙ ประโยคในกรุงเทพฯ มาพักที่วัดโพธิ์ ท่านจึงมาฝากกับพระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดี ขณะนั้นยังเป็นพระราชปัญญาสุธี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ที่คณะ ต.๓๔ ท่านยินดีรับ ท่านเจ้าคุณอาจารย์กลับจากสอบ ป.ธ.๙ ได้บอกกับผู้เขียนว่าได้ฝากให้ไปอยู่กับท่านเจ้าคุณพระราชปัญญาสุธี ที่วัดโพธิ์ ความจริงท่านรู้จักพระผู้ใหญ่ในวัดโพธิ์หลายรูป แต่ที่เลือกฝากกับท่านเจ้าคุณองค์นี้ เพราะท่านปฏิบัติ ขยันทำวัตรสวดมนต์ เอาใจใส่การศึกษา ถ้าเณรไปอยู่กับท่านต้องขยันศึกษาเล่าเรียนให้มาก ท่านเจ้าคุณอาจารย์จึงพามาส่งที่วัดพระเชตุพน เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๒๙ ขณะนั้น คณะ ต.๓๔ กำลังซ่อมกุฏิหลังใหญ่ ไม่มีที่อยู่ พระเดชพระคุณจึงให้ไปพักอยู่บนโรงเรียนสุขุมลธมฺมุตตมเสนา เมื่อซ่อมเสร็จจึงได้ย้ายลงมาอยู่ที่กุฏิสองชั้น อยู่ชั้นล่างตรงที่เป็นสำนักงานมูลนิธิฯ ในปัจจุบัน

เมื่อมาอยู่วันแรกที่ได้รับเมตตาจากพระเดชพระคุณ ได้จัดอัฐบริวาร คือบาตรและจีวรให้เปลี่ยนใหม่ และสั่งให้สามเณรที่มาอยู่ก่อนนำไปบิณฑบาต ได้อาศัยอยู่บนคณะ ต.๓๔ จนเมื่อใกล้เข้าพรรษา มีกุฏิแถวคณะ ต.๒๓ ว่าง ท่านจึงส่งมาอยู่ ซึ่งตามปกติสามเณรจะไม่ได้ครองกุฏิ แต่ท่านเห็นว่าอายุใกล้จะครบบวชพระได้และเป็นสามเณรเปรียญจึงให้อยู่ แต่ยังขึ้นไปฉันเช้าเพลที่คณะ ต.๓๔ อยู่ประมาณ ๒๐ ปีเศษ

เมื่อผู้เขียนอายุครบอุปสมบท เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ หลวงพ่อจะหาโยมเป็นเจ้าภาพบวชให้ มีผู้ติดต่อหลายรายอยากจะขอรับเป็นเจ้าภาพ แต่โยมยายไม่ยอม จะขอเป็นเจ้าภาพบวชหลานชายเอง หลวงพ่อได้จัดการให้อย่างดี บวชแบบเรียบง่ายที่วัดพระเชตุพน เมื่อบวชพระได้พรรษาแรก กุฎิคณะ ต.๒๓ ที่อยู่ชำรุดทรุดโทรม ได้กราบเรียนว่าจะขอซ่อมกุฏิ หลวงพ่อก็ก่ออกทุนส่วนตัวให้ สมัยนั้น พระเณรต้องหาทุนซ่อมกุฏิเอง ทางวัดไม่ได้ออกทุนให้เหมือนปัจจุบัน

เมื่อผู้เขียนสอบเปรียญ ๙ ประโยคได้ พ.ศ. ๒๕๓๕ ในขณะที่บวชพระได้ ๕ พรรษา นับเป็นรูปแรกในสมัยที่หลวงพ่อรักษาการเจ้าอาวาส มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ท่านก็เป็นเจ้าภาพฉลองให้เป็นความภาคภูมิใจของหลวงพ่อที่มีลูกศิษย์ที่ท่านเลี้ยงดูมาตั้งแต่เป็นสามเณรจนอุปสมบทแล้ว สอบได้ ป.ธ.๙ และสำเร็จการศึกษาปริญญาโท อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบาลี-สันสกฤต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านมักจะแนะนำกับใครๆ ด้วยความภาคภูมิใจ หลวงพ่อเป็นคนรักการศึกษา เอาใจใส่ในการศึกษาของพระภิกษุสามเณร

ท่านเป็นครูสอนบาลีไวยากรณ์ในสำนักเรียนวัดพระเชตุพนมาเป็นเวลา ๓๐ - ๔๐ ปี มาเลิกสอนเมื่อคราวประสบอุบัติเหตุล้มขาหักขณะไปทำวัตรสวดมนต์ในโบสถ์ แต่กระนั้นก็ยังควบคุมดูแลการศึกษาและยังบอกให้ไปหาพระเณรที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนมาอยู่เพื่อศึกษาเล่าเรียนในวัด ในยุคที่หลวงพ่อเป็นเจ้าอาวาสมีพระเณรสอบได้เปรียญสูงๆ กันมาก จากที่ไม่เคยมีสามเณรเปรียญ ๙ ประโยค เป็นนาคหลวง ก็มีในสมัยของหลวงพ่อซึ่งเป็นสิ่งที่ท่านภาคภูมิใจ

ผู้เขียนได้มีโอกาสรับใช้พระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดี เมื่อท่านได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้มอบหมายให้ทำหน้าที่เลขานุการเจ้าอาวาส ตอนแรกไม่กล้ารับกลัวจะทำงานไม่ได้เนื่องจากอายุพรรษายังน้อย และไม่มีประสบการณ์ในการทำงาน แต่ท่านยืนยันและขอร้องให้รับ โดยให้เหตุผลว่า “เรามีความรู้ มีความซื่อสัตย์ ไม่มีอะไรเสียหาย เรื่องงานก็ฝึกฝนกันได้” จึงจำใจต้องรับ และท่านก็ให้คำแนะนำสั่งสอนแนวคิดและวิธีทำงาน ให้โอกาสทำงานอย่างเต็มที่ให้ความไว้วางใจเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องงานวัดและงานส่วนตัวก็ได้รับใช้สนองงานการสร้างโรงเรียน โรงพยาบาลที่บ้านเกิดของท่าน

เมื่อผู้เขียนมีพรรษา ๙ ท่านเสนอแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน พอครบ ๑๐ พรรษา จะขอให้เป็นพระราชาคณะ มีความรู้สึกที่เราเฝ้าเด็ก เลยขอผลัดท่านรออีกสักสองสามปี จึงเป็นพระราชาคณะที่ พระศรีวิสุทธิวงศ์ เมื่อพรรษาได้ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๔๒

สิ่งที่หลวงพ่อพระธรรมปัญญาบดี บรรยายกับผู้เขียน ท่านมักจะเล่าเรื่องเก่าๆ ของท่านสมัยที่มาอยู่วัดโพธิ์ใหม่ๆ เรื่องสมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสสทตฺโต ป.๙) พระอุปัชฌาย์ และเจ้าคุณอาจารย์ พระธรรมเสนานี (ฟุ้ง ปุณณโก ป.๓) ทั้งสองรูปเป็นพระเถระที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ถือธรรมเนียมแบบเก่า ท่านเจ้าคุณใหญ่อาจารย์มักบรรยายกับหลวงพ่อว่า “ข้าสบายใจได้แก่ไว้เป็นผู้สืบทอด หมดห่วง นอนตายตาหลับแล้ว แต่เป็นห่วงแก่จะได้ใครไว้เป็นผู้สืบทอดต่อไป ช่วยมองหากียังไม่เห็นใคร แกคิดไว้หรือยังว่าจะได้ใครสืบทอดต่อไป” ขณะนั้นผู้เขียนยังไม่ได้มาอยู่ หลังจากท่านเจ้าคุณใหญ่มรณภาพแล้วจึงมาอยู่ที่วัดโพธิ์ คำพูดของท่านเจ้าคุณใหญ่ติดหูท่านอยู่ตลอด จึงบรรยายกับผู้เขียนเสมอๆ เมื่อผู้เขียนได้เป็นพระราชาคณะ ท่านจึงตั้งใจที่จะได้มีลูกศิษย์สืบทอดต่อไป เมื่อผู้เขียนได้เลื่อนเป็นชั้นราชที่ พระราชเวที เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘ ท่านก็ยังดีใจมาก และมักจะพรั่นสอนให้ตั้งใจทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต หมั่นรักษาความดีเอาไว้ วันข้างหน้าจะต้องเจริญก้าวหน้าเป็นผู้ใหญ่ต่อไป

เมื่อมีเรื่องราวมีปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน มีคนให้ร้ายป้ายสี ท่านมักจะสอนให้นิ่งและอดทน อย่าทะเลาะกับคนอื่น สักวันความจริงก็ปรากฏ โอวาทธรรมคำสอนของหลวงพ่อกับศิษย์ทุกๆ คน เป็นมรดกธรรมอันล้ำค่า เป็นข้อชี้แนะวิธีทำงานวิธีดำเนินชีวิต คติธรรมที่ท่านมักจะเน้นย้ำอยู่เสมอก็คือเรื่องการทำงานว่า “ค่าของคน อยู่ที่ผลของงาน ผลงานที่แสดงออกบอกถึงบุคคลผู้ทำ คนจะดีมีค่า ต้องมีจิตใจสะอาด ฉลาดทำงาน ผลงานที่แสดงออกบอกถึงบุคคลผู้ทำ ต้องโปร่งใส ไม่มีเงื่อนงำอำพรางใดแอบแฝง โดยมีคณะกรรมการที่ซื่อสัตย์สุจริตร่วมกันรับผิดชอบ” หลวงพ่อพระธรรมปัญญาบดี ได้ยึดถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างดังที่ท่านสอน เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูกศิษย์

ปฏิปทาและจริยาวัตรของหลวงพ่อเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่เพียบพร้อมด้วยศีลาจารวัตรสงบเสถียรเยือกเย็นตน อยู่อย่างสมถะเรียบง่าย ขยันเอาใจใส่ในกิจวัตร ทำวัตรสวดมนต์เป็นประจำ หลวงพ่อเป็นผู้ที่มีความกตัญญูต่อโยมพ่อโยมแม่ และครูบาอาจารย์ เมื่อโยมมารดาเสียชีวิตแล้วได้นำโยมบิดามาดูแล ประณิบัติครูอาจารย์ และทำบุญอุทิศให้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วมาโดยตลอด

หลวงพ่อเป็นผู้มีใจบุญ เมื่อยังแข็งแรงมักจะถวายสังฆทานพระภิกษุสามเณรทุกวันในเวลาเช้า วันละ ๑ รูป ถวายปัจจัยพระสวดพระปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน ครั้งละ ๕,๐๐๐ บาท นิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูป มาสวดธรรมจักรทุกวันเสาร์สุดท้ายของเดือน และเมื่อมีเวลาว่างมักจะชวนผู้เขียนไปเยี่ยมเยียนวัดบ้านเกิดและโรงเรียน โรงพยาบาล ที่ท่านสร้างไว้ที่อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี บางครั้งจะมีของฝากไปให้ครูอาจารย์ นักเรียน แพทย์ พยาบาล และคนป่วย มีคราวหนึ่งไปเยี่ยมศูนย์เด็กเล็ก มีขนมปังและนมกล่องไปแจก เด็กกินกันอย่างเอร็ดอร่อย ก่อนกลับเด็กวิ่งมาส่งบอกว่า “วันหลังมาอีกนะ” วันนั้นหลวงพ่อบำเหน็จดีใจเด็กกินขนมอย่างมีความสุข หลวงพ่อมักจะไปทำบุญประจำปีโรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก วันที่ ๙ มิถุนายนทุกปี ถือว่าเป็นวันก่อตั้งโรงเรียน และรับเป็นเจ้าภาพจัดปัจจัยไทยธรรมทั้งหมด เมื่ออายุมากขึ้นไปไม่ไหวก็ยังส่งของไปร่วมทำบุญเป็นประจำ

การบริหารงานวัดพระเชตุพนในยุคสมัยหลวงพ่อพระธรรมปัญญาบดี เป็นเจ้าอาวาส ได้ดำเนินการหลายอย่างให้เป็นระบบขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเงิน การบัญชี มีคณะกรรมการรับผิดชอบดูแล แยกเงินวัดกับเงินส่วนตัวชัดเจน มีเงินเหลือจากการใช้จ่ายภายในวัดมากจึงให้โอนไปเข้ามูลนิธิ “ทุนพระพุทธยอดฟ้า” ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อนำดอกผลมาใช้ในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่อไป

การบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุหลายอย่างภายในวัดก็ได้รับความอุปถัมภ์จากคุณเจริญ คุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี และครอบครัว คหบดีผู้มีศรัทธาอุปถัมภ์บำรุงทั้งในส่วนวัดและส่วนตัวเพราะมีความเคารพศรัทธาในปฏิปทาของหลวงพ่อ และมักจะเรียกท่านว่า “หลวงปู่” ได้ช่วยบริจาคซ่อมจิตรกรรมพระอุโบสถ ๑๒ ล้านบาท ซ่อมจิตรกรรมพระวิหารพระพุทธไสยาส ๑๕ ล้านบาท ซ่อมพระวิหารพระพุทธไสยาส ๑๕ ล้านบาท สร้างศาลาสิริวัฒนภักดี ๑ หลัง ๖ ล้านบาทเศษ ซ่อมพระอุโบสถ พระวิหารทิศและพระวิหารคดต่างๆ และถวายสร้างอาคาร ๙๖ ปี พระธรรมปัญญาบดี ที่โรงเรียนชุมชนวัดตราขู จังหวัดสิงห์บุรี ๑๐ ล้านบาท และถวายเป็นโพล์คันทูที่มีเบาะไฟฟ้าสำหรับผู้สูงอายุขึ้นลง เพื่อความสะดวกในการไปปฏิบัติศาสนกิจ และถวายค่ารักษาพยาบาลเมื่อหลวงพ่อบุ๊ป่วยต้องพักรักษาที่โรงพยาบาล และส่งแพทย์มาดูแลที่วัด กับทั้งยังบริจาคพิมพ์หนังสือของวัดโพธิ์อีกหลายเล่มเป็นเงินหลายสิบล้านบาท เมื่อวัดโพธิ์ได้รับการขึ้นทะเบียนจารึกเป็นมรดกความทรงจำแห่งโลกจากยูเนสโก ก็ได้ร่วมจัดงานฉลองด้วย นับเป็นทายาทบุญ

จารึกเป็นมรดกความทรงจำแห่งโลกจากยูเนสโก ก็ได้ร่วมจัดงานฉลองด้วย นับเป็นทายาทคู่บุญ บารมีได้ร่วมสร้างบารมีกับหลวงพ่ เป็นบุญบารมีของวัดโพธิ์และหลวงพ่อ ผู้เขียนได้รับใช้สนอง งานหลวงพ่อด้วยกำลังกายกำลังสติปัญญา โดยมีต้องเดือดร้อนเรื่องทุนรอน หลวงพ่จะหามาให้ อย่างเต็มที่ครบถ้วนบริบูรณ์

ช่วงที่หลวงพ่มีสุขภาพแข็งแรงท่านมักจะเดินตรวจวัดวาอารามในเวลาเช้ามีด และ เน้นเรื่องการรักษาความสะอาดของวัด เพราะวัดโพธิ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ หลวงพ่จึงเน้นเรื่องความสะอาดของวัดเป็นสำคัญ การบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามในยุคสมัยหลวงพ่ ได้ทำมาตลอดจนรอบวัด เป็นการบูรณะครั้งใหญ่ให้ดูสวยงามดงามอยู่เสมอ ใช้งบประมาณกว่า ๕๐๐ ล้านบาท กับทั้งยังสร้างศาลาพระธรรมปัญญาบดี เป็นศาลารายติดกับกำแพงวัด ด้านหน้า พระวิหารพระพุทธไสยาส (พระนอน) แทนหลังเดิมที่ถูกรื้อไปในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยบริจาคทรัพย์ ส่วนตัว ๕ ล้านบาทเศษ และสร้างศาลาสิริวัฒนภักดีอีก ๑ หลัง โดยคุณเจริญ คุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี เป็นเจ้าภาพบริจาคทรัพย์สร้าง ๖ ล้านบาทเศษ

อีกเรื่องหนึ่งที่หลวงพ่มักจะสอนให้สังเกตเวลาไปงานด้วยกัน ท่านมักจะสอนให้ดูว่างาน ไหนจัดงานเป็นอย่างไร สิ่งไหนดี ก็ให้เอาอย่างเขามาปรับปรุงใช้กับของเรา ถ้าไม่ดีก็ดูไว้แล้วอย่า ทำอย่างเขา วิธีการทำงานของหลวงพ่มักจะเน้นคุณภาพของคนทำงาน ใช้คนน้อยแต่มีคุณภาพ ใช้คนที่เป็นงาน ถึงมีคนน้อยก็ทำงานออกมาเรียบร้อย ดีกว่ามีคนมากมายยืนเกะกะทำอะไรไม่เป็น มีคนมากแต่ทำงานออกมาไม่เรียบร้อย ท่านจึงมักฝึกหัดและสอนลูกศิษย์ให้หัดทำงานให้เป็น เมื่อ ถึงเวลาจะได้ไม่สับสนงุนงงทำอะไรไม่ถูก สิ่งที่หลวงพ่มักจะสอนผู้เขียนเป็นประจำเวลาไปงานศพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศพพระเถระผู้ใหญ่ ท่านมักจะบอกว่าให้สังเกตดูไว้ เมื่อถึงเวลาจะได้จัดเป็น และมักจะเล่าว่าที่โรงเรียนสุขุมลธมฺมทิส เคยตั้งโกศศพสมเด็จพระสังฆราช และท่านเจ้าคุณใหญ่ พระธรรมเสนานี (ฟุ้ง) ถึงเวลาเราก็ให้ใช้ที่นี่

หลวงพ่มีความไม่ประมาทมักจะปรารภอยู่เสมอว่า อายุมากแล้วไม่รู้จะอยู่ไปได้แค่วัน ไหนขอให้บริหารจัดการสิ่งต่างๆ ให้เรียบร้อย จะได้หมดห่วง ท่านได้มอบหมายให้สร้างสรรค์สิ่งที่เป็น สาธารณประโยชน์ทั้งที่วัด โรงเรียน โรงพยาบาล และให้ทุนทรัพย์ไว้ดูแลรักษาสิ่งต่างๆ จะได้ไม่ เดือดร้อนขัดสน ไม่ต้องรบกวนใคร จึงได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้วัด โรงเรียน โรงพยาบาล และมูลนิธิของท่านอย่างครบถ้วน

หลวงพ่ได้ตั้งมูลนิธิพระราชปัญญาสุธี (ถาวร ตีสถานุกโร) เพื่อนำดอกผลมาใช้ในการ ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน บำรุงการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในวัด และเยาวชน รวมถึงเป็นค่าน้ำ ค่าไฟและสาธารณกุศลอื่นๆ ก่อนหลวงพ่มรณภาพได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินส่วนที่เหลือจาก การบำเพ็ญกุศลของท่านและซ่อมกุฏิจัดพิพิธภัณฑ์ ยกให้แก่มูลนิธิ และให้เปลี่ยนชื่อเป็นมูลนิธิพระ ธรรมปัญญาบดี (ถาวร เจริญพานิช) โดยมอบหมายให้ผู้เขียนเป็นผู้จัดการมรดก นับเป็นภารกิจอัน สำคัญที่หลวงพ่ให้ความไว้วางใจมอบหมายให้ดำเนินการตามประสงค์ ผู้เขียนตั้งใจจะปฏิบัติตาม ให้สมกับที่หลวงพ่ให้ความไว้วางใจ เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณ ตามแบบอย่างที่ท่านหลวงพ่ได้ ปฏิบัติมา

หลวงพ่พระธรรมปัญญาบดี เอาใจใส่ดูแลรักษาของเก่า ไม่ว่าจะเป็นอาคารสถานที่ เช่น โรงเรียนสุขุมลธมฺมทิส หรือวัตถุสิ่งของ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดจากโยมบิดา มารดาหรือครูอุปัชฌาย์อาจารย์ เช่น พระพุทธรูป เครื่องลายคราม เครื่องแก้วเจียรไน ท่านจะ เก็บรักษาและใช้สอยอย่างทะนุถนอม วังคลองเตยสร้างโรงเรียนศาลาแดง และตาลปัตรพัตรอง งานฝีมือพระหัตถ์ของสมเด็จพระสังฆราช เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ถวายวัดพระเชตุพน หลวงพ่

พระธรรมปัญญาบดีก็ดูแลรักษาไว้อย่างดี ส่วนหนึ่งได้นำมาพิมพ์หนังสือเรื่องตาลิปัตรวัดโพธิ์ เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพของหลวงพ่อกอีกด้วย

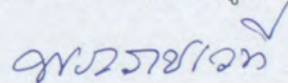
หลวงพ่อกเป็นลูกชายคนเดียว โยมต้องการให้บวชชั่วคราวแล้วสึกไปรับมรดก แต่หลวงพ่อกไม่ยอมสึก เมื่อโยมเสียชีวิตจึงได้รับมรดกเป็นทรัพย์สินและที่ดินหลายแปลง ส่วนใหญ่เป็นที่นาให้คนเช่าทำ ต่อมาหลวงพ่อกได้ยกที่ดินให้สร้างโรงเรียนชุมชนวัดตราขุ โรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก โรงพยาบาลพรหมบุรี ที่นามรดกแปลงสุดท้าย ๑๖ ไร่ ท่านมอบให้ผู้เขียนจัดการยกให้มูลนิธิจรูญ-พุ่ม เจริญพานิช ที่หลวงพ่อกก่อตั้งไว้เป็นอนุสรณ์แก่โยมบิดามารดา เพื่อนำดอกผลมาใช้ในวัดตราขุ จังหวัดสิงห์บุรี และที่ดินอีกแปลงหนึ่งท่านได้ซื้อแล้วยกให้โรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก แต่ยังไม่ได้นำมาดำเนินการจดทะเบียนโอน ท่านจึงมอบให้ผู้เขียนดำเนินการแล้วเสร็จก่อนหน้าที่ท่านจะมรณภาพเพียง ๒ - ๓ ปี

ก่อนที่จะมรณภาพไม่กี่เดือน หลวงพ่อกปรารถนาจะสร้างอาคารเป็นอนุสรณ์ในวาระที่จะมีอายุครบ ๙๙ ปี และ ๑๐๐ ปี ได้บอกกับศิษย์ที่ใกล้ชิดให้ช่วยกันจัดการ แต่ยังมีได้ทันดำเนินการใดๆ หลวงพ่อกก็มาจากไปอย่างไม่มีวันกลับ เพราะโดยรวมแล้วคุณท่านยังแข็งแรง ฉันท่านได้ สมองความจำก็ยังใช้ได้ดี ไม่หลง ตอนเย็นวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ก่อนที่ท่านจะมรณภาพเพียง ๑ วัน ผู้เขียนได้ไปกราบเรียนท่านว่า ไปเยี่ยมโรงเรียนชุมชนวัดตราขุที่หลวงพ่อกสร้างอาคาร ๙๖ ปีไว้และตรวจงานเพื่อจ่ายเงินค่าประกันการก่อสร้างงวดสุดท้าย ๕๐๐,๐๐๐ บาท ครบ ๑ ปี และขอติดตั้งปั้มน้ำเพิ่มเติม เนื่องจากน้ำประปาไม่ไหล หลวงพ่อกรับทราบและบอกว่า “ดีแล้ว ขอฝากให้ช่วยดูแลต่อไปด้วย” วันนั้น หลวงพ่อกอารมณ์ดี อุดมใส ไม่คิดว่านี่จะเป็นคำสั่งเสียครั้งสุดท้ายกับผู้เขียน เช้าวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๗ เวลา ๗ โมงเศษ พระที่ปรณนิบัติหลวงพ่อกโทรมาตามให้ไปดูหลวงพ่อก เห็นท่านนอนหลับนิ่ง ช่วยกันเรียกเท่าไรก็ไม่ตื่น ลูกศิษย์จึงโทรเรียกรถพยาบาลมาดู บอกว่า หลวงพ่อกมรณภาพแล้ว ดูเหมือนกับท่านนอนหลับ หน้าตาดมยพรณยังผ่องใส ท่านจากไปอย่างสงบ ไม่มีห่วงกังวลอะไรทั้งสิ้น วันสุดท้ายยังสั่งให้ลูกศิษย์ทำบุญให้เจ้าคุณอาจารย์กับโยมบิดามารดา และมอบปัจจัยไว้ให้เรียบร้อย หลวงพ่อกหลับไปอย่างมีความสุข ขอดวงวิญญาณของหลวงพ่อกจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

คณะศิษย์ปรึกษากันว่า จะสานต่อเจตนารมณ์ของหลวงพ่อกด้วยการสร้างอาคาร ๙๙ ปี พระธรรมปัญญาบดี ที่โรงพยาบาลพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ใช้งบประมาณ ๗-๘ ล้านบาท และทำบุญอุทิศถวายหลวงพ่อกทุกๆ ปี ตามที่หลวงพ่อกเคยปฏิบัติมา

ปัจจัยที่ญาติโยมถวายมา หลวงพ่อกใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวน้อยมาก ส่วนใหญ่ใช้ทำบุญของท่าน ครูบาอาจารย์ และโยมบิดามารดา นอกนั้นใช้เพื่อประโยชน์แก่คนอื่นเป็นประโยชน์ส่วนรวมทั้งสิ้น มรดกทางวัตถุมีประโยชน์มากมายก็จริง แต่ที่สำคัญที่สุดคือมรดกธรรมคำสอนของหลวงพ่อกช่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ชีวิตของศิษยานุศิษย์ เป็นมรดกธรรมอันยั่งยืนและล้ำค่าประมาณค่ามิได้

ด้วยความเคารพเทอดทูนอย่างยิ่ง

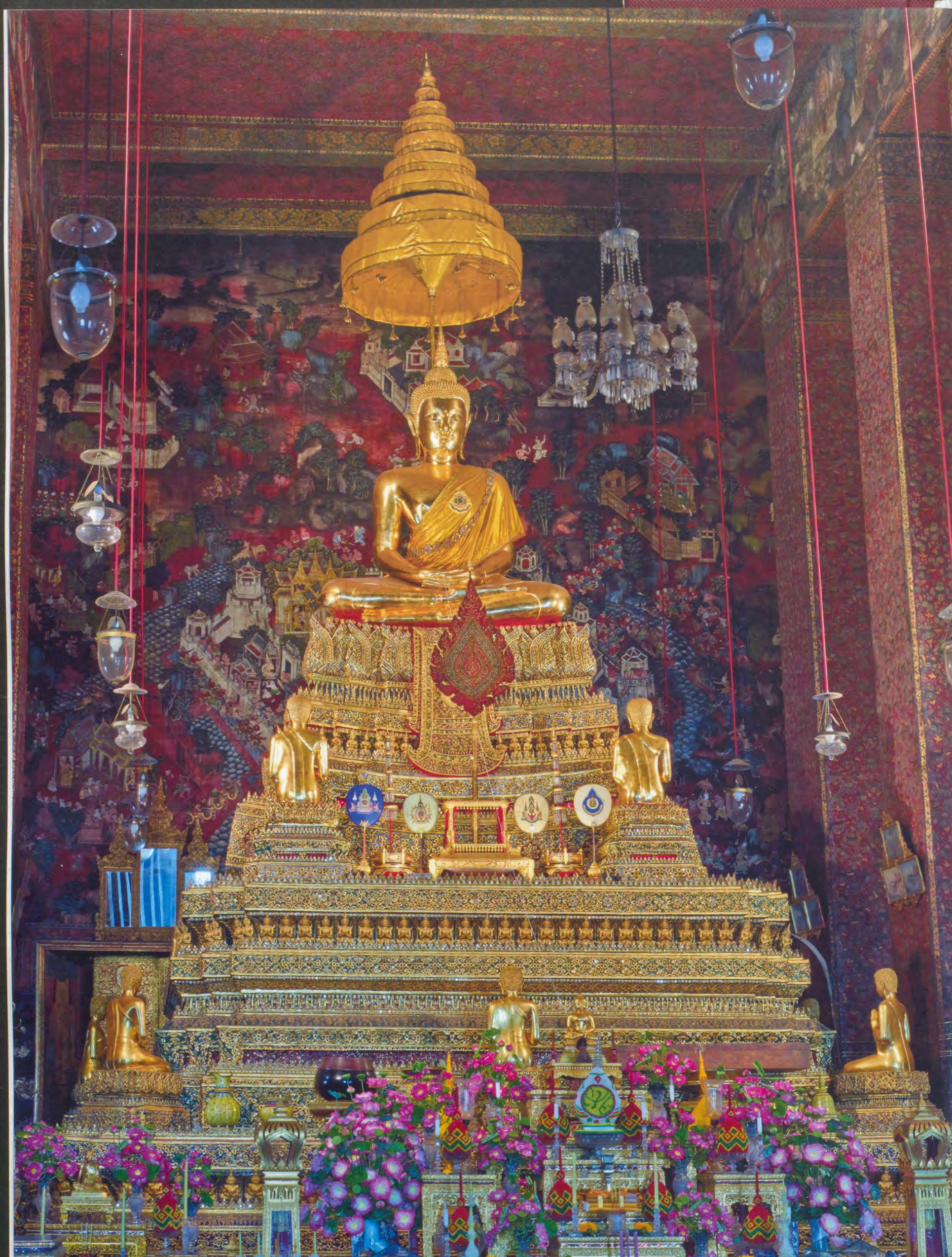

(พระราชเวที)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

ประธานกรรมการมูลนิธิพระธรรมปัญญาบดี

ผู้จัดการมรดก

รูปตาลิปัตตราราบถ้วน
ทกล้ำลงม้วยเรียง

พุดตาลแลถ่านงา
กลมกลีบกระมลให้แสงรั้ง

สำหรับยศแปลกร
อีกพระครูเนื่องนันท

บาเรียนแลถานา
ในนอกกรุงถ้วนทั้ง

ถานา คักคินา
รัตแจ้ง

งามแนก ขาดิแอ
สยสรรพ ฯ

ราชา คณะเฮย
เนกตัง

นุกรมหลาก หลายแอ
ทกลถาน ฯ

(โคลงกัณฑ์ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน. ๒๕๓๓ : ๑๙-๒๐)

พระพุทธเทวปฏิมากร พระประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

บทนำ

พัดฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ ทรงพระราชอุทิศถวายสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร เดิมชื่อวัดโพธาราม สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ระหว่างพุทธศักราช ๒๒๓๑ ถึงพุทธศักราช ๒๒๔๖ ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกฐานะวัดโพธารามขึ้นเป็นพระอารามหลวง

ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดโพธารามซึ่งอยู่ใกล้กับพระบรมมหาราชวังทางทิศใต้แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” ครั้นล่วงถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แปลงสร้อยนามของวัดเป็น “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” แต่คนทั่วไปนิยมเรียก “วัดโพธิ์” มาจนถึงปัจจุบัน

พัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ ทรงพระราชอุทิศถวายสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร ปักหักทองขวางกลางพัดลายหน้าราหู

พัตแฉพุ่มข้าวบิณฑ์ ทรงพระราชอุทิศถวายสำหรับ
พระพุทธรธรรมิคราช วัดอรุณราชวราราม

พัตพุ่มข้าวบิณฑ์ ทรงพระราชอุทิศถวายสำหรับ
พระพุทธรไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นพระอารามประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ราชประเพณีการสร้างพระอารามประจำรัชกาลนั้นเข้าใจว่าเป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะในสมัยกรุงศรีอยุธยาแม้จะมีหลักฐานว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงสร้างพระอารามขึ้นเกือบทุกรัชกาล แต่ไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันว่าทรงกำหนดให้วัดใดเป็นวัดประจำรัชกาลกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๔ ในพระบรมราชวงศ์จักรี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามขึ้นเป็นพระอารามประจำรัชกาลของพระองค์ แล้วจึงทรงถวายพระอารามสำคัญที่เกี่ยวข้องกับรัชกาลก่อน ๆ ให้เป็นพระอารามประจำรัชกาล ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระอารามประจำรัชกาลที่ ๑ วัดอรุณราชวรารามเป็นพระอาราม

ประจำรัชกาลที่ ๒ และวัดราชโอรสาราม เป็นพระอารามประจำรัชกาลที่ ๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้มีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ ทรงมีพระราชประสงค์ให้วัดโพธิ์เป็นพระอารามที่รวบรวมสรรพวิชาโดยโปรดเกล้าฯ ให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตรวบรวมความรู้ทั้งของเก่าและที่ให้แต่งขึ้นใหม่ เป็นแหล่งรวบรวมสรรพศิลปสรรพศาสตร์ประดับรอบพระอาราม

เนื่องจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นพระอารามหลวงที่มีเกียรติยศสูงสุดของราชอาณาจักรและตั้งอยู่ใกล้กับพระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลปัจจุบันเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมิได้ขาด ดังนั้นพระเถระที่ดำรงตำแหน่งประธานสงฆ์ของพระอาราม ล้วนเป็นพระเถระผู้บริบูรณ์ด้วยศีลาจารวัตรเป็นที่ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใส และทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสูงมาโดยตลอด

สมณศักดิ์
และ
ตาสีปัตรพดยศสงฆ์ไทย

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลถือตาลิปัตรใบตาล จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สมณศักดิ์ และ ตาลิบัตรพัตยศสงฆ์ไทย

พระมหานกออกบวช สะพายบาตรถือตาลิบัตรใบตาล
จิตรกรรมจากหนังสือสวดสมัยอยุธยา

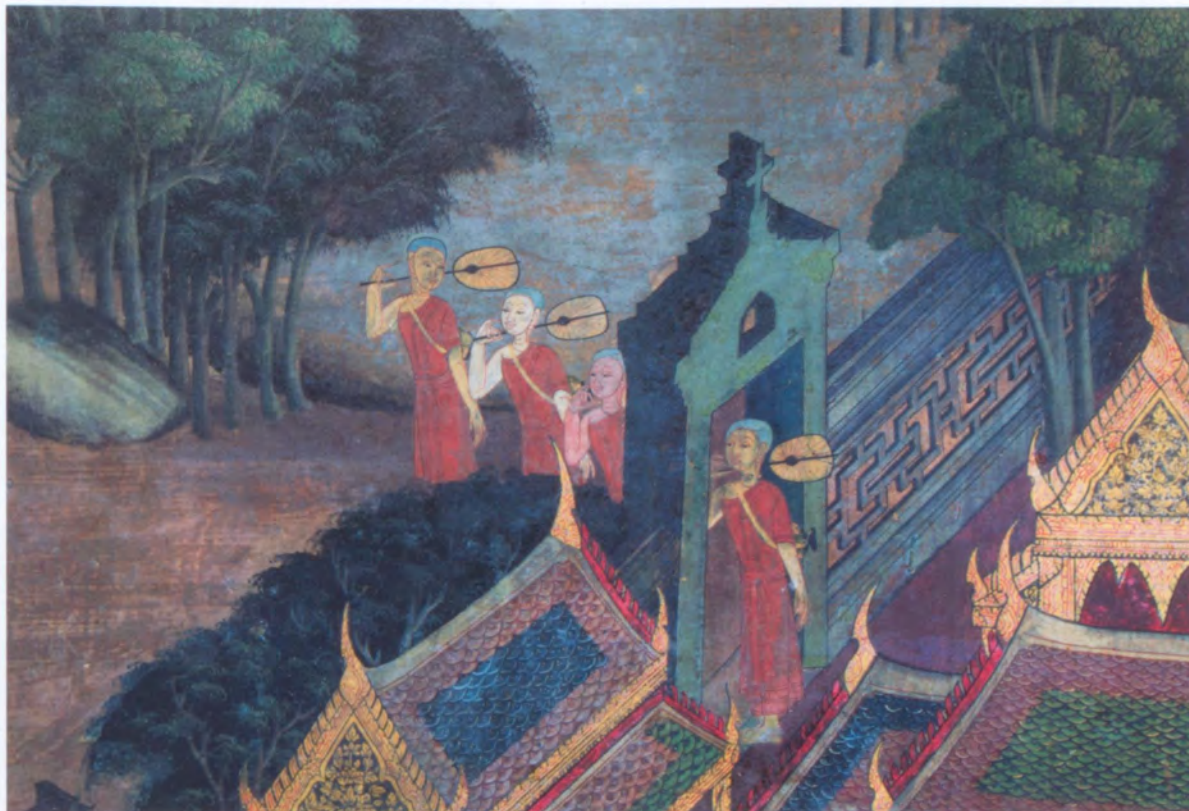
พระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงในดินแดนสุวรรณภูมิมาช้านาน พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ของราชอาณาจักร ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี สืบมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ มีพระราชศรัทธาสถาปนาและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของอาณาประชาราษฎร์และเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง ตลอดจนทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานสมณศักดิ์แด่พระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นกำลังในการเผยแผ่และปกครองศาสนจักรสืบอายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงมาจนปัจจุบัน

ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นในประเทศอินเดีย หลักธรรมคำสอนต่าง ๆ เอื้อกับสังคมและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวอินเดียสมัยโบราณ เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังนานาประเทศ จำเป็นต้องได้รับความยินยอมและความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลจากผู้ปกครองประเทศนั้น การดำรงอยู่และการเผยแผ่ต้องอนุโลมตามวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น การปกครองคณะสงฆ์หรือฝ่ายพุทธจักรจึงต้องเกี่ยวเนื่องกับราชการแผ่นดินหรือฝ่ายอาณาจักร ทั้งแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ตลอดจนการแต่งตั้งประธานของคณะสงฆ์ ต้องสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น พระพุทธศาสนาจึงจะประดิษฐานมั่นคงในประเทศนั้นได้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย ทรงสันนิษฐานว่า ประเพณีการแต่งตั้งสมณศักดิ์พระสงฆ์ของไทย น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากลังกา พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในลังกาทวีปประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ เกียรติคุณของพระสงฆ์ลังกาเลื่องลือไปยังประเทศใกล้เคียง มีพระสงฆ์จากดินแดนต่าง ๆ เช่น พม่า มอญ กัมพูชา และไทย เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนายังลังกาทวีปและได้บวชแปลงเป็นลัทธิลังกาวงศ์ แล้วนำเอาข้อวัตรปฏิบัติและพุทธธรรม ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการแต่งตั้งสมณศักดิ์กลับไปยังประเทศของตน

สมณศักดิ์และการปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย

การตั้งสมณศักดิ์ในสมัยสุโขทัยนั้น ไทยน่าจะรับแบบอย่างมาจากลังกา เนื่องจากพุทธศาสนาในลังการุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็วในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เกียรติคุณของพระสงฆ์ชาวลังกาขจรขยายไปยังประเทศใกล้เคียง คณะสงฆ์ทั้งไทยและรามัญต่างเดินทางไปบวชแปลงใหม่ และศึกษาพระธรรมวินัยที่ลังกา ในช่วงพุทธศักราช ๑๘๐๐ มีภิกษุกลุ่มหนึ่งเดินทางไปบวชแปลงที่ลังกา และกลับมามาตั้งคณะที่เมืองนครศรีธรรมราช เรียกว่า **ลังกาวงศ์** ต่อมาคณะสงฆ์ลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชนี้ได้ขึ้นไปอยู่ที่กรุงสุโขทัย และได้นำขนบปฏิบัติอย่างคณะสงฆ์ชาวลังกาขึ้นไปประดิษฐานที่กรุงสุโขทัยด้วย ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ดังนี้

“...มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้
ทุกคนลูกแต่เมืองนครศรีธรรมราชมา...”

(ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑, ๒๕๒๑ : ๒๒)

ข้อความดังกล่าว เป็นหลักฐานเกี่ยวกับสมณศักดิ์สมัยสุโขทัย ซึ่งปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง จารึกขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๑๘๓๕ ระบุว่ากรุงสุโขทัยมี “สังฆราช ปู่ครู” สันนิษฐานว่าสังฆราชน่าจะเป็นตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์สูงสุด ส่วนปู่ครูน่าจะหมายถึงตำแหน่งพระครูที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว มีพระสงฆ์นิยมเดินทางไปบวชแปลงใหม่ที่ลังกาอีกหลายคณะ พระสงฆ์รูปสำคัญคือ สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลังกาที่ปมมหาสวามีเป็นเจ้าได้เดินทางไปบวชแปลงใหม่ที่ลังกากับพระสงฆ์สำนักมหาวิหารวัดอุทุมพรคิริ และศึกษาพระไตรปิฎกอยู่ที่ลังกาเป็นเวลา ๑๐ ปี จนได้รับแต่งตั้งเป็น “มหาสวามี” ซึ่งเป็นสมณศักดิ์ชั้นสูงของลังกา ต่อมาได้ปรากฏตำแหน่งสมณศักดิ์ “มหาสวามี” หรือ “มหาสามี” ในศิลาจารึกสุโขทัยอีกหลายหลัก เช่น ศิลาจารึกของสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งจารึกเมื่อพุทธศักราช ๑๙๐๔ ข้อความระบุว่า โปรดให้ราชบุรุษเดินทางไปอาราธนา “พระมหาสามีสังฆราช” มาแต่ลังกาทวีป (“จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย หลักที่ ๑ ด้านที่ ๒” ใน ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย, ๒๕๔๗ : ๗๗) พระสงฆ์ลังกาวงศ์เหล่านี้นำขนบนิยมและแนวปฏิบัติของคณะสงฆ์ชาวลังกากลับมาใช้กับคณะสงฆ์สุโขทัยด้วย

การที่มีคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ขึ้นในสังฆมณฑลของไทยนั้น ทำให้มีพระสงฆ์ต่างกันเป็น ๒ พวก ได้แก่ คณะสงฆ์เถรวาทที่มีอยู่เดิม กับคณะสงฆ์ที่บวชตาม

ลังกาวงศ์ คณะสงฆ์ทั้งสองพวกนี้ในชั้นแรกคงจะแยกกันอยู่ กล่าวคือ คณะสงฆ์เดิมคงอยู่ที่อารามในเมืองซึ่งสร้างมาก่อนแล้ว เรียกว่า “คามวาสี” ส่วนคณะสงฆ์ลังกาวงศ์จะปฏิบัติเคร่งครัดและปลีกวิเวกออกจากหมู่คณะเดิมไปอยู่ตามป่า เรียกว่า “อรัญวาสี” ดังที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า “อรัญญิก” (ประชุมจารึกภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย, ๒๕๕๗ : ๔๔)

นอกจากนี้ ในหนังสือพงศาวดารเหนือ (๒๔๗๔ : ๒๖ - ๒๗) ยังระบุว่า ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีมีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์เป็นฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา ปรากฏราชทินนามและอารามที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้เป็นสังฆนายกในครั้งนั้น ดังนี้

“อันนี้ขึ้นแก่วัดไตรภูมิป่าแก้ว แลอันนี้คณะวัดพระมหาธาตุหนขวา ถ้าหาพระครูธรรมไตรโลกวัดเขอินทร์แก้วมิได้ ให้พระครูยาโชดวัดอุทยานใหญ่ขึ้นเป็นพระครูธรรมไตรโลกวัดเขอินทร์แก้ว ถ้าหาพระครูธรรมเสนามิได้ ให้เอาพระครูธรรมไตรโลกเป็นพระครูธรรมเสนา ถ้าหาพระสังฆราชมิได้ให้เอาพระครูธรรมเสนาเป็นพระสังฆราชวัดพระมหาธาตุ แต่คณะคามวาสี คณะฝ่ายซ้ายวัดไตรภูมิป่าแก้ว ถ้าหาพระครูญาณไตรโลกมิได้ ให้เอาพระครูญาณสิทธิ

พวกขงิลถือพัดขนนก ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

เป็นพระครูญาณไตรโลกเป็นพระครูธรรมราชา ถ้าหา
พระสังฆราชามีได้ ให้เอาพระครูธรรมราชาเป็นพระ
สังฆราชาวัดไตรภูมิป่าแก้ว อันนี้ฝ่ายซ้ายเป็นประเวณี
แต่โบราณมา” (พงศาวดารเหนือ, ๒๔๗๔ : ๒๗)

สำหรับประเทศไทยประเพณีที่พระมหา
กษัตริย์ทรงตั้งราชทินนามและพระราชทานเครื่อง
บริหารประกอบสมณศักดิ์นั้นสันนิษฐานว่าเกิดขึ้น
ในสมัยสุโขทัยตอนปลาย และรับแบบอย่างจาก
ธรรมเนียมปฏิบัติในลังกาเช่นกัน ดังปรากฏหลักฐาน
ในจารึกกัลยาณี เรื่องพงศาวดารสมณวงศ์นิกายฝ่าย
ใต้ว่า พระเจ้าศรีสาकยวงศ์ธรรมเจดีย์ แห่งกรุงหงสาวดี
แต่งคณะทูตนำพระสงฆ์มอญ ๒๒ รูป เดินทางไปลังกา
ทวิปแล้วบวชแปลงเป็นสงฆ์ลังกาวงศ์ พระเจ้าภูวนะก
พาหุ แห่งกรุงกลัมพู (โคลัมโบ) ทรงถวายเครื่องบริหาร
อันควรแก่สมณะหลายอย่าง รวมทั้งตาลปัตรด้ามงา
และทรงตั้งนามถวายพระสงฆ์มอญเหล่านั้น ดังราย
ละเอียดว่า

“ตโต สีนพราชา ในกาลลำดับนั้น พระเจ้า
กรุงสิงหพจึงให้อารธนาพระรามัญเถระ ๒๒ รูป ที่
อุปสมบทแล้วมารับพระราชทานฉันทอาหารบิณฑบาต
ในพระราชฐาน ครั้นเสร็จภัตตกิจแล้ว จึงพระราชทาน
ของควรแก่สมณะ คือ ผ้าไตร องค์กร ๑ ไตร ผ้ามา่น

ที่มาแต่โคจรตีประเทศ องค์กร ๑ ผืน ผ้าเพดานองค์
ละ ๑ ผืน จรรณขันธ์หนังรองนั่งอันวิจิตร เขียนด้วย
น้ำยาให้มีลวดลายดังราชสีห์องค์กร ๑ ผืน ตาลปัตรมี
ด้ามอันแล้วด้วยงา อันนายช่างกลึงผู้ฉลาดกลึงเป็นอัน
ดีแล้วองค์กร ๑ อัน แอบหมากองค์กร ๑ แอบ...

...ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ กิตติศัพท์ของ
โยมที่ได้ถวายไทยธรรมอื่น ๆ ก็จะไม่มีการปรากฏอยู่
สิ้นกาลนาน เหตุการณ์ที่โยมได้ถวายไทยธรรมดังนี้
กิตติศัพท์นั้นก็จะเสื่อมสิ้นไปเสียโดยเร็วพลัน เหตุตั้ง
นั้นโยมจะถวายนามบุญญ์ดีแก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย
ชื่อนามบุญญ์ดีนั้นนั่นแล จักดำรงอยู่ตราบเท่าอายุขัย
ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ครั้นรับสิ่งดังนี้แล้วจึง
พระราชทานนามพระเถระ...” (“เรื่องพงศาวดาร
สมณวงศ์นิกายฝ่ายใต้” ใน จารึกกัลยาณี, ๒๔๖๘ :
๑๒๘ - ๑๒๙)

ธรรมเนียมการตั้งราชทินนามและถวาย
เครื่องบริหารประกอบสมณศักดิ์ในลังกานี้ ได้สืบทอด
มาสู่ดินแดนใกล้เคียง ทั้งพม่า มอญ และไทย โดย
เฉพาะไทยได้นำขนบการตั้งสมณศักดิ์ดังกล่าวเป็น
แนวทางการปกครองคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย
สืบต่อมา

พระมาลัยสะพายบาตรถือตาลปัตรใบตาล จิตรกรรมจากหนังสือสวดสมัยอยุธยา

สมณศักดิ์และการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยา

การปกครองคณะสงฆ์และสมณศักดิ์เมื่อแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยานั้น สันนิษฐานว่าแบบแผนต่าง ๆ น่าจะใกล้เคียงกับสมัยสุโขทัย คือ แบ่งเป็นคณะคามวาสีและอรัญวาสี จากหลักฐานในพงศาวดารโยนกระบุว่า เมื่อพุทธศักราช ๑๙๖๕ มีพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยา ๒ รูป คือ พระพรหมมุนีและพระโสมเถระเดินทางไปยังลังกาทวีป และอุปสมบทแปลงเป็นสิงหลนิกายหรือลังกาวงศ์ เมื่อพระสงฆ์ทั้ง ๒ รูปเดินทางกลับมายังกรุงศรีอยุธยาได้นิมนต์พระเถระชาวลังกามาด้วย ๒ รูป คือ พระมหาวิกรมพาหุและพระอุดมปัญญา ดังรายละเอียดว่า

“ครั้นอยู่มาที่เมืองลังกาเกิดฝนแล้งข้าวแพง พระเถระเหล่านั้นเห็นจะอยู่ต่อไปไม่สุข จึงชักชวนกันกลับจากลังกาทวีป ได้ชวนเอาพระภิกษุชาวลังกามาด้วยสองรูป ชื่อพระมหาวิกรมพาหุมีพรรษาได้ ๑๕ พรรษารูปหนึ่ง ชื่อพระอุดมปัญญามีพรรษาได้ ๓๐ พรรษาอีกรูปหนึ่ง โดยสารมากับสำเภากรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระพรหมมุนีเถระและพระโสมเถระออกไปลังกากลับมา ครั้นถึงกรุงพระนครศรีอยุธยาก็พักอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยา ได้กระทำสังฆกรรมอุปสมบทพระศิวิสุตฺธิกับพระสิทธธรรมโกลิต ณ กรุงศรีอยุธยา ครั้นออกพรรษาแล้วพากันไปเมืองสัชฌาย์ อุปสมบทพระพุทฺธสาครที่เมืองสัชฌาย์ ครั้นจุลศักราช ๗๙๒ ปีระกาโทศก จึงได้พากันขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ สำนักอยู่ ณ รัตนมหาวิหารคือวัดป่าแดงหลวง”

(พงศาวดารโยนก, ๒๕๐๔ : ๓๓๘)

พิจารณาจากนามของพระพรหมมุนีและพระโสมเถระชาวกรุงศรีอยุธยาน่าจะเป็นราชทินนาม เพราะตำแหน่งพระพรหมมุนีปรากฏในทำเนียบสมณศักดิ์สมัยกรุงศรีอยุธยา และยังใช้สืบมาถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ลังกาที่เดินทางมาพร้อมกับพระสงฆ์ไทยได้แยกย้ายกันไปตั้งนิกายลังกาวงศ์ขึ้นเรียกว่า “คณะป่าแก้ว” อันเป็นที่มาของราชทินนาม “สมเด็จพระวันรัตน์” ซึ่งในคัมภีร์รามัญสมณวงศ์ระบุถึงนามประมุขสงฆ์ในลังกาว่า “พระวันรัตน์มหาเถระ”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ในหนังสือ “ตำนานคณะสงฆ์” (๒๕๑๓ : ๑๗) ว่า “...ตำแหน่งสังฆนายกในชั้นกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ถ้าพิเคราะห์ตามเค้าเงื่อนในทำเนียบที่ยังปรากฏสืบต่อมา ข้าพเจ้าเห็นว่าผิดกับครั้งกรุงสุโขทัยที่มาจัดเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต่ำเป็น พระครู ถัดขึ้นไปเป็นสังฆราช ๒ ชั้นนี้คงตามอย่างครั้งสุโขทัยแต่ตั้งเพิ่มขึ้นอีกชั้น ๑ ซึ่งเป็นสมณศักดิ์สูงสุดเรียกว่า “สมเด็จพระสังฆราช”

ตำแหน่ง “สังฆราช” หรือ “สังฆราชา” สมัยสุโขทัยมีเพียงองค์เดียว เป็นประมุขสงฆ์หรือสังฆปริณายกตลอดเขตราชธานีและเมืองประเทศราช ครั้นถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาสืบมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ประมุขสงฆ์หัวเมืองใหญ่ต่าง ๆ มีตำแหน่งเป็น “สังฆราชา” แต่ประมุขสงฆ์หัวเมืองเล็กเป็น “พระครู” ดังนั้นสังฆราชาหรือสังฆราชจึงมีหลายองค์ อันเป็นที่มาของคำว่า “สังฆราชาคณะ” หรือ “ราชาคณะ”

พระสงฆ์ “ราชาคณะ” สมัยกรุงศรีอยุธยาตามที่ปรากฏในหนังสือทำเนียบ
สมณศักดิ์ครั้งกรุงเก่ามีหลายตำแหน่งที่สำคัญ ๆ เช่น

สมเด็จพระอริยวงศาส์มหาราชาธิบดี

พระสังฆราชคามวาสีซ้าย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ศรีอยุธยา

สมเด็จพระวันรัตน์ พระสังฆราชคามวาสีขวา

พระพิมลธรรม

พระพรหมมุนี

พระธรรมโกษา

พระธรรมโคดม

พระธรรมเจดีย์

พระอุบาฬี

พระเทพมุนี

พระเทพโมลี

พระราชาคณะ

พระราชาภิ

พระศรีสังฆมุนี

พระญาณไตรโลก

• วัดมหาธาตุ

• วัดพุทไธสวรรย์

• วัดป่าแก้ว

• วัดรามาวาส

• วัดราชประดิษฐฐาน

• วัดประดู่

• วัดธรรมิกราช

• วัดสวนหลวงสบสวรรค์

• วัดกุฎี

• วัดกุฎีดาว

• วัดสมณโกฏ

• วัดภูเขาทอง

• วัดวรโพธิ์

• วัดพระยาแมน

• วัดโรงธรรม

ฯลฯ

สมเด็จพระอริยวงศาส์มหาราชาธิบดี วัดมหาธาตุ ดำรงตำแหน่งมหาสังฆปริณายก
ประมุขสูงสุดของคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย มีพระครูฐานานุกรม ๑๐ รูป เช่น พระครูวินัยธร
พระครูวินัยธรรม พระครูเทพสิทธิเทพาธิบดี พระครูเมธีกร พระครูสมุห์ ฯลฯ เป็นต้น ส่วน
สมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว ดำรงตำแหน่งมหาสังฆปริณายก ประมุขสูงสุดของคณะคามวาสี
ฝ่ายขวา มีพระครูฐานานุกรม ๑๑ รูป เช่น พระครูปลัด พระครูพรหมสร พระครูอมรคัพพี
พระครูสังฆรักขิต พระครูสมุห์ ฯลฯ เป็นต้น

พระสงฆ์ถือตาลปัตร หรือพัดใบตาล จิตรกรรมจากหนังสือสวดมนต์อยุธยา

ส่วนการปกครองสงฆ์หัวเมืองนั้น พระสงฆ์ชั้นผู้ปกครองมีตำแหน่งเป็น “พระครู” เช่น พระครูสุวรรณมุนี ที่สังฆราชา เมืองสมุทรสาคร พระครูมงคลวิจารณ์ เมืองราชบุรี พระครูธรรมรังษิมหาภิ เมืองแก่ง พระครูสังฆราชา เมืองจันทบุรี พระครูวิบูลย์เกียรติ ที่สังฆราชา เมืองบางละมุง พระครูวิเชียรปัญญาพานุมณี เมืองถลาง พระครูศีลสังวร เมืองเพชรบุรี เป็นต้น

อนึ่ง ราชทินนามของสังฆนายกตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชลงมา มีสร้อยราชทินนามมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏในเอกสารจดหมายเหตุหลายราชทินนาม เช่น

“สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณคัมภีร์ศีลวิสุทธิ สุพิพิธพิบูลย์ อดุลยพิมล พหุผลสัมฤทธิ์ วิจิตรคุณาธาริกิ ลิกขคณศกคัมภีร์ สัมมาวาที อริยวาสี อธิการบดีโบราณราม”

“พระพิมลธรรม อนันตญาณมหาสวามี ศรีสังฆปริณายก ติปิฎกคัมภีร์ญาณ สัทธรรมราชมนีบพิตร สติธ ฌ รามาวาส”

“พระปรากฏมหาพหุมหาสวามี ศรีสังฆปริณายก ดิลกโลกาสัยอริยวงศ์ อธิการวัดพระเมรุราชิการาม”

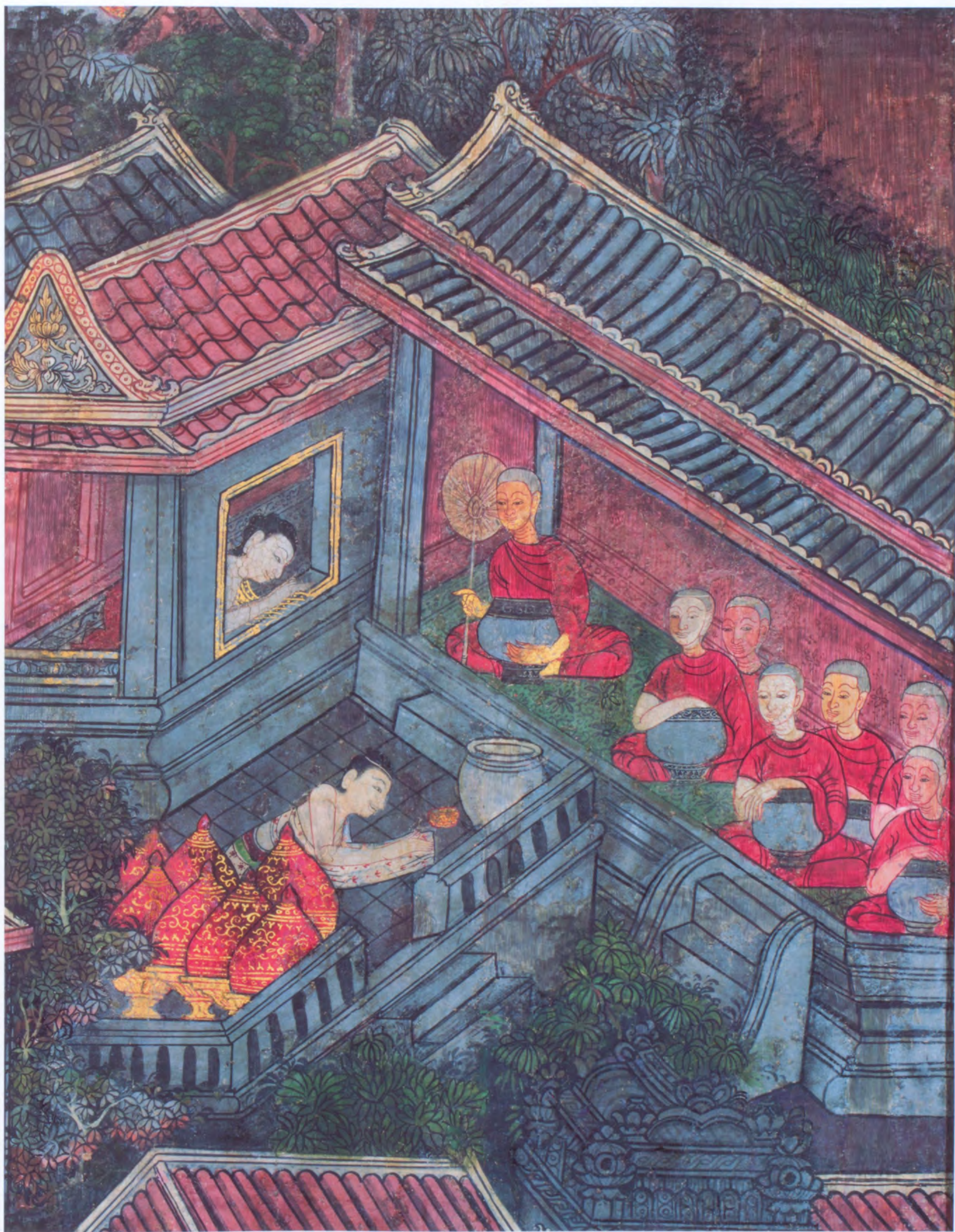
เครื่องประกอบสมณศักดิ์สำคัญอย่างหนึ่งของพระสงฆ์สมัยอยุธยา คือ “พัดยศ” ดังปรากฏหลักฐานในหนังสือ “ประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป” พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนที่คณะทูตานุทูตลังกาเข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราชที่วัดมหาธาตุในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศว่า

“...ในตำหนักที่ทรงรับแขกมีบัลลังก์ที่ตั้งพัดยศด้ามงาไว้ ๒ เล่ม เล่มหนึ่งพื้นพัดสานด้วยงา อีกเล่มหนึ่งพื้นกำมะหยี่สีแดง ปักเป็นลวดลายด้วยทองและเงิน”

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในพุทธศักราช ๒๓๑๐ แล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ย้ายราชธานีไปตั้งที่กรุงธนบุรี การปกครองคณะสงฆ์และการแต่งตั้งสมณศักดิ์ยังคงดำเนินตามแบบแผนครั้งกรุงศรีอยุธยา วัดสำคัญของราชธานีที่เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ตั้งอยู่บริเวณรอบกรุงธนบุรี เช่น วัดหงส์ วัดบางยี่เรือ วัดบางว่าใหญ่ และวัดบางว่าน้อย เป็นต้น

พระสงฆ์ถือตาลปัตรใบตาล
จิตรกรรมจากหนังสือสวด
สมัยอยุธยา

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลถือตาลิบัตรใบตาล จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สมณศักดิ์และการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนาพระบรมราชวงศ์จักรีขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๕ ครั้นเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ทรงตั้งพระราชาคณะตามโบราณราชประเพณี เช่น ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ทรงตั้งพระอาจารย์สุก วัดท่าหอย กรุงเก่าเป็นพระญาณสังวร ครองวัดราชสิทธิาราม เปลี่ยนราชทินนามพระธรรมโศดมเป็นพระธรรมอุดม มิให้พ้องกับพระนามของพระพุทธเจ้า ฯลฯ ส่วนการปกครองคณะสงฆ์นั้น ทรงดำเนินตามแบบแผนครั้งกรุงศรีอยุธยา

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงตั้งสมเด็จพระราชาคณะ ๒ องค์ คือ เลื่อนพระพนรัตน์ (มี) วัดราชบูรณะ เป็นสมเด็จพระพนรัตน์เลื่อนพระญาณสังวร (สุก) วัดราชสิทธิาราม เป็นสมเด็จพระญาณสังวร และทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี (กรมสมเด็จพระปรมาลหุวิสุทธิวงศ์) เป็นพระราชาคณะ ในรัชกาลนี้มีการแก้ไขวิธีสอบพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรให้มีระเบียบแบบแผนรัดกุมยิ่งขึ้น ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวต่อไปในหัวข้อวัดเปรียญธรรม

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การปกครองคณะสงฆ์ยังคงตามแบบแผนเดิม การตั้ง

สมณศักดิ์นั้นโปรดให้เลื่อนพระพุทโธมาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลกยารามขึ้นเป็นสมเด็จพระพุทโธมาจารย์ ทรงพระราชศรัทธาบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามต่าง ๆ เป็นอันมาก เมื่อทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โปรดฯ ให้เขียนภาพลายรดน้ำพัดยศสมณศักดิ์และจารึกแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ไว้ในพระอุโบสถ ภาพลายรดน้ำและจารึกดังกล่าว เป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษารูปแบบของพัดยศและการปกครองคณะสงฆ์ครั้งนั้น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ พระภิกษุสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทพวงศ์ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายขึ้น

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนากรมสมเด็จพระปรมาลหุวิสุทธิวงศ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสังฆปริณายก และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพัดยศเป็นพัดแฉกตาดพิเศษ ด้ามและยอดงาแกะ ปักลวดลายพิเศษเพื่อเพิ่มพระเกียรติยศให้สูงขึ้นกว่าสังฆปริณายกองค์อื่น สันนิษฐานว่าเป็นพัดแฉกพิเศษเล่มแรกที่เป็นแบบฉบับในการสร้างพัดแฉกพิเศษในรัชกาลต่อมา

พัตฉนักษัตรพิเศษประจำพระองค์
กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

สมณศักดิ์สงฆ์ไทย

การสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สิ่งที่โปรดพระราชทานในการสถาปนาสมณศักดิ์ คือ “พัตฉนักษัตร” และเครื่องประกอบอื่น ๆ เช่น สมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระราชาคณะมีการจารึกราชทินนามลงบนแผ่นทองคำ เรียกว่า “สุพรรณบัฏ” พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองหรือรองสมเด็จพระราชาคณะจารึกราชทินนามลงบนแผ่นเงิน เรียกว่า “หิรัญบัฏ” พระราชาคณะชั้นต่ำลงมาตลอดจนถึงพระครูมีใบประกาศแต่งตั้งเขียนลงบนกระดาษ เรียกว่า “สัญญาบัตร”

ลำดับสมณศักดิ์ของสงฆ์ไทยในปัจจุบันจำแนกตามชั้นยศ ได้แก่ **พระราชาคณะชั้นต่าง ๆ** เป็นพระระดับผู้ใหญ่มากขึ้นไป ชั้นสูงสุด คือ สมเด็จพระสังฆราช ลำดับรองลงมา คือ สมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ พระราชาคณะชั้นธรรม พระราชาคณะชั้นเทพ พระราชาคณะชั้นราช และพระราชาคณะชั้นสามัญตามลำดับ

พัตฉนักษัตรพิเศษประจำพระองค์กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส
ด้ามงาต่อ สันแกะลายลูกฟัก ยอดงาแกะเป็นฉัตร ๕ ชั้น

พัตถฉกพิเศษประจำพระองค์กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส คอแกะลายกลีบบัว

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งการพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนากรมสมเด็จพระปรมาธิบดีในราช
เป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ โปรดให้สร้างพัดฉกพิเศษประจำพระองค์ถวาย ยอดพัดงาแกะเป็นฉัตร ๕ ชั้น

พัดฉกพิเศษพื้นตาดประดับปีกแมลงทับและลูกปัดสี ใจกลางพัดปักช่อใบเทศเช่นเดียวกับพัตยศสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช

๑. สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นตำแหน่งประมุขสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพัดยศสมณศักดิ์เป็นพัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ พื้นตาดเหลืองสลักตาดขาว ปักด้นเลื่อมทองแรง ลายก้ามปูกร้อยใบเทศ ใจกลางปักช่อใบเทศ ด้ามงาตัน ยอดงาแกะฉัตร ๓ ชั้น หรือ ๕ ชั้น ถ้าเป็นพระราชวงศ์คอกและสันแกะลายบัวกลุ่ม

อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนที่ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกมี ๒ พระองค์ ได้แก่ กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโนรส ศรีสุคตขัตติยวงษ์ สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๗ และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริ) สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๗

กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโนรส ทรงเป็นอธิบดีสงฆ์ลำดับที่ ๒ ของวัดพระเชตุพน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งการพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกขึ้นที่วัดพระเชตุพน เมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๔ ทรงสถาปนากรมหมื่นนุชิตชินโนรสเป็นกรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโนรส สมเด็จพระสังฆราช ถวายพระนามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า

“พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศบรมพงษาธิบดี จักรีบรมนาถ ปฐมพันธุมหาราชวรังกูร ประเมนทร์นเรนทร์สุริยสัมมานาภิสิกกาโรดมสถาน อริยสมศีลาจารพิเศษ มหาวิมลมงคลธรรมเจดีย์ ยุตมุตวาทีสุวิรมนุญ อดุลคุณคณาธาร มโหฬารเมตยาภิธยาไศรย ไตรปิฎกกถาโกศล เบญจปฏุลเสวตรฉัตร ศิริรัตโนปลักษณมหาสมณุตมาภิเศกาภิสิต ประมุภษฐสมณศักดิ์ อารัง มหาสงฆปริณายก พุทธศาสนดิลกโลกุตมมหาบัณฑิตย สุนทรวิจิตรปฏิภาณ ไวยัติญาณมหาระวี พุทธาทิศิริรัตนไตรยคุณารักษ์ เอกอรรคมหาอนาคาริยรัตน์ สยามาทีโลกยปติพัทธ พุทธบริสัชยเนตร สมณคณินทราธิเบศร์ สกลพุทธจักรโปการกิจ สฤชติศุภการ มหาปาโมกษประธานวโรดม บรมนาถบพิตร เสด็จสถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง”

ทรงพระอิสริยยศยิ่งกว่าสงฆ์ทั้งปวงในพระราชอาณาเขต โปรดพระราชทานพัดแฉกพิเศษในครั้งนั้น และให้ทรงตั้งพระครุฐานานุกรมได้ ๑๖ รูป คือ

๑. พระครูทักษิณคณิศร บวรสังฆสิทธิการ วิจารณ์กิจโกศล สกลมหาสังฆนายก ปิฎกธรรมรักขิต (พระครูปลัดขวา)
๒. พระครูอุตรคณารักษ์ อรรถวิจารณ์คุณ วิบุลยญาณอนันต์ สรรพมหาสังฆนายก ปิฎกธรรมรักขิต (พระครูปลัดซ้าย)
๓. พระครูปลัดกลาง
๔. พระครูวิฑยาคม (พระครูปริตร)
๕. พระครูอุดมสังวร (พระครูปริตร)
๖. พระครูอมรวิไชย (พระครูปริตร)
๗. พระครูไกรสรศักดิ์ (พระครูปริตร)

ยอดพัดแฉกพิเศษ
กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโนรส
งาแกะเป็นฉัตร ๒ ตอน
ตอนล่างเป็นฉัตร ๕ ชั้น
ตอนบนเป็นฉัตร ๔ ชั้น
น่าจะแสดงความหมายเป็น
สมเด็จพระสังฆราช
ในรัชกาลที่ ๔

๘. พระครูวิสุทธิสมโพธิ (พระครูวิปัสสนา)
๙. พระครูนิโรธรักขิต (พระครูวิปัสสนา)
๑๐. พระครูวินัยธร
๑๑. พระครูวินัยธรรม
๑๒. พระครูสุนทรโมฆิต (พระครูคู่สวด)
๑๓. พระครูวิจิตรโฆษา (พระครูคู่สวด)
๑๔. พระครูสังฆบริรักษ์
๑๕. พระครูสมุห์
๑๖. พระครูใบฎีกา

กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสสิ้นพระชนม์ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงพระกรุณาโปรดตั้ง
พระครูฐานานุกรมในพระอัฐิ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระครูฐานานุกรมในพระอัฐิกรมสมเด็จพระ
พระปรมานุชิตชิโนรสเพิ่มขึ้นอีกเป็น ๑๗ รูป ตามประกาศในราชกิจจานุ
เบกษา ฉบับวันที่ ๑๖ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ (พุทธศักราช
๒๔๓๕) ดังนี้

๑. พระครูปลัดอริยวงษาจารย์ญาณมุนีศรีสังฆปริณายก
(พระครูปลัดขวา)
๒. พระครูปลัดเทพสิทธิเทพาธิบดี (พระครูปลัดซ้าย)
๓. พระครูทักษิณคณิศร
๔. พระครูอุดรคณารักษ์
๕. พระครูสมุห์วรอรคณิศรสิทธิการ
๖. พระครูไพโรจน์ราชสังฆาราม
๗. พระครูวิสุทธิสมโพธิ
๘. พระครูไกรสรประสิทธิ์ (พระครูลงเครื่อง)
๙. พระครูวิธยาคม (พระครูลงเครื่อง)
๑๐. พระครูอุดมสังวร (พระครูลงเครื่อง)
๑๑. พระครูอมรวิไชย (พระครูลงเครื่อง)
๑๒. พระครูวินัยธร
๑๓. พระครูวินัยธรรม
๑๔. พระครูสุนทรโมสิต
๑๕. พระครูวิจิตรโฆษา
๑๖. พระครูสังฆบริรักษ์
๑๗. พระครูใบฎีกา

พัดฉกพื้นตาดโปรดพระราชทาน
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ วัดพระเชตุพน

ยอดพัดงาแกะเป็นฉัตร ๓ ชั้น เป็นเครื่องหมายว่าผู้ถือทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช
ด้ามงาท่อนเดียว สันแกะลายลูกฟัก

คอพัดฉกพื้นตาด ประจำพระองค์สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) แกะลายเทพนม

พัตฉนกกพินดาด ที่พระราชทานแด่ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ วัดพระเชตุพน

๒. สมเด็จพระราชาคณะ

สมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ ชั้นสุพรรณบัฏ ราชทินนามจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “สมเด็จพระ” เช่น สมเด็จพระวันรัต สมเด็จพระพุฒาจารย์ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เป็นต้น

ตำแหน่งสมเด็จพระราชาคณะ หรือสมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ ชั้นสุพรรณบัฏ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน พัตยศสมณศักดิ์ เป็นพัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ พื้นตาดเหลือง สลักตาด น้ำเงินและตาดขาว ปักดินเลื่อมทองแรง ลายก้ามปูกร้อย ใจกลาง ตาดเหลืองปักข้อไบเทศ ดำมงาดัน ยอดงาแกะบัวซ้อน ๕ ชั้น คอและ สันแกะลายกลีบบัว

อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพน ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ สมเด็จพระราชาคณะได้แก่ สมเด็จพระพนรัตน์ สมเด็จพระวันรัต (สมบุญ) หม่อมเจ้าพระสมเด็จพุฒาจารย์ (ทัต) และสมเด็จ พระพุฒาจารย์ (เข้ม) สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ดิสสทตฺโต)

ยอดพัดงาแกะบัวซ้อน ๕ ชั้น และสันงาแกะลายดอกพุดตาน

พัตยศสมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระวันรัต
พัดแฉกพื้นตาด ปักไหมและดินเลื่อมทองแรง
ใจกลางปักข้อไบเทศ ดำมงาดัน คอแกะลายกลีบบัวหน้าราหู
ยอดแกะลายบัวซ้อน ๕ ชั้น

พัตยศสมณศักดิ์สมเด็จพระวันรัต ดำรงตำแหน่ง คอแกะลายกลีบบัวหน้าราหู

พัตยศสมณศักดิ์สมเด็จพระวันรัต (เล่มเดิม)

พัดยศสมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะ

๓. รongสมเด็จพระราชาคณะ

ชั้นหิรัญบัฏ ราชทินนามจะแตกต่างกันมาก และบางราชทินนามก็มีลักษณะคล้ายกับ “พระราชาคณะชั้นสามัญ” จึงต้องอาศัยความรู้และการจดจำเป็นกรณีพิเศษ เช่น พระพิมลธรรม พระวิสุทธาธิปัตติ พระพรหมมุนี พระธรรมปัญญาบดี พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ พระวิสุทธิวงศาจารย์ ตำแหน่งรองสมเด็จพระราชาคณะเรียกกันเป็นสามัญว่า “ชั้นพรหม” มักขึ้นต้นราชทินนามว่า “พระพรหม...” เช่น พระพรหมโมลี พระพรหมคุณาภรณ์ พระพรหมกวี เป็นต้น

ตำแหน่งรองสมเด็จพระราชาคณะ หรือพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพัดยศสมณศักดิ์เป็นพัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ พื้นไหมดเหลืองสลัปดาห์ต่างสี ปักดินเลื่อมทองแรง ลายก้านขด ใจกลางไหมดเหลืองปักข้อไบเทศ ดำรงดอ้อยอดงาแกะลายบัวซ้อน คอแกะลายกลีบบัวเทพนม สันแกะลายกลีบบัว

อธิปัตติสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์รองสมเด็จพระราชาคณะ ได้แก่ พระพิมลธรรม (อัน) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปาน) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล กมโล) พระวิสุทธาธิปัตติ (สง่า ปกสุสโร) พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสสานุกโร)

ยอดงาแกะลายบัวซ้อน ๕ ชั้น

สันงาแกะลายประจำยาม

พัดยศสมณศักดิ์รองสมเด็จพระราชาคณะชั้นหิรัญบัฏที่พระธรรมปัญญาบดี พัดแฉกพื้นไหมดสลัปดาห์ ดำรงดอ้อยอดงาแกะ

พัตยศสมณศักดิ์ พระธรรมปัญญาบดี ปักดินเลื่อมทองแรง ใจกลางปักข้อใบเทศ

ด้ามงาต่อกลาง คอแกะลายกลีบบัวเทพนม

ใจกลางพาดปักช่อใบเทศ

พัตยศสมณศักดิ์ ร่องสมเด็จพระราชานะที่ พระวิสุทธิธำมณี (สง่า ปภัสโร ป.ธ. ๘)
อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน รูปที่ ๑๓

พัดยศสมณศักดิ์ พระวิสุทธิธำมณี (สง่า ปภัสสโร ป.ธ. ๘)

พัตยศสมณศักดิ์พระราชคณะชั้นธรรม ที่พระธรรมราชานุวัตร พันแพร่เขียวมีริ้วไหมทอง
ปักดินเลื่อมทองแว้ง ใจกลางปักข้อใบเทศ ด้ามงาต่อ

๔. พระราชาคณะชั้นธรรม

ราชทินนามจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระธรรม” ทุกรูป เช่น พระธรรมเจดีย์ พระธรรมปิฎก พระธรรมปัญญารักษ์ พระธรรมโกศาจารย์ เป็นต้น

ตำแหน่งพระราชาคณะชั้นธรรม ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพัดยศสมณศักดิ์เป็นพัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ พื้นแพรมีริ้วไหมทองเส้นหยาบ ปักดินเลื่อมทองแรง ลายก้ามปูรกร้อยใจกลาง ปักข้อใบเทศ แฉกใหญ่ ๕ กลีบ ด้ามงาต่อ ยอดงาแกะลายบัวซ้อน คอแกะลายกลีบบัวเทพนม สันแกะลายกลีบบัว

พัดยศตำแหน่งพระราชาคณะชั้นธรรม พื้นแพรสีต่าง ๆ กัน เช่น พระธรรมปาโมกข์ พื้นแพรเหลือง พระธรรมเจดีย์ พื้นแพรขาว พระธรรมไตรโลกาจารย์ พื้นแพรแดง พระธรรมธีรราชฆาตุนี พื้นแพรดำ พระธรรมราชานุวัตร พื้นแพรเขียว พระธรรมปิฎก พื้นแพรชมพู พระธรรมโกศาจารย์ พื้นแพรม่วงอ่อน พระธรรมดิลก พื้นแพรน้ำเงิน เป็นต้น

ยอดงาแกะลายบัวซ้อน ๕ ชั้น คอแกะลายกลีบบัวเทพนม

พัตยศสมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นเทพ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่พระมงคลทิพมุนี
พัตฉกพื้นกำมะหยี่ขาว ประดับพลอยสี ด้ามงาต่อ

๕. พระราชาคณะชั้นเทพ

ราชทินนามจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระเทพ” ทุกรูป เช่น พระเทพโมลี พระมงคลเทพมุนี พระเทพเวที พระเทพมุนี พระเทพสุธี พระเทพปริยัติเมธี พระเทพวิราภรณ์ เป็นต้น

ตำแหน่งพระราชาคณะชั้นเทพ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพัดยศสมณศักดิ์เป็นพัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ พื้นแฉกกليبบัว ก้ามเหยี่ยวม้วน สลักเขี้ยวและแดง ปักดินเลื่อม ประดับพลอยสี ใจกลาง น้ำเงินอ่อน ปักลายใบเทศ แฉกใหญ่ ๕ กีบ ด้ามงาต่อ ยอดงาแกะลายบัวซ้อน คอและสันแฉกกลายกليبบัว หากเป็นพระราชาคณะชั้นเทพฝ่ายวิปัสสนาธุระ พื้นก้ามเหยี่ยวขาวล้วน

ยอดงาแกะลายบัวซ้อน ๔ ชั้น

คอแฉกกลายกليبบัวเทพนม

พัตยศพระราชาคณะชั้นเทพ
พื้ณกำมะหยี่สลับลี ประดับพลอย ด้ามวัสดุเทียมงา

พัตยศพระเทพวราภรณ์ (สินวล ปญญาวชิโร ป.ธ.๙)
เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน รูปที่ ๑๕

๖. พระราชาคณะชั้นราช

ราชทินนามจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระราช” ทุกรูป เช่น พระราชเวที พระราชสุธี พระราชโมลี พระราชมนี เป็นต้น

ตำแหน่งพระราชาคณะชั้นราช ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน พัตยศสมณศักดิ์เป็นพัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ พื้นกำมะหยี่สลักสี แดง เขียว น้ำเงิน และแดง ปักทองแรงลายก้านขดใบเทศ ใจกลางเหลือง ปักหน้าราหู แฉกใหญ่ ๕ กลีบ ด้ามงาต่อ ยอดงาแกะลายบัวซ้อน คอและสันแกะลายกลีบบัว หากเป็นพระราชาคณะชั้นราชฝ่ายวิปัสสนาธุระ พื้นกำมะหยี่ขาวล้วน

พัตยศสมณศักดิ์ พระราชเวที พัดแฉกพื้นกำมะหยี่แดง สลักสี ปักทองแรง ใจกลางปักหน้าราหู
ด้ามงาต่อ ยอดงาแกะลายบัวซ้อน คอและสันแกะลายกลีบบัว

๗. พระราชาคณะชั้นสามัญ

ราชทินนามจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระ” ทุกรูป เช่น พระศรีวิสุทธิวงศ์ พระภวนาโกศลเถร พระปิฎกโกศล พระวิเชียรภาว เป็นต้น

ตำแหน่งพระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพัดยศสมณศักดิ์เป็นพัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ พื้นก้ามมะหยี่สลับลี ปักดินเลื่อม ลายก้ามปูใบเทศ ใจกลางน้ำเงินปักหน้าราหูใหญ่ หากไม่เป็นเปรียญ ปักดินด้าน ใจกลางแดงปักหน้าราหูเล็ก พระราชาคณะชั้นสามัญฝ่ายวิปัสสนาธุระแต่เดิมเป็นพัดหน้านางงาसान ปัจจุบันเป็นพัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์พื้นก้ามมะหยี่ขาวล้วน

พัดยศสมณศักดิ์ พระศรีวิสุทธิวงศ์ พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ พัดแฉกพื้นก้ามมะหยี่แดง สลับลี ปักดินเลื่อม ใจกลางปักหน้าราหูใหญ่ ด้ามงาต่อ ยอดแกะลายบัวซ้อน คอและสันแกะลายกลีบบัว

พระครูสัญญาบัตร

ราชทินนามจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระครู”
ทุกรูป เช่น พระครูสมณธรรมสมาทาน พระครูพิศาล
สังฆพินิต พระครูภาวนาวิจารณ์ เป็นต้น พระครูสัญญา
บัตรมีใบประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งเรียกว่า
“สัญญาบัตร”

พัตยศสมณศักดิ์พิเศษ จปร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นโท พัตพุดตาน ปิ่นก้ามะหยี่น้ำเงิน ปักไหมทอง
ใจกลางปักอักษรพระปรมาภิไธยย่อ จปร ประดิษฐานภายใต้พระเกี้ยว ดำรงงาต่อ ยอดงาถึงเม็ดทรงมณฑล คอและสันงาถึง

พระครุฐานานุกรม

คือ พระครูที่พระราชาคณะชั้นราชขึ้นไป แต่งตั้งได้ตามสิทธิ หรือตามพระบรมราชานุญาตที่ทรงกำกับไว้ในพระสุพรรณบัฏ ทิรัญบัฏ หรือสัญญาบัตร ที่ทรงแต่งตั้งสมณศักดิ์พระราชาคณะระดับนั้น ๆ ให้ตั้งพระครุฐานานุกรมได้กี่รูป มีชื่ออะไรบ้าง เช่น พระราชาคณะชั้นราช ให้ตั้งพระครุฐานานุกรมได้ ๔ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ เป็นต้น พระครุฐานานุกรมเหล่านี้ มีพัดยศ และใบตราตั้งประกอบ

พัดยศสมณศักดิ์พระครุฐานานุกรม ที่พระครูวินัยธร และพระครูธรรมธร พัดพุดตาน พื้นสักหลาดแดงล้วน ปักด้นเลื่อม
ด้ามงาต่อ ยอดงากลิ้งเม็ดทองมณต์ คอและสันงากลิ้ง

พระฐานานุกรม

คือ พระที่รับแต่งตั้งเหมือนพระครูฐานานุกรม แต่ผู้แต่งตั้งตามสิทธิ
นั้น คือ พระราชาคณะ ชั้นสามัญ และพระครูเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด
มี ๓ ตำแหน่ง คือ พระปลัด ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑

พัดยศสมณศักดิ์ พระฐานานุกรม ที่พระใบฎีกา ฐานานุกรมของพระครูเจ้าอาวาส
พัดหน้านาง พื้นอัดลัดด้าสลับแดง ด้ามไม้ ยอดงากลึงเม็ดทรงมณฑ

พัดยศสมณศักดิ์ พระฐานานุกรม ที่พระปลัด ฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นสามัญ พัดพุดตาน
พื้นเยียรบับสลับทึบดำมั่งงาต่อ ยอดงาต้อ ยอดงาต้อ ยอดงาต้อ ยอดงาต้อ ยอดงาต้อ ยอดงาต้อ

พระราชานั้นสามารถแต่งตั้งฐานานุกรมได้ตามสิทธิ หรือตามพระบรมราชานุญาต ที่ทรงกำกับไว้ในพระสุพรรณบัฏ หิรัญบัฏ หรือสัญญาบัตร ดังนั้น ในที่นี้จึงขอเสนอตำแหน่งฐานานุกรมต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาตามลำดับ ดังนี้

๑. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ตั้งฐานานุกรมได้ ๑๕ รูป คือ

๑. พระทักษิณคณาธิกร สุนทรธรรมสาธก พุทธปาพจนดิลกมหาเถรกิจการี
คณาธิบดีศรีรัตนคมกาจารย์ พระราชาคณะปลัดขวา
๒. พระอุตรคณาภิรักษ์ อัครศาสนกิจบรรหาร มหาเถรธิการธุรการี
สมุหบดีศรีธรรมภาณกาจารย์ พระราชาคณะปลัดซ้าย
๓. พระครูธรรมกถาสุนทร
๔. พระครูวินัยกรณโสภณ
๕. พระครูพรหมวิหาร (พระครูปริตร)
๖. พระครูมาณวิสุทธิ (พระครูปริตร)
๗. พระครูวินัยธร
๘. พระครูธรรมธร
๙. พระครูพิมลสรภาน (พระครูคู่สวด)
๑๐. พระครูพิศาลสรคุณ (พระครูคู่สวด)
๑๑. พระครูพิบูลบรรณวัตร (พระครูรองคู่สวด)
๑๒. พระครูพัฒนบรรณกิจ (พระครูรองคู่สวด)
๑๓. พระครูสังฆบริหาร
๑๔. พระครูสมุห์
๑๕. พระครูใบฎีกา

๒. สมเด็จพระราชาคณะ ตั้งฐานานุกรมได้ ๑๐ รูป คือ

๑. พระครูปลัด (มีชื่อเฉพาะ) เช่น พระครูปลัดสัมพิพัฒนสุตาจารย์
๒. พระครูวินัยธร
๓. พระครูธรรมธร
๔. พระครูคู่สวด (มีชื่อเฉพาะ)
๕. พระครูคู่สวด (มีชื่อเฉพาะ)
๖. พระครูรองคู่สวด (มีชื่อเฉพาะ)
๗. พระครูรองคู่สวด (มีชื่อเฉพาะ)
๘. พระครูสังฆ์ (มีชื่อเฉพาะ)
๙. พระครูสมุห์
๑๐. พระครูใบฎีกา

๓. รองสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นบริหาร ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

๑. พระครูปลัด (มีชื่อเฉพาะ) เช่น พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ
๒. พระครูวินัยธร
๓. พระครูธรรมธร
๔. พระครูคู่สวด (มีชื่อเฉพาะ)
๕. พระครูคู่สวด (มีชื่อเฉพาะ)
๖. พระครูสังฆ์ (มีชื่อเฉพาะ)
๗. พระครูสมุห์
๘. พระครูใบฎีกา

๔. พระราชาคณะชั้นธรรม ตั้งฐานานุกรมได้ ๖ รูป คือ

๑. พระครูปลัด (มีชื่อเฉพาะ) เช่น พระครูปลัดมหาเถรานุวัตร
๒. พระครูวินัยธร
๓. พระครูธรรมธร
๔. พระครูสังฆรักษ์ (มีชื่อเฉพาะ)
๕. พระครูสมุห์
๖. พระครูใบฎีกา

๕. พระราชาคณะชั้นเทพ ตั้งฐานานุกรมได้ ๕ รูป คือ

๑. พระครูปลัด
๒. พระครูวินัยธร
๓. พระครูสังฆรักษ์ (มีชื่อเฉพาะ)
๔. พระครูสมุห์
๕. พระครูใบฎีกา

๖. พระราชาคณะชั้นราช ตั้งฐานานุกรมได้ ๔ รูป คือ

๑. พระครูปลัด
๒. พระครูสังฆรักษ์
๓. พระครูสมุห์
๔. พระครูใบฎีกา

๗. พระราชาคณะชั้นสามัญ ตั้งฐานานุกรมได้ ๓ รูป คือ

๑. พระปลัด
๒. พระสมุห์
๓. พระใบฎีกา

พระบรมราชโองการ ประกาศสถาปนาพระธรรมดิลก เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นหิรัญบัฏที่ พระธรรมวโรดม เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๔๔

พระเปรียญ

คือ พระภิกษุที่สอบประโยคบาลีได้ ตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไป จนถึง ๙ ประโยค พระเปรียญนี้เรียกสามัญว่า “พระมหา” หรือ “พระมหาเปรียญ” มาจากคำเต็มว่า “พระมหากรุณาธิคุณโปรดแต่งตั้ง” พระมหา จึงเป็นสมณศักดิ์อย่างหนึ่ง ที่ต้องได้รับพระราชทานแต่งตั้งเสียก่อน จึงมีสิทธิใช้คำนำหน้าชื่อได้ และพระเปรียญนี้ ถ้าเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคจะมีนิตยภัตถวาย

พัดยศเปรียญ ๖ ประโยค (อย่างเก่า)
พัดหน้านาง พื้นแพรเหลือง ปักดินเลื่อม ยอดจากกิ่งเม็ดทรงมณฑป ด้ามไม้

พัตยศเปรียญ ๗ ประโยค (อย่างเก่า) พัดหน้านาง พื้นแพรเหลือง ขอบและใจกลางไหมดขาว
ปักดินเลื่อม ยอดจากลึงเม็ดทรงมณฑี ด้ามไม้

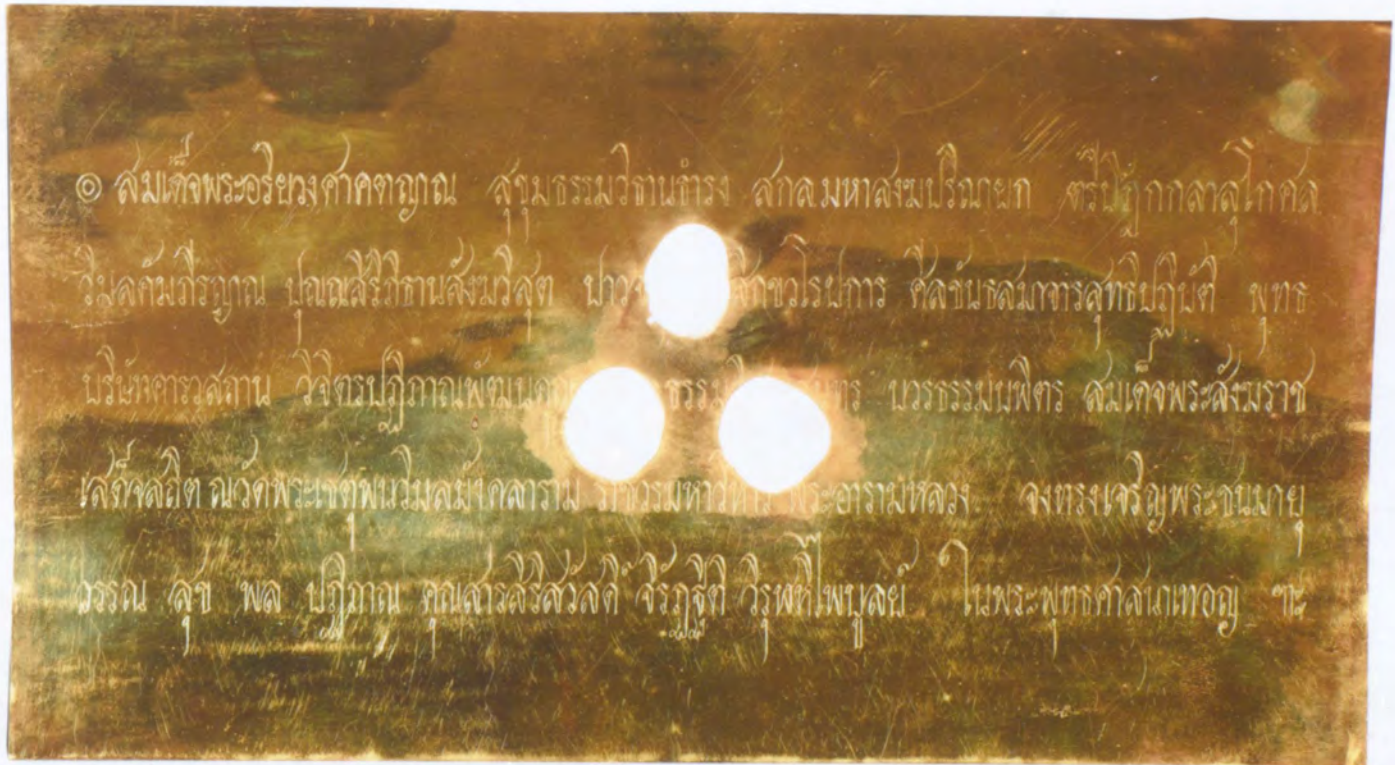
เครื่องประกอบ
สมณศักดิ์

พระบรมราชโองการ ประกาศสถาปนาสมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) ขึ้นเป็น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๗

เครื่อง ประกอบสมณศักดิ์

พระสุพรรณบัฏ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ในจารึกกัลยาณี ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องประกอบสมณศักดิ์ว่า หลังจากพระเจ้าภูวนepakพาหุ ถวายนามบัญญัติแล้ว ได้ถวายสิ่งของอันควรแก่พระภิกษุสงฆ์ อาทิเช่น ผ้าไตร ผ้ามาบ ผ้าเพดาน จรรณขันธ์ หนึ่งรองนั่ง ตาลปัตรด้ามงา และ แอบหมาก แก่บรรดาพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง

ดังนั้น จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า “การถวายนามบัญญัติ” และ “สิ่งของ” น่าจะเป็นแบบแผนของการตั้งสมณศักดิ์และการพระราชทานเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ในสมัยต่อมา ซึ่งการถวายเครื่องประกอบสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ของไทยนั้น มีวิวัฒนาการเป็นลำดับ ดังนี้

พระสุพรรณบัฏ จารึกพระนาม
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ เสด็จสถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ใ้สถาปนาสมเด็จพระวันรัต ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช มีพระนาม
 ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ และให้ทรงมีพระราชคณะและพระครูมหานิกาย
 พระรัตนวงศาธิบดี ๑๕ รูป คือ พระทักษิณคณาธิการ สันตธรรมวิธาน
 พุทธปาฬานคณาธิการคณาธิการ คณาธิการคณาธิการ พระราชาคณะปลัด
 พระอัครคณาธิการ อัครคณาธิการคณาธิการ มหาลาภการุณการ สอนคณาธิการ
 ธรรมวิธานการุณการ พระราชาคณะปลัดคณาธิการ ๑ พระครูธรรมกถาเลขา ๑ พระครู
 วินัยกรโลกา ๑ พระครูพรหมวิหาร พระครูพระปริต ๑ พระครูญาณวิสุทธิ
 พระครูพระปริต ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระครูพิมลธรรมวิธาน
 พระครูสุวิมล ๑ พระครูไพศาลธรรมวิธาน พระครูสุวิมล ๑ พระครูไพศาลธรรมวิธาน ๑
 พระครูพมณีนรนาถ ๑ พระครูสังฆมนตรี ๑ พระครูสมุทร ๑ พระครูโมกข์ ๑
 ขออาราธนาให้ทรงรับพระพุทธรูปคณาธิการ เป็นพระสังฆนายก ข้าราชการ
 อธิการ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในสังฆมณฑลทั่วไป ตามสมควร
 แก่พระอริยสงฆ์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี
 เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในพระพุทธรูปคณาธิการเทอด
 ฟ้าเป็นอันดี
 ใ้เป็นไป
 ใ้เป็นไป

ใบกำกับพระสุพรรณบัฏ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

๑. สมเด็จพระสังฆราช

มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์ดังนี้

๑. พัตยศสมณศักดิ์
๒. พระสุพรรณบัฏ
๓. ย่ามหักทองขวาง
๔. ฉัตรผ้าขาว ๓ ชั้น
๕. พระแท่น

เครื่องนมพัด

๑. พานหมากมีเครื่องพร้อม
๒. หีบหมากมีพานรอง
๓. หีบหมากเล็กใส่หมากดำ
๔. ตะบันหมาก
๕. กล้องหมากรูปหกเหลี่ยม มีเครื่องในพร้อม
๖. ชันน้ำมีฝาซีหุ้มผ้าขาว
๗. ชันน้ำพานรองมีฝา
๘. คนโทมีพานรอง
๙. ที่ล้างหน้ามีเครื่องพร้อม
๑๐. กระโถนปากแตรอย่างใหญ่
๑๑. กระโถนปากแตรอย่างกลาง
๑๒. กระโถนกลมอย่างใหญ่
๑๓. กระโถนกลมอย่างกลาง
๑๔. กระโถนเล็กทรงกระหาย
๑๕. กาน้ำทรงกระบอก
๑๖. ที่ชา
๑๗. ปิ่นโต
๑๘. ลักจั่น
๑๙. ฝาบาตร เชิงบาตร พร้อมด้วยบาตร

กลักงาใส่พระสุพรรณบัฏ
กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโนรส

สุพรรณบัฏ สมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระวันรัต

หิรัญบัฏ รองสมเด็จพระราชาคณะที่ พระธรรมวโรดม

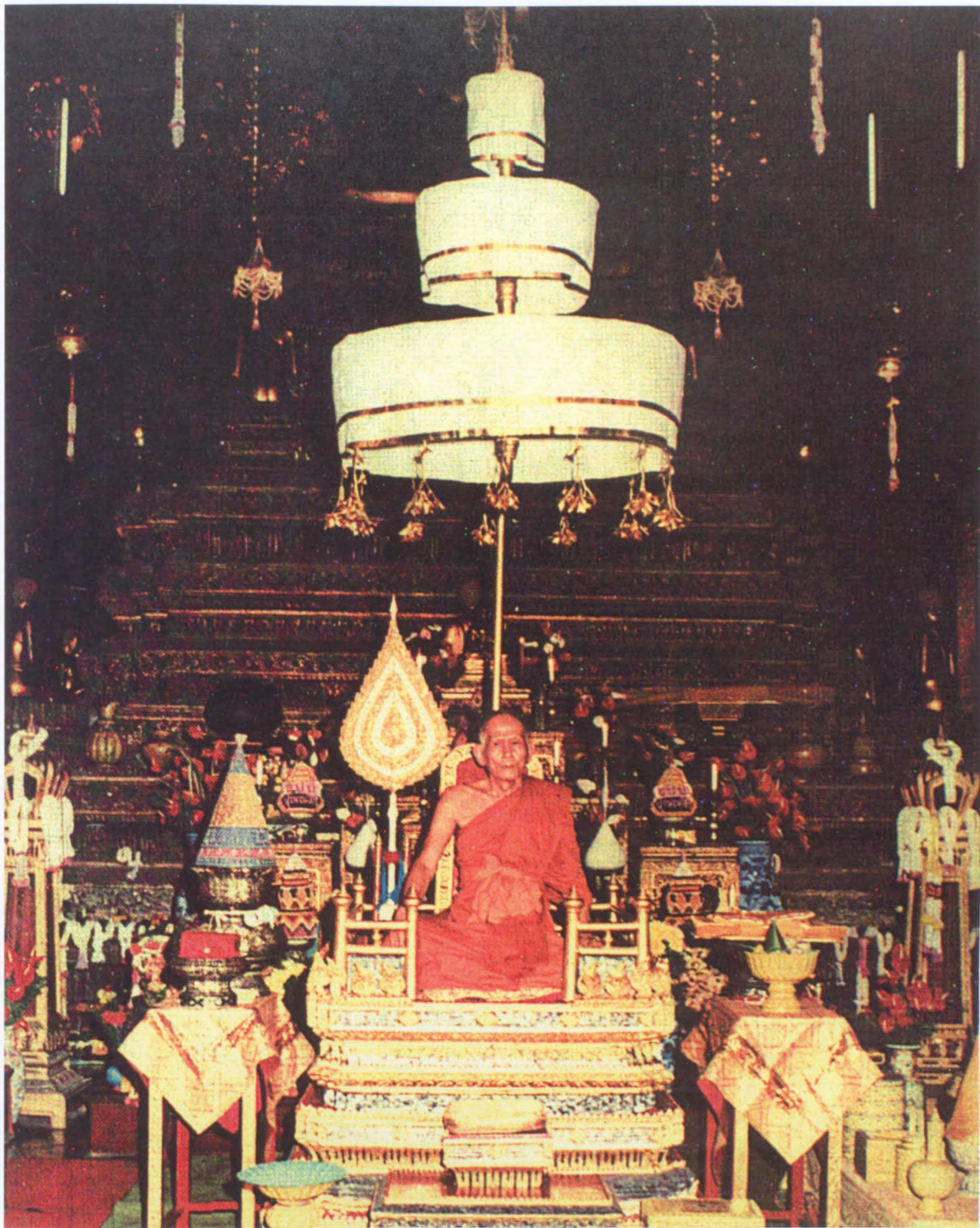
หีบตราจักร ถมปิดพื้นเหลือง

ขันน้ำพานรองพร้อมฝาและจอกลอย ถมปิดพื้นเหลือง

ปัจจุบันเครื่องประกอบสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระสังฆราชได้รับพระราชทาน มีดังนี้

๑. ถาดทรงพระพักตร์
๒. พานพระศรีขนาดใหญ่ มีตลับ ๑ จอก ๑ ชองพลู ๑
๓. ชันน้ำพานรอง มีจอกและฝาชีหุ้มตาด
๔. หีบตราจักร
๕. หีบพระโอสถหลังนูน
๖. คนโท
๗. กากลม
๘. หม้อลักจั่น
๙. ฝาบาตร เชิงบาตร
๑๐. กระโถนปากแตรใหญ่
๑๑. กระโถนทรงกระทายเล็ก
๑๒. ปิ่นโตกลม มี ๔ ชั้น
๑๓. พัดยศสมณศักดิ์
๑๔. ตราพระตำแหน่ง
๑๕. ใบกำกับการเลื่อนสมณศักดิ์
๑๖. พระบรมราชโองการ (ใหญ่)
๑๗. พระสุพรรณบัฏ
๑๘. ไตรแพร ๑ ไตร
๑๙. พระแท่นพร้อมฉัตร ๓ ชั้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ประทับบนพระแท่น พร้อมเครื่องประกอบสมณศักดิ์ เมื่อทรงได้รับการสถาปนา วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๕

ปิ่นโต ๔ ชั้น กรมปิดพื้นเหลือง

ขันน้ำมีเชิงพร้อมฝา ถมปิดพื้นเหลือง

กระโถนปากแตร ถมปิดพื้นเหลือง

คนโทน้ำ ถมปิดพื้นน้ำเงินลายดอกไม้

๒. สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่

มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ดังนี้

๑. พระสุพรรณบัฏ
๒. ไตรแพร
๓. ย่ามหักทองขวาง

เครื่องนมพัด

๑. พานหมากมีเครื่องพร้อม
๒. หีบหมากมีพานรอง มีตราจักร
๓. หีบหมากเล็กใส่หมากดำ
๔. ตะบันหมาก
๕. กล่องหมากรูปหอกเหลี่ยม มีเครื่องในพร้อม
๖. ชันน้ำมีฝาชีหุ้มผ้าขาว
๗. ชันน้ำพานรองมีฝา
๘. คนโทมีพานรอง
๙. ที่ล้างหน้ามีเครื่องพร้อม
๑๐. กระโถนปากแตรอย่างใหญ่
๑๑. กระโถนปากแตรอย่างกลาง
๑๒. กระโถนกลมอย่างใหญ่
๑๓. กระโถนกลมอย่างกลาง
๑๔. กระโถนเล็กทรงกระทวย
๑๕. กาน้ำรูปทรงกระบอก
๑๖. ที่ชา
๑๗. ปิ่นโต
๑๘. ลักจั่น
๑๙. ฝาบาตร เชิงบาตร พร้อมด้วยบาตร

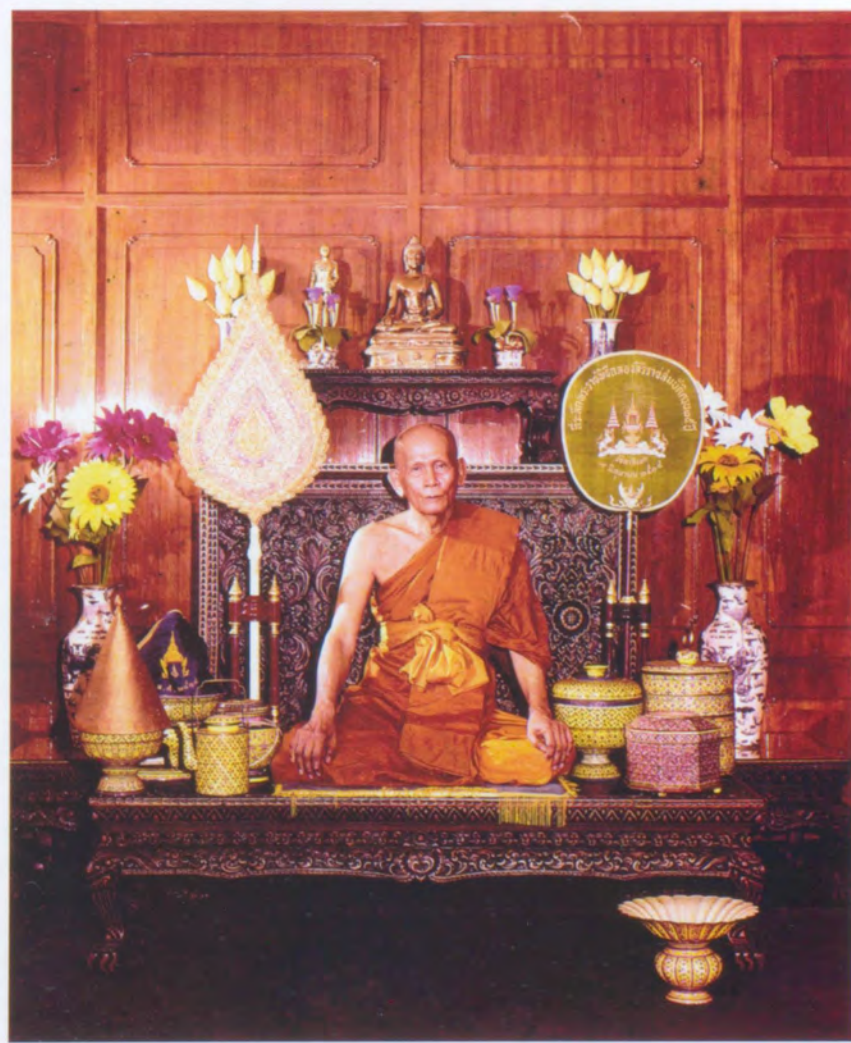
หม่อมเจ้าพระสมเด็จพระพุฒาจารย์ (หม่อมเจ้าทัต)

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม)

สมเด็จพระวันรัต (เฟื่อน)

สมเด็จพระวันรัต (นุ่น)

หม้อลักจัน ถมปิดพื้นแดง

กาน้ำทรงกลม ถมปิดพื้นแดงสลับน้ำเงิน

๓. พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ

มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ดังนี้

๑. ไตรแพร
๒. ย่ามหักทองขวาง

เครื่องถมปิด

๑. พานหมากมีเครื่องพร้อม
๒. หีบหมากรูปสี่เหลี่ยม
๓. ชันน้ำพานรองมีฝาชีหุ้มผ้าขาว
๔. คนโทมีพานรอง
๕. กระโถนเล็ก
๖. กระโถนปากแตรใหญ่
๗. กาน้ำทรงกระบอก
๘. ลักจั่น
๙. ฝาบาตร เชิงบาตร พร้อมด้วยบาตร

ย่ามหักทองขวาง พระราชทานแด่สมเด็จพระสังฆราชจนถึงพระราชาคณะชั้นธรรม ในอดีตปัจจุบันไม่มีแล้ว

กาน้ำทรงกระบอก ถมปิดพื้นเหลือง

๕. พระราชาคณะชั้นธรรม

มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ดังนี้

๑. ไตรแพรร
๒. ย่ามหักทองขวาง

เครื่องนมพัด

๑. พานหมากมีเครื่องพร้อม
๒. ชั้นน้ำพานรอง
๓. คนโทมีถาดรอง
๔. กาน้ำรูปกระบอง
๕. กระโถนเล็ก
๖. กระโถนปากแตงใหญ่
๗. ลักจั่น
๘. ฝาบาตร เขิงบาตร พร้อมด้วยบาตร

๕. พระราชาคณะชั้นเทพ

มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ดังนี้

๑. ไตรแพรร
๒. ย่ามเข็มขาบริวขอ
๓. ถลกบาตรเข็มขาบริวขอ
๔. ฝาบาตร เขิงบาตรประดับมุก พร้อมด้วยบาตร

เครื่องนมพัด

๑. ชั้นน้ำพานรอง
๒. กระโถนใหญ่

กระโถนทรงปรี ถมปิดพื้นแดงสลับน้ำเงิน

หีบหมากทรงกลม ถมปิดพื้นเหลือง

พานกลีบบัว ถมปิดพื้นเหลือง

๖. พระราชาคณะชั้นราช

มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ดังนี้

๑. ไตรแพร
๒. ย่ามเข็มขาบริวขอ
๓. ฝ่าบาตร เขิงบาตรประดับมุก พร้อมด้วยบาตร

เครื่องถมปิด

๑. ชันน้ำพานรอง
๒. กระโถน

๗. พระราชาคณะชั้นสามัญ

มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ดังนี้

๑. ไตรแพร
๒. ย่ามเข็มขาบริวขอ
๓. ฝ่าบาตร เขิงบาตรประดับมุก พร้อมด้วยบาตร

เครื่องถมปิด

๑. ชันน้ำพานรอง
๒. กระโถนใหญ่

ย่ามเข็มขาบริวขอ พระราชทานแด่พระราชาคณะชั้นเทพถึงชั้นสามัญ ในอดีตปัจจุบันไม่มีแล้ว

กระโถนค่อม ถมปิดพื้นเหลือง

ฝาบาตร เขิงบาตร ถมปิดพื้นเหลือง

ฟาบাত্র ถมปิดพื้นเขียวเหลือง

๘. พระครูในกรุง

มีเครื่องประกอบ ดังนี้

๑. ไตรผ้าสลับแพร
๒. ย่ามโหมดเทศ
๓. ถลกบาตรโหมดเทศ

เครื่องถมปิด

๑. กระโถนเล็ก
๒. กาน้ำเล็ก

๙. พระครูต่างจังหวัด

มีเครื่องประกอบ ดังนี้

๑. ไตรเนื้อดี
๒. ย่ามโหมดเทศ
๓. ย่ามสักหลาดแดง
๔. ถลกบาตรสักหลาดแดง
๕. กระโถนกระเบื้อง
๖. กาน้ำกระเบื้อง

ปัจจุบัน พระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ตั้งแต่พระราชาคณะ “ชั้นธรรม” ลงมา ไม่มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์ คงได้รับพระราชทานแต่พัดยศและสัญญาบัตร

ย่ามโหมดเทศ พระราชทานแด่พระครู ในอดีตปัจจุบันไม่มีแล้ว

กาน้ำทรงกลม ถมปิดพื้นแดงสลักน้ำเงิน

กาน้ำ กระโถน พานกลีบบัว ถมปิดสี

คนโทน้ำ ถาดรอง กาน้ำ ถมปิดสี

กระโถนปากแตร ถมปิดพื้นเหลือง

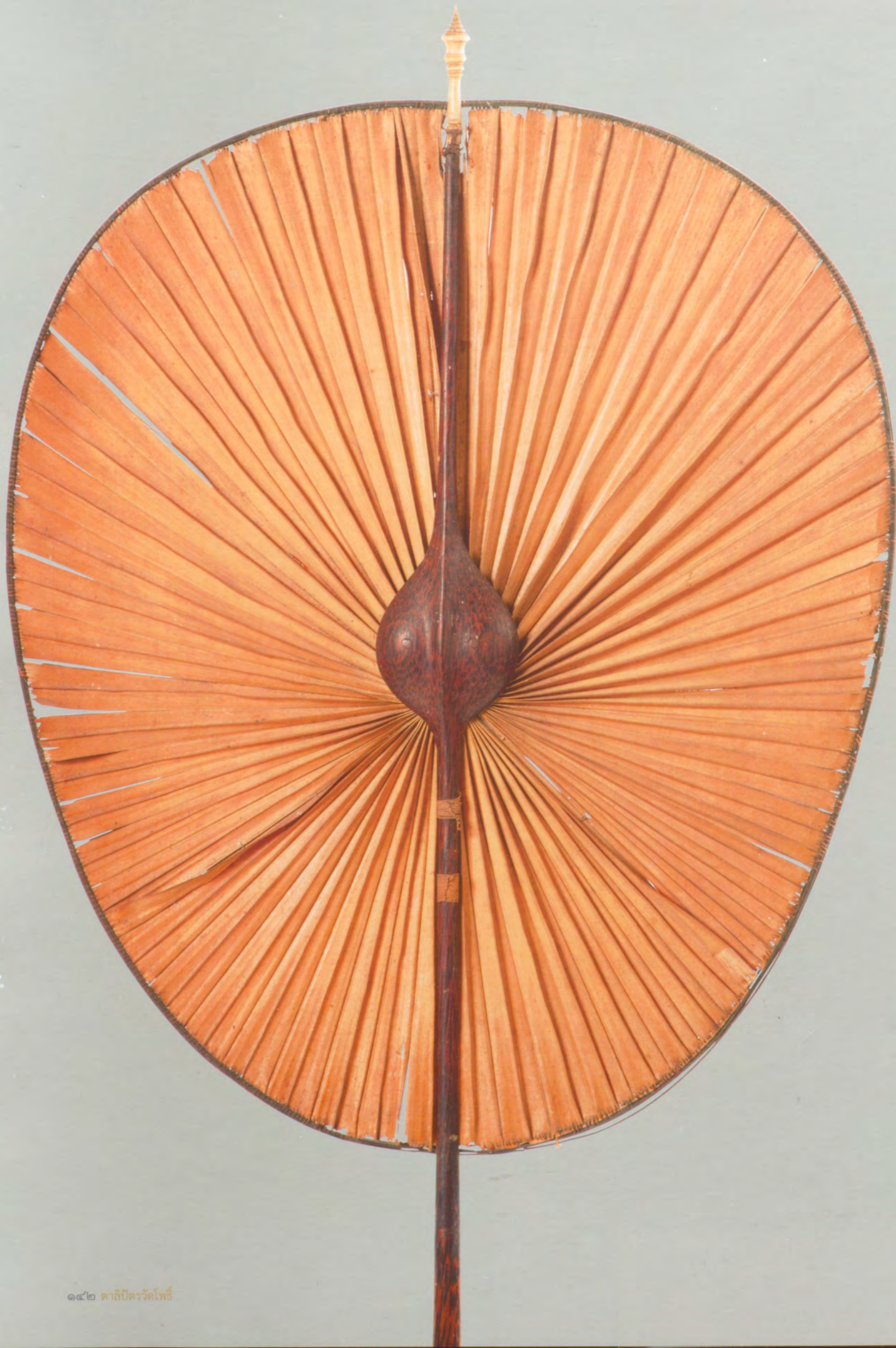
กระโถน ถมปิดพื้นเหลือง

พดัยศ หิรัญบัฏและใบกำกับหิรัญบัฏพร้อมทั้งพระบรมราชโองการประกาศสถาปนาพระธรรมนูญฉบับ

เครื่องถมปิดประกอบสมณศักดิ์พระธรรมปัญญาบดี

ตาลิบัตร พัดยศ

พัดยศที่โปรดพระราชทานเป็นเครื่องสมณศักดิ์ตามโบราณราชประเพณีมีรูปลักษณะต่าง ๆ กัน ดังปรากฏในโคลงจารึกทำเนียบสมณศักดิ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

รูปตาลิบัตรราบถ้วน	ธานา คักคินา
ทกล้ำสงฆรายเรียง	รัตแจ้ง
พุดตาลแลลั่นงา	งามแฉก ขาดแย
กลมกลีบกระมลให้แลรั้ง	ลยสรรพ ๆ
สำหรับยศแปลกรู้	ราชา คณะเฮย
อีกพระครูเนื่องนินต์	เนกตั้ง
บาเรียนแลธานา	นุกรมหลาก หลายแย
ในนอกกรุงถ้วนทั้ง	ทกลสถาน ๆ

“ตาลิบัตร” หรือ “ตาลบัตร” แปลตามศัพท์ว่า “ใบตาล” หมายถึงพัดที่ทำจากใบตาล เป็นสมณบริวารอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์ใช้มาแต่โบราณและเป็นเครื่องใช้ประจำตัวของพระสงฆ์ สันนิษฐานว่า เมื่อมีการแต่งตั้งสมณศักดิ์ พระมหากษัตริย์โปรดพระราชทาน “ตาลิบัตร” เป็นเครื่องประกอบสมณศักดิ์ด้วย และเพื่อให้แตกต่างจากตาลิบัตรใบตาลที่พระสงฆ์ทั่วไปใช้อยู่ จึงมีการประดิษฐ์ตกแต่งและใช้วัสดุอื่น ๆ มาทำเป็นพัด ได้แก่ งาม เช่น พัดงาสาน ผ้ามีค่าต่าง ๆ เช่น ตาด โหมด แพร เป็นต้น ทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนรูปทรงของพัดให้ต่างกันไปตามชั้นยศที่พระราชทาน

ตาลิบัตรใบตาล มีด้ามไม้คานกลาง สันนิษฐานว่าเป็นรูปแบบดั้งเดิมของตาลิบัตรที่พระสงฆ์ใช้มาแต่โบราณ

รูปลักษณะของพัดยศตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาสืบมาจนถึงปัจจุบันมี ๔ ลักษณะ คือ

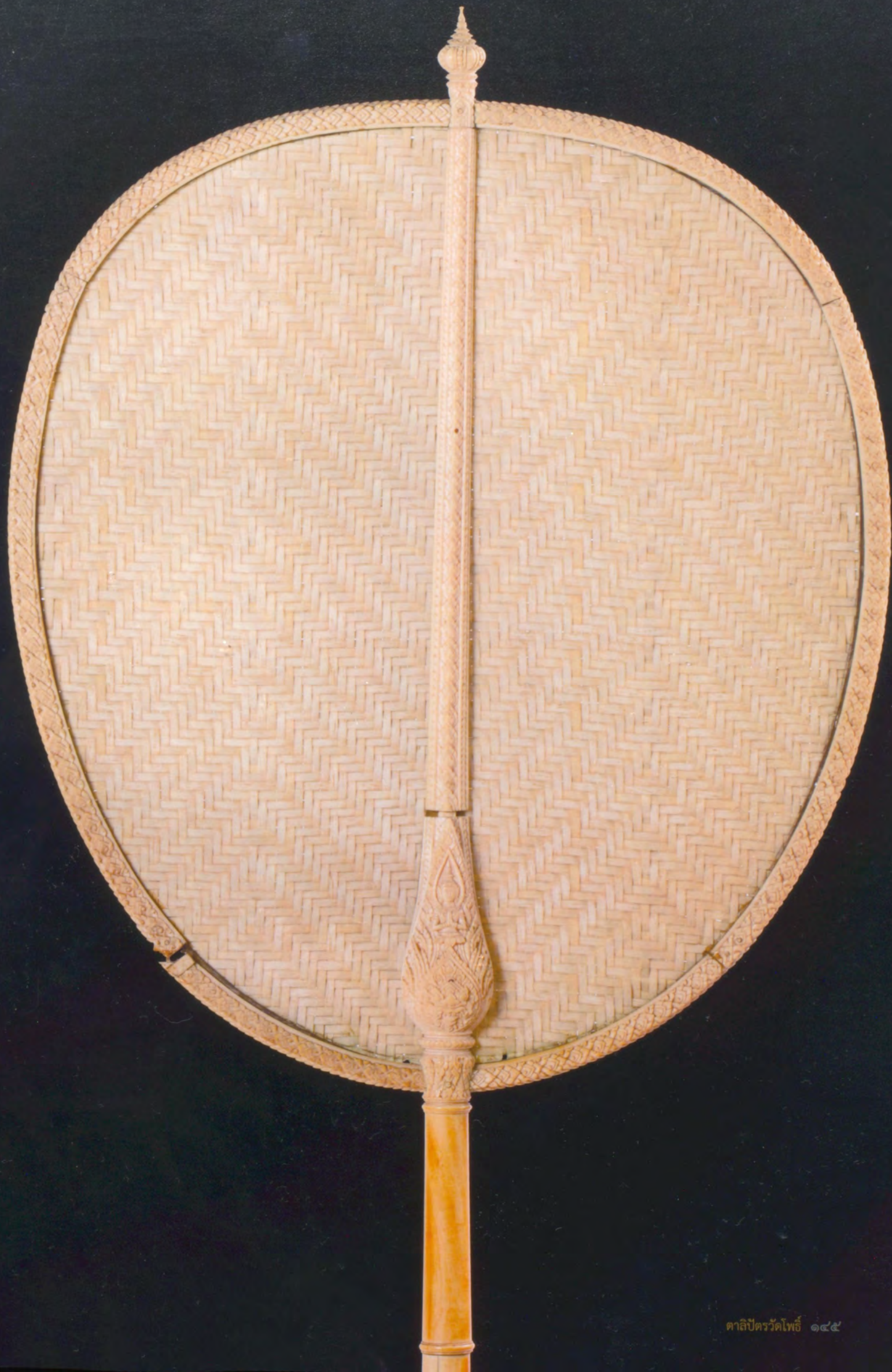
๑. พัดหน้านาง เป็นรูปแบบเก่าที่สุด สันนิษฐานว่าได้แบบอย่างมาจากลังกา ใบพัดเป็นรูปไข่ทำนองโครงรูปหน้าของสตรี มีด้ามยาวประมาณ ๙๐ เซนติเมตร เช่น พัดงาสานของตำแหน่งพระราชาคณะ ฝ่ายวิปัสสนาธุระในสมัยโบราณ พัดพระครูฐานานุกรม ตำแหน่งพระครูสังฆรักษ์ พระครูสมุห์ พระครูใบฎีกา และพัดเปรียญธรรม เป็นต้น

“นมพัด” ของพัดงาสาน
งาแกะลายเทพนมประกอบหน้าราหู

พัดงาสาน สำหรับพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ
เป็นพัดหน้านาง สานด้วยงา ด้ามงาทำเป็นด้าม
คาบกลางตลอดถึงยอดพัด

๒. พัดพุดตาน ใบพัดรูปวงกลมมีขอบหยัก เป็นแฉกกลีบดอกบัวบาน ๑๖ กลีบ โครงในทำด้วย เหล็กหุ้มผ้าสักหลาดหรือแพรหรือกำมะหยี่ สีเดียวบ้าง สลับสีบ้างตามชั้นสมณศักดิ์ ปักดิน ยอดและด้ามจากลึง (ปัจจุบันใช้วัสดุแทนงา) ส่วนมากเป็นพัดของพระครู สัญญาบัตรและพระครูฐานานุกรม บางตำแหน่ง เช่น พระครูปลัด พระครูวินัยธร พระครูธรรมธร พระปลัด เป็นต้น

พัดพุดตาน สำหรับพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาส
พระอารามหลวงชั้นพิเศษ

๓. พัดเปลวเพลิง เป็นพัดยอดแหลมใบเป็น
แฉกคล้ายเปลวเพลิง ในสมัยโบราณน่าจะเรียกว่า “พัด
กลีบบัว” หรือ “กลีบกระมล” ดังที่ปรากฏในโคลงพระ
นิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส โคร่งในทำด้วย
เหล็กหุ้มผ้าสักหลาด ปักดิน ยอดและด้ามงาเกลี้ยง เป็น
พัดสำหรับตำแหน่งพระครูเจ้าคณะจังหวัดชั้นเอก และ
พระครูเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก

พัดเปลวเพลิงหรือพัดกลีบบัว
สำหรับพระครูเจ้าคณะจังหวัดชั้นเอก

๔. พัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ ใบพัดเป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พัดใบสาเก” โครงในทำด้วยเหล็ก มีแฉกกลีบบัวข้างละ ๕ - ๙ กลีบ ตามชั้นสมณศักดิ์ ปักด้วยดินเงิน ดินทอง ทองแร่ พื้นเป็นผ้ามีค่าชนิดต่าง ๆ กัน เช่น ตาดสี ตาดทอง ตาดเงิน โหมด สักหลาดหรือแพร ยอดและด้ามงาแกะ ส่วนปลายสุดของด้าม ที่เรียกว่า “สัน” งาแกะ เป็นพัดสำหรับตำแหน่งพระราชาคณะตั้งแต่ชั้นสามัญขึ้นไปจนถึงสมเด็จพระสังฆราช จำนวนแฉกกลีบบัวและลวดลายที่ปักต่างกันตามชั้นสมณศักดิ์

พัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ ปักดินเลื่อม หน้าราหูใหญ่
สำหรับพระราชาคณะชั้นสามัญที่เป็นเปรียญ

ยอดพัต

ใบพัต

ส่วนประกอบของพัตยศจำแนกเป็น

ยอดพัต ส่วนที่อยู่บนยอดสุดของพัตยศทุกเล่ม คือ “ยอดพัต” ทำด้วยงา หากเป็นพัตพิเศษที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นพระราชทานพระเถระที่เป็นพระราชวงศ์ ส่วนยอดงาอาจแกะเป็นตราประจำรัชกาลที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง เช่น ตราพระเกี้ยว หรืออาจแกะเป็นฉัตร ๓ ชั้น ๕ ชั้น หรือ ๗ ชั้น ตามอิสริยยศศักดิ์ของพระสงฆ์ที่เป็นพระราชวงศ์ผู้ได้รับพระราชทาน ส่วนยอดพัตของพระราชาคณะทุกชั้น แกะเป็นรูปบัวซ้อนเหมือนกันหมด พัตหน้านางและพัตพุดตานซึ่งเป็นตำแหน่งสมณศักดิ์ของพระครูทั้งสัญญาบัตรและฐานานุกรม ปัจจุบันยอดงากลับเป็นเม็ดทรงมณฑ

ใบพัต คือส่วนยอดที่ทำเป็นรูปหน้านางพุดตาน เปลวเพลิงหรือพุ่มข้าวบิณฑ์ ทำด้วยใบตาลงา หรือผ้าชนิดต่าง ๆ ชนิดของผ้าและลวดลายจำแนกตามชั้นสมณศักดิ์ ใจกลางพัตปักเป็นรูปต่างๆ เช่น พัตแฉกพิเศษ มักปักเป็นตราประจำรัชกาลที่เกี่ยวข้องกับพระเถระรูปนั้น พัตแฉกของพระราชาคณะชั้นราชถึงสมเด็จพระราชาคณะปักลายใบเทศ พัตแฉกของพระราชาคณะชั้นสามัญที่เป็นเปรียญ ปักหน้าราหูใหญ่ พระราชาคณะชั้นสามัญยก (ไม่ได้เป็นเปรียญ) ปักหน้าราหูเล็ก เป็นต้น

คอพัด

สันพัด

ด้ามพัด ด้ามพัดยศพิเศษที่โปรดพระราชทานแก่พระสงฆ์ที่เป็นพระราชาวงศมักทำด้วยงาแท่งเดียวตลอดทั้งด้าม แต่ด้ามพัดยศโดยทั่วไปมักเป็น “งาต่อ” คือใช้งา ๒ ท่อนกลึงต่อกกลาง หรือ ๔ ท่อน แกนของด้ามพัดทำด้วยเหล็กยาวตลอดด้ามถึงยอด ส่วนของด้ามพัดด้านบนที่ต่อกับใบพัด เรียกว่า “คอ” พัดยศพระครูเป็น “งากลึง” แต่พัดยศของพระราชาคณะโดยทั่วไปเป็น “งาแกะบัวซ้อน” ส่วนปลายสุดของด้ามพัด เรียกว่า “สัน” ทำเป็นรูปเม็ดทรงมณฑล มีทั้งงากลึงและงาแกะ เช่นเดียวกับคอพัด

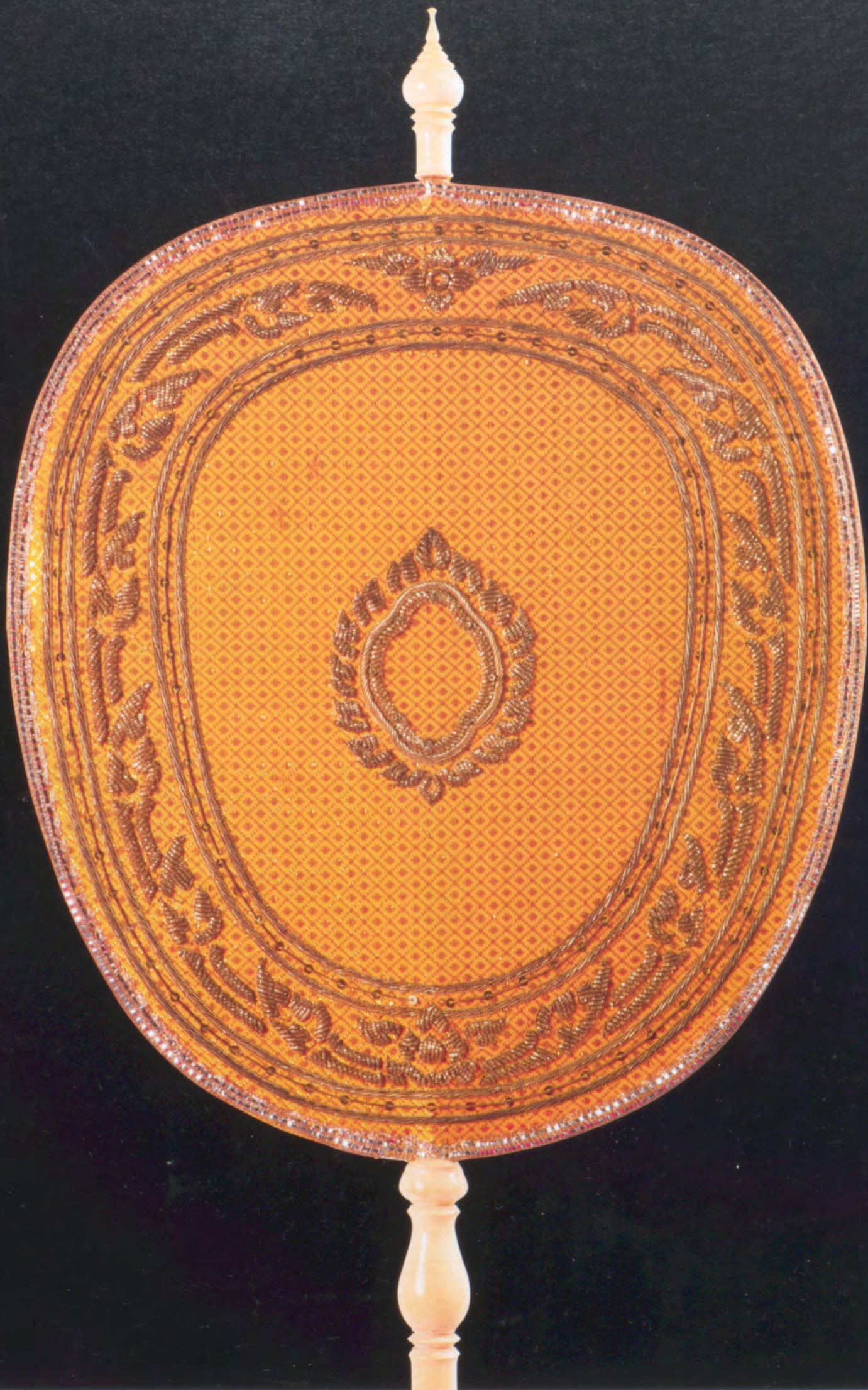
นอกจากพัดยศที่โปรดพระราชทานเป็นเครื่องประกอบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์แล้ว ยังมีพัดแฉก พุ่มข้าวบิณฑ์พิเศษที่ทรงพระกรุณาโปรดให้สร้างถวายเป็นพุทธบูชาพระพุทธรูปสำคัญอีก เช่น พระพุทธเทวปฏิมากร พระประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระพุทธธรรมมิศรราช ในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม พระพุทธไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง เป็นต้น

พัทธมัญชาวิมุตติ พระพุทธไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

พัตพุ่มข้าวบิณฑ์ พระพุทธธรรมิคราช พระประธานในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร

พัดเปรียญธรรม ๙ ประโยค พัดหน้านาง พื้นตาดเหลือง ยอดงากลิ้งเม็ดทรงมณฑ์ ด้ามงากลิ้ง

พัต เปรียญธรรม

พระพุทธศาสนาใช้ภาษาบาลีหรือภาษามครเป็นเครื่องมือบันทึกข้อธรรมจากพุทธพจน์และคัมภีร์ต่าง ๆ ดังนั้นพระสงฆ์ สามเณรในพระพุทธศาสนาจึงต้องมีความรู้ภาษาบาลีเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ทั้งในลังกามหาวีระมุนี กัมพูชา และไทยจึงจำเป็นต้องมีความรู้ภาษาบาลี หลักไตรสิกขาของพระสงฆ์ประกอบด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ปริยัติ คือ การศึกษาข้อธรรมต่าง ๆ ปฏิบัติ คือ การปฏิบัติบำเพ็ญเพียรภาวนา ปฏิเวธ คือ การบรรลุตามที่ปฏิบัติ

การสอบพระปริยัติธรรมเพื่อตั้งผู้มีความรู้เป็น “พระมหา” หรือ “เปรียญธรรม” นั้นสันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในเอกสารของมองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ (จดหมายเหตุลาลูแบร์, ๒๕๑๐ : ๕๑๒ - ๕๑๓) ชาวฝรั่งเศสซึ่งเดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชบันทึกว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรเป็นอเนกประการ จนเป็นเหตุให้ราษฎรที่คิดหลบเลี่ยงราชการพากันบวชเป็นอันมาก ครั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงทราบดังนั้น จึงให้พระเพทราชาเป็นแม่กองสอบความรู้ทางพระพุทธศาสนาบังคับให้พระภิกษุที่ไม่มีความรู้ต้องสึกไปเป็นอันมาก

พัดเปรียญธรรม ๓ ประโยค

พัดเปรียญธรรม ๖ ประโยค

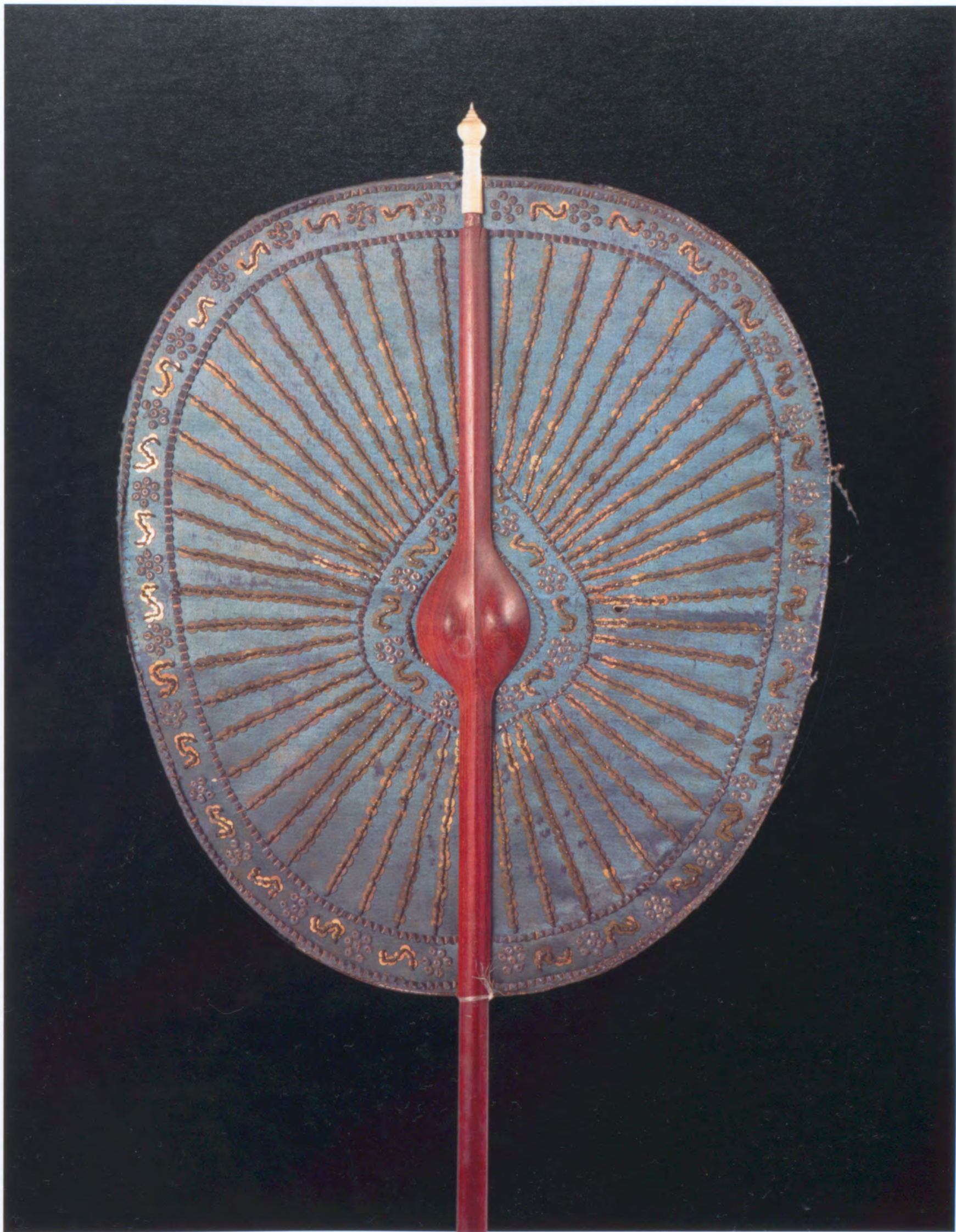
พัดเปรียญธรรม ๙ ประโยค

แบบแผนการสอบพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรที่เคยดำเนินมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่เดิมกำหนดชั้นบาลีเปรียญเป็น ๓ ชั้น ถ้าภิกษุสามเณรรูปใดสอบความรู้พระไตรปิฎก แปลพระสูตรตันตปิฎกได้เป็นเปรียญตรี ถ้าแปลพระสูตรตันตปิฎก และพระวินัยปิฎกได้เป็นเปรียญโท ถ้าแปลพระสูตรตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกได้เป็นเปรียญเอก

ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้แก้ไขวิธีสอบพระปริยัติธรรมให้กวดขันยิ่งขึ้น โดยกำหนดวิธีสอบเป็น ๙ ประโยค ภิกษุสามเณรใดสอบได้ตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไปจึงเป็น “เปรียญ” มีคำนำหน้าสำหรับพระภิกษุว่า “มหา” หรือ “พระมหา” เปรียญ ๓ ประโยคจัดเป็น เปรียญตรี เปรียญ ๔ - ๖ ประโยคเป็น เปรียญโท และเปรียญ ๗ - ๙ ประโยคจัดเป็นเปรียญเอก ในเปรียญเอกยังแบ่ง

เป็น ๓ ระดับ คือ เปรียญ ๗ ประโยคเรียกว่า เปรียญเอกสามัญ (เอก ส.) เปรียญ ๘ ประโยคเรียกว่า เปรียญเอกมัชฌิมา (เอก ม.) และเปรียญ ๙ ประโยคเรียกว่า เปรียญเอกอุดม (เอก อุ. เป็นที่มาของคำว่า “เอกอุ”)

พระภิกษุ สามเณรที่สำเร็จการศึกษาของทางการคณะสงฆ์ ซึ่งสอบได้เปรียญธรรมตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพัดเกียรติยศทางการศึกษา เรียกว่า พัดเปรียญ แก่พระภิกษุ สามเณร พิธีพระราชทานพัดเปรียญกำหนดในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนวันวิสาขบูชา ๑ วัน เรียกว่า การตั้งเปรียญ ซึ่งจะพระราชทานพระภิกษุ สามเณร ที่สอบได้เปรียญโท เปรียญธรรม ๖ ประโยค และเปรียญเอก เปรียญธรรม ๙ ประโยค ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง ส่วนเปรียญอื่น ๆ ทรงมอบให้คณะสงฆ์เป็นผู้จัดการประกอบพิธีมอบ

พัดเปรียญ (อย่างเก่า)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามครั้งใหญ่ที่สุดเมื่อพุทธศักราช
๒๓๓๕ ถึงพุทธศักราช ๒๓๔๑ ใช้เวลาถึง ๖ ปีจึงสำเร็จบริบูรณ์
การปฏิสังขรณ์คราวนี้ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้วัดพระเชตุพนฯ เป็น
ศูนย์รวมความรู้และสรรพวิทยาการต่าง ๆ ทั้งนี้ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้เขียนลายรดน้ำทำเนียบตำแหน่งสมณศักดิ์ รูปพัดยศและตรา
ประจำตำแหน่งเจ้าคณะสงฆ์ไทยในครั้งนั้นไว้ที่ด้านในบานประตูและบาน
หน้าต่าง พระอุโบสถด้วย

ทำเนียบสมณศักดิ์และ
พัทธศจากลายรดน้ำวัดโพธิ์

ทำเนียบ ตำแหน่งสมณศักดิ์^๑

การปกครองคณะสงฆ์ในรัชกาลที่ ๓ แบ่งออกเป็น ๔ คณะใหญ่ คือ คณะเหนือ ได้แก่ หัวเมืองทางภาคเหนือทั้งหมด คณะใต้ ได้แก่ หัวเมืองทางปักษ์ใต้ทั้งหมด คณะกลาง ได้แก่ พระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพฯ ทั้งหมด เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และคณะอรัญวาสี ได้แก่ ฝ่ายวิปัสสนา แต่ละคณะมีเจ้าคณะใหญ่ปกครอง มีเจ้าคณะรองรูปหนึ่งคือ

๑. คณะเหนือ สมเด็จพระสังฆราช เป็นเจ้าคณะใหญ่ พระพิมลธรรม เป็นเจ้าคณะรอง

๒. คณะใต้ สมเด็จพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะใหญ่ ถือว่าเป็นสังฆราชฝ่ายซ้าย พระธรรมอุดม เป็นเจ้าคณะรอง

๓. คณะกลาง กรมหมื่นนุชิตชิโนรส (พระยศในขณะนั้น) เป็นเจ้าคณะใหญ่

๔. คณะอรัญวาสี พระพุฒาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่ นอกจากนี้ยังมีคณะรามัญ ซึ่งมีพระมหาสุเมธอาจารย์ เป็นเจ้าคณะปกครอง แต่มิใช่คณะใหญ่ มีศักดิ์เสมอพระราชาคณะผู้ใหญ่ สังเกตได้จากตราประจำตำแหน่งมีลักษณะเหมือนกับตราตำแหน่งพระราชาคณะผู้ใหญ่

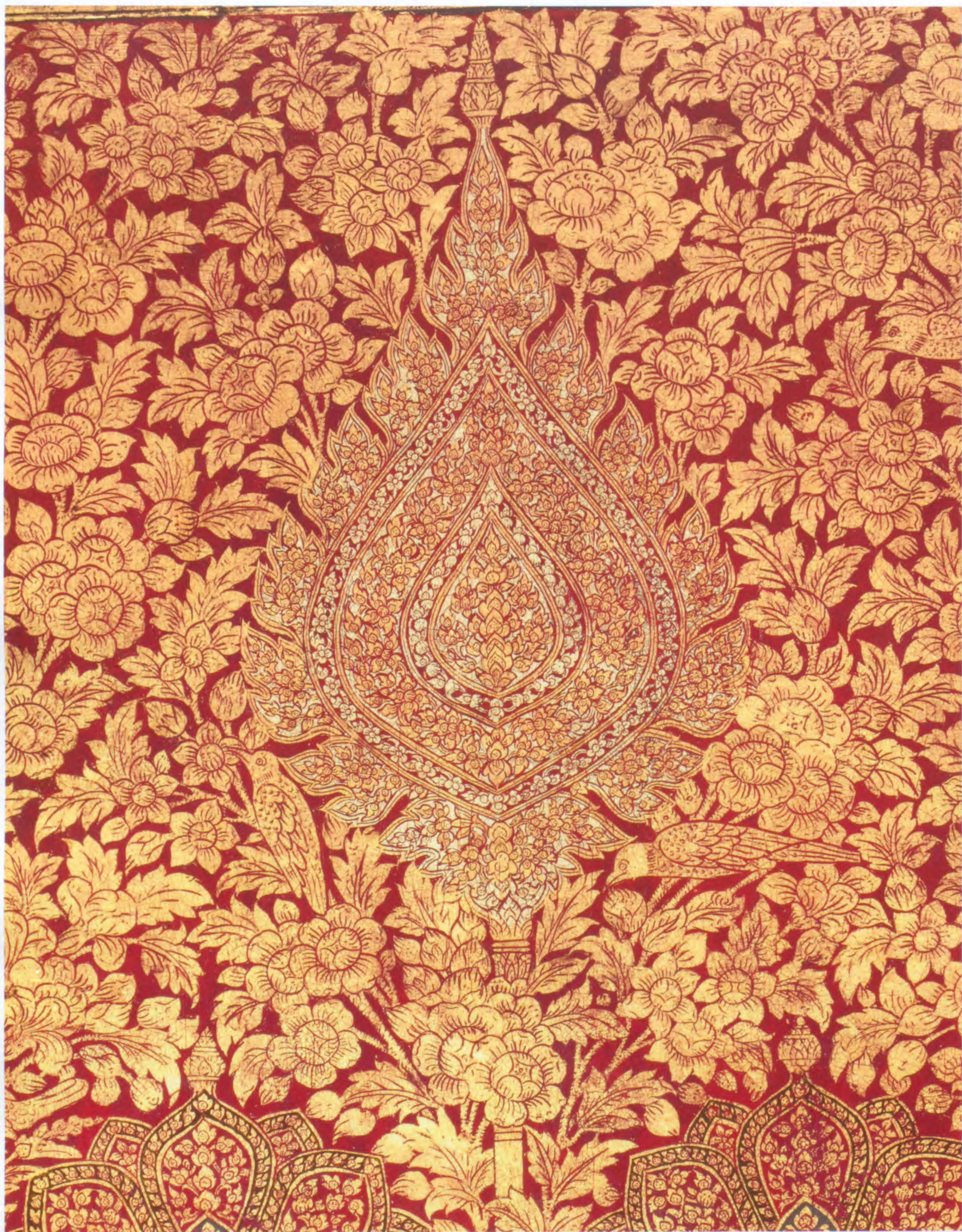
^๑พระราชเวที (สุรพล ชิตดาโน ป.ธ.๙) ได้ตรวจสอบตราประจำตำแหน่งต่าง ๆ แล้วประมวลสรุปลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจชัดเจนขึ้น โดยตรวจค้นการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ จากหนังสือตำนานคณะสงฆ์ และเรื่องตั้งพระราชาคณะสงฆ์ผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๔๖๖ ของสมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ นายเฉลิม สว่างจิตร์ ป.ธ.๙ ตรวจสอบตัวอักษรขอมที่จารึกทั้งหมด

พัดฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายรดน้ำด้านในบานประตูพระอุโบสถวัดพระเชตุพน

พัตเปลงเพลิ่งหรือพัตกลีบบัว ลายรดน้ำด้านในบานประตูพระอุโบสถวัดพระเชตุพน

พัตฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายรดน้ำด้านในบานประตูพระอุโบสถวัดพระเชตุพน

พัดฉกเงาแกะประดับพลอย สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔
สันนิษฐานว่าสร้างตามรูปแบบพัดลายรดน้ำด้านในบานประตูประตูพระอุโบสถวัดพระเชตุพน

พัตยศเป็นเครื่องหมายแสดงชั้นยศสมณศักดิ์ พัตยศของสมเด็จพระสังฆราชจนถึงพระราชาคณะ มีลักษณะเป็นพัตถะทรวงพุ่มข้าวบิณฑ์ พระครูเจ้าคณะหัวเมืองใหญ่ที่เรียกว่า สังฆปาโมกข์ หรือ สังฆราชาหัวเมือง มีลักษณะเป็นพัตถะเปลวเพลิง ส่วนพระครูสัญญาบัตร และฐานานุกรมชั้นสูงบางตำแหน่งมีลักษณะเป็นพัตถะทรวงปีกกลดลายสลัปลีต่าง ๆ กัน ฐานานุกรมชั้นต่ำ ๆ และเปรียญ เป็นพัตถะหน้านาง แต่พัตยศพระราชาคณะฝ่ายอรัญวาสี หรือฝ่ายวิปัสสนามีลักษณะเป็นหน้านาง ทำด้วยงาช้าง ทั้งเล่ม ใบพัตถะสานด้วยงาช้าง จึงเรียกว่าพัตถะสาน มีศักดิ์สูงกว่าพระราชาคณะฝ่ายคามวาสีหรือคณฤศร รูปพัตยศสมณศักดิ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ ปรากฏอยู่ที่หลังบานประตูพระอุโบสถทั้ง ๘ บานเป็นลายรดน้ำ (ดูภาพประกอบ)

ตราประจำตำแหน่งสมณศักดิ์เป็นเครื่องหมาย บ่งบอกฐานานุกรมศักดิ์ของพระสงฆ์อีกอย่างหนึ่ง ทำเป็นดวงตรากลมภายในมีรูปต่าง ๆ กัน ที่ปรากฏในบานหน้าต่างพระอุโบสถมี ๘ แบบ คือ

๑. ตราตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เป็นรูปบุษบก ภายในมีอักษรขอมจารึกว่า “อุ” อยู่ด้านบน มาจากคำว่า “อุตตม” (สูงสุด) หมายถึง เป็นเจ้าคณะปกครองสูงสุด อีกนัยหนึ่งมาจาก คำว่า “อุตตร” หมายถึง อุดร ที่แปลว่า เหนือ คือทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ และมีอักษรย่อว่า “พุทธ” จารึกด้วยอักษรขอม อยู่แถวล่างแทนพระนามของสมเด็จพระสังฆราช อยู่เหนือพานแว่นฟ้า มีรูปเทวดาถือฉัตรเบญจายอยู่สองข้าง มีลายกนกเปลว ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่ปกครองคณะเหนือ ถือเป็นสังฆราชฝ่ายขวาหรือสกลมหาสังฆปริณายก

๒. ตราตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ เป็นรูปบุษบก และมีอักษรขอมย่อว่า “ว” มาจากคำว่า “วาม” แปลว่า “ซ้าย” หมายถึง เป็นสังฆราชฝ่ายซ้าย และมีอักษรขอมจารึกคำว่า “พุทธ” เหมือนกัน มีฉัตรเบญจายอยู่สองข้าง ไม่มีเทวดาถือ สำหรับตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่

คือ สมเด็จพระวันรัตน์ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เป็นสังฆราชฝ่ายซ้าย ส่วนกรมหมื่นนุชิตชิโนรส เจ้าคณะกลาง ไม่ปรากฏตรา และชื่อในจารึก เพราะเป็นคณะที่ทรงตั้งขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๓ นี้เอง คงเป็นช่วงเวลาหลังจากที่ได้มีการจารึกตราตำแหน่งเหล่านี้แล้ว ส่วนพระพุทธรูป เจ้าคณะใหญ่อรัญวาสีปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี หรือฝ่ายวิปัสสนา ตราตำแหน่งมีลักษณะเช่นเดียวกัน ต่างแต่อักษรย่อภายในใช้คำว่า “พุทธา” เท่านั้น

๓. ตราตำแหน่งเจ้าคณะรอง เป็นรูปวิมาน มีจามรอยู่สองข้าง ตรงกลางเขียนอักษรย่อบอกนามของเจ้าคณะ คือ คำว่า “วิ” หมายถึงพระพิมลธรรม เจ้าคณะรองคณะเหนือ และคำว่า “ธัมม” หมายถึงพระธรรมอุดม เจ้าคณะรองคณะใต้

ลายรดน้ำรูปพัตยศสมณศักดิ์ที่บานประตูด้านในพระอุโบสถ

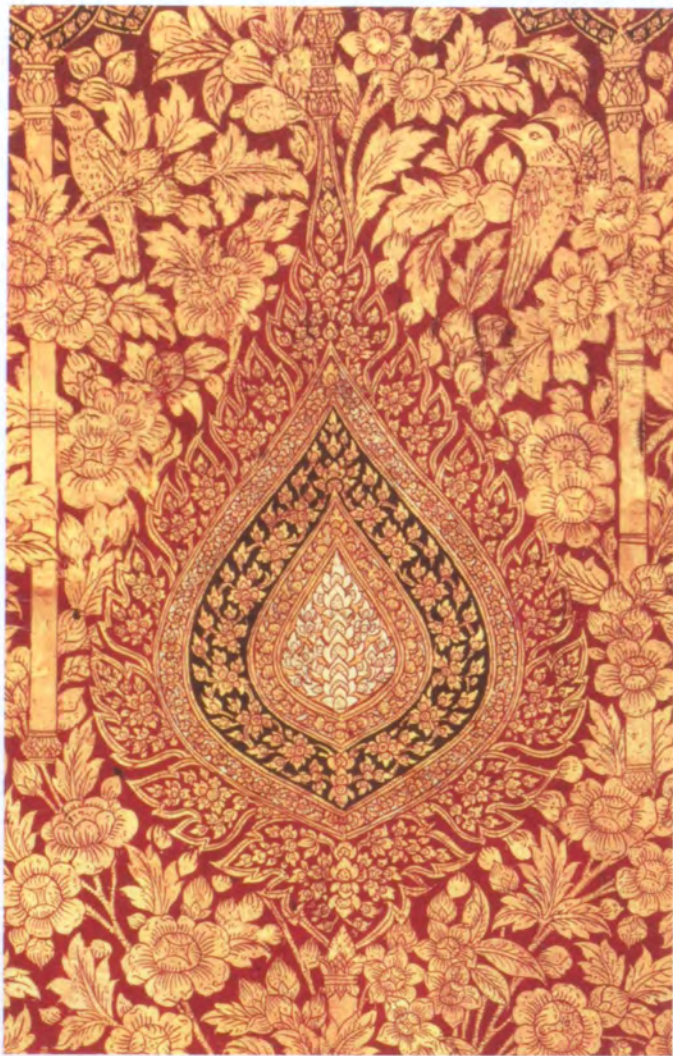
พัดฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ สำหรับตำแหน่งพระราชอาคัน

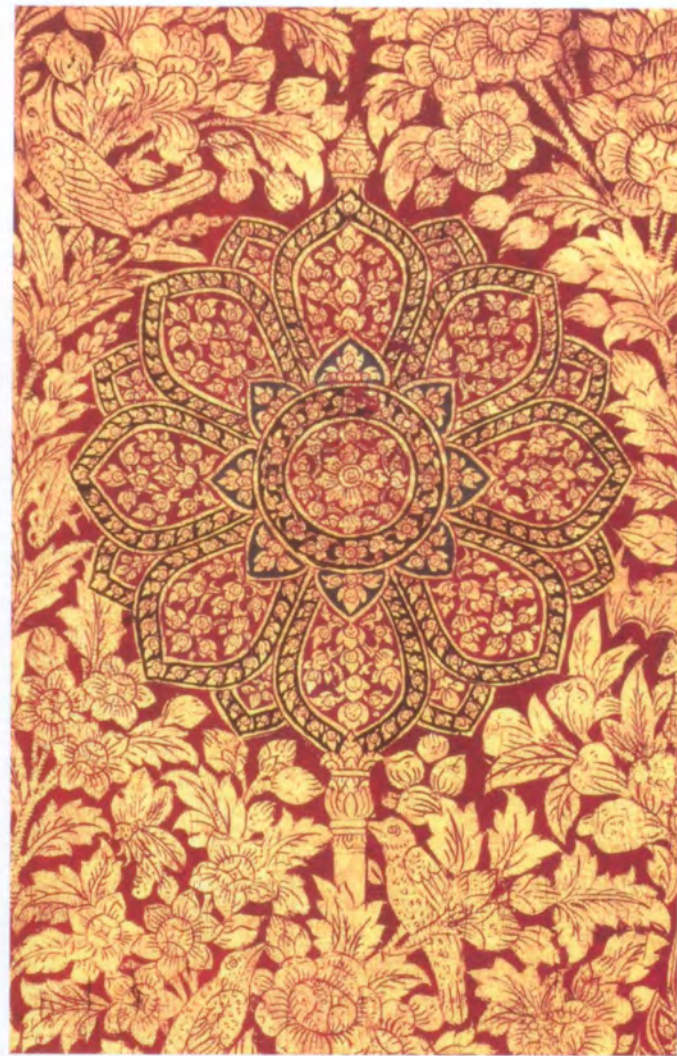
พัตเปลงเพลิงหรือพัตกลีบบัว สำหรับตำแหน่งพระครูเจ้าคณะหัวเมือง

พัดฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ สำหรับตำแหน่งพระราชคณະ

พัตแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์

พัตพุตตาน

๔. ตราตำแหน่งพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่ เป็นรูปบุษบก ตรงกลางจารึกชื่อพระราชอาคันตุกะ เช่น พระพุทธโฆษาจารย์ พระธรรมเจดีย์ เป็นต้น และตำแหน่งพระมหาสุเมธอาจารย์ เจ้าคณะรามัญก็อยู่ในชั้นนี้

๕. ตราตำแหน่งพระราชอาคันตุกะฝ่ายอรัญวาสีหรือฝ่ายวิปัสสนา ซึ่งถือพัดงาสาม เป็นรูปดอกบัวอยู่บนบัลลังก์ฐานสิงห์ภายใต้ร่มฉัตร มีลายกนกเปลว ตรงกลางดอกบัวจารึกชื่อพระราชอาคันตุกะตำแหน่งนั้น ๆ

๖. ตราตำแหน่งพระราชอาคันตุกะฝ่ายคามวาสีหรือคณาจารย์ เป็นรูปดอกบัวอยู่บนบัลลังก์ฐานสิงห์ ด้านบนมีพระกลดกางกั้น สองข้างมีพัดโบก มีลายกนกเปลว ตรงกลางจารึกชื่อพระราชอาคันตุกะตำแหน่งนั้น ๆ ส่วนตรา

ของพระราชอาคันตุกะฝ่ายรามัญ มีลักษณะคล้ายกันต่างแต่ลวดลายของพัดโบกเท่านั้น

๗. ตราตำแหน่งพระครูสังฆปาโมกข์ หรือสังฆราชาหัวเมือง ที่ถือพัดเปลวเพลิง และพระครูปลัดชั้นเอก ฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่ และเจ้าคณะรอง เป็นรูปบัลลังก์ฐานสิงห์ ตรงกลางมีหมอนรองจารึกชื่อตำแหน่งนั้น ๆ ด้านบนเป็นลายกนกเปลว

๘. ตราตำแหน่งพระครูสัญญาบัตรและฐานานุกรมอื่นเป็นรูปดอกบัวอยู่ตรงกลางจารึกชื่อตำแหน่งนั้น ๆ รอบ ๆ เป็นลายดอกพุตตาน

ตราตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้จารึกติดอยู่ที่บานหน้าต่าง แบ่งเป็นคณะตาม
สายปกครอง ดังคำอธิบายในหนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพน เล่ม ๑ พิมพ์เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๗๒ หน้า ๑๖๖ ว่า

“ตำแหน่งสมณศักดิ์เหล่านี้เขียนลายรดน้ำทอง
เป็นอักษรขอมไว้ตามบานหน้าต่างพระอุโบสถด้านใน
หน้าต่างทางทิศเหนือตั้งแต่บานหน้าต่างด้านหน้าทาง
เหนือไปจนบานหน้าต่างด้านหลังทางเหนือ เริ่มด้วย
ตำแหน่งถาตานุกรมสมเด็จพระสังฆราช พระราชา
คณะผู้ใหญ่ พระราชาคณะสามัญไปจนพระครูหัวเมือง
ฝ่ายเหนือ ถึงเกิดตามตำแหน่งที่เขียนเข้าใจว่าเวลานั้น
สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์หันเหนือ
เอง เอาตำแหน่งพระพิมลธรรมเป็นรอง ตำแหน่งพระ
พุทธโฆษาจารย์จึงไปตกในลำดับพระราชาคณะผู้ใหญ่
หน้าต่างทางทิศใต้เขียนตั้งแต่บานหน้าต่างด้านหน้า
ทางใต้ไปจนบานหน้าต่างด้านหลังข้างใต้ เริ่มด้วย
ตำแหน่งถาตานุกรม สมเด็จพระวันรัต เจ้าคณะใหญ่
หนใต้ และพระราชาคณะผู้ใหญ่ พระราชาคณะสามัญ
ไปจนพระครูหัวเมืองฝ่ายใต้”

การเรียงพิมพ์ครั้งนี้ได้เรียงไว้ตามรูปนั้น คือทางใต้นับจากซ้ายไปขวา ส่วนทาง
ด้านเหนือ นับจากขวาไปซ้าย^๒ ดังต่อไปนี้

^๒ การพิมพ์ครั้งนี้ได้จัดวางรูปแบบใหม่ โดยแบ่งเป็น ๒ ข้าง ซ้ายขวาของแต่ละหน้า ให้ตรงกับ
ลักษณะของบานหน้าต่าง แต่การนับลำดับหน้าต่างคงใช้ตามเดิม

หลังบานบรรเจ็ดแต้ม
เรื่องรูปตราปรากฏ
ราชาคณะหมด
บัญญัติจกแต่งตั้ง

ลายรดน้ำนา
ทั่วทั้ง
เมืองออก อีกเอย
ชื่อไว้ในตรา

(ศิลาจารึกโคลงบอกท่านปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดพระเชตุพน)

ลายรดน้ำ

รูปตราประจำตำแหน่งเจ้าคณะสงฆ์

ตราประจำตำแหน่ง
สมเด็จพระสังฆราช (ฝ่ายขวา)
เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ

ตราประจำตำแหน่ง
สมเด็จพระวันรัตน์ (สังฆราชฝ่ายซ้าย)
เจ้าคณะใหญ่คณะใต้

ตราประจำตำแหน่ง
พระพิมลธรรม
เจ้าคณะรองคณะเหนือ

ตราประจำตำแหน่ง
พระธรรมอุดม
เจ้าคณะรองคณะใต้

ตราประจำตำแหน่ง
พระพุฒาจารย์
เจ้าคณะใหญ่อุรุธวาสี

ตราประจำตำแหน่ง
พระราชาคณะผู้ใหญ่
พระธรรมราชา เจ้าคณะกรุงเก่า

ตราประจำตำแหน่ง
พระมหาสุเมธอาจารย์
เจ้าคณะรามัญ

ตราประจำตำแหน่ง
พระราชาคณะฝ่ายอุรุธวาสี
(ฝ่ายวิปัสสนา)

ตราประจำตำแหน่ง
พระราชกณะฝ่ายคามวาสี
(ฝ่ายคัณถุระ)

ตราประจำตำแหน่ง
พระราชกณะรามัญ

ตราประจำตำแหน่ง
พระครูคณะหัวเมือง (สังฆปาโมกข์) และพระครูปลัดชั้นเอก
ของสมเด็จพระสังฆราช - เจ้าคณะใหญ่

ตราประจำตำแหน่ง
พระครูสัญญาบัตร และฐานานุกรม

ตราประจำตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช มีอักษร "อุ" และ "พุทธ" ประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้าภายในบุษบก

ตราประจำตำแหน่งพระพิมลธรรม รูปนุชบก มีอักษร "วิ" ประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้า

ตราประจำตำแหน่ง "พระธรรมราชา เจ้าคณะกรุงเก่า ฯ"

ตราประจำตำแหน่ง "พระมหาสุเมธอาจารย์ เจ้าคณะรามัญ ฯ"

ตราประจำตำแหน่ง "พระโพธิวงษ ๗๕" พระราชาคณะผู้ใหญ่

ตราประจำตำแหน่ง “พระญาณปริยัติ ๗๕” พระราชาคณะ

ตราประจำตำแหน่ง "พระญาณไตรโลกย ะ" พระราชาคณะ

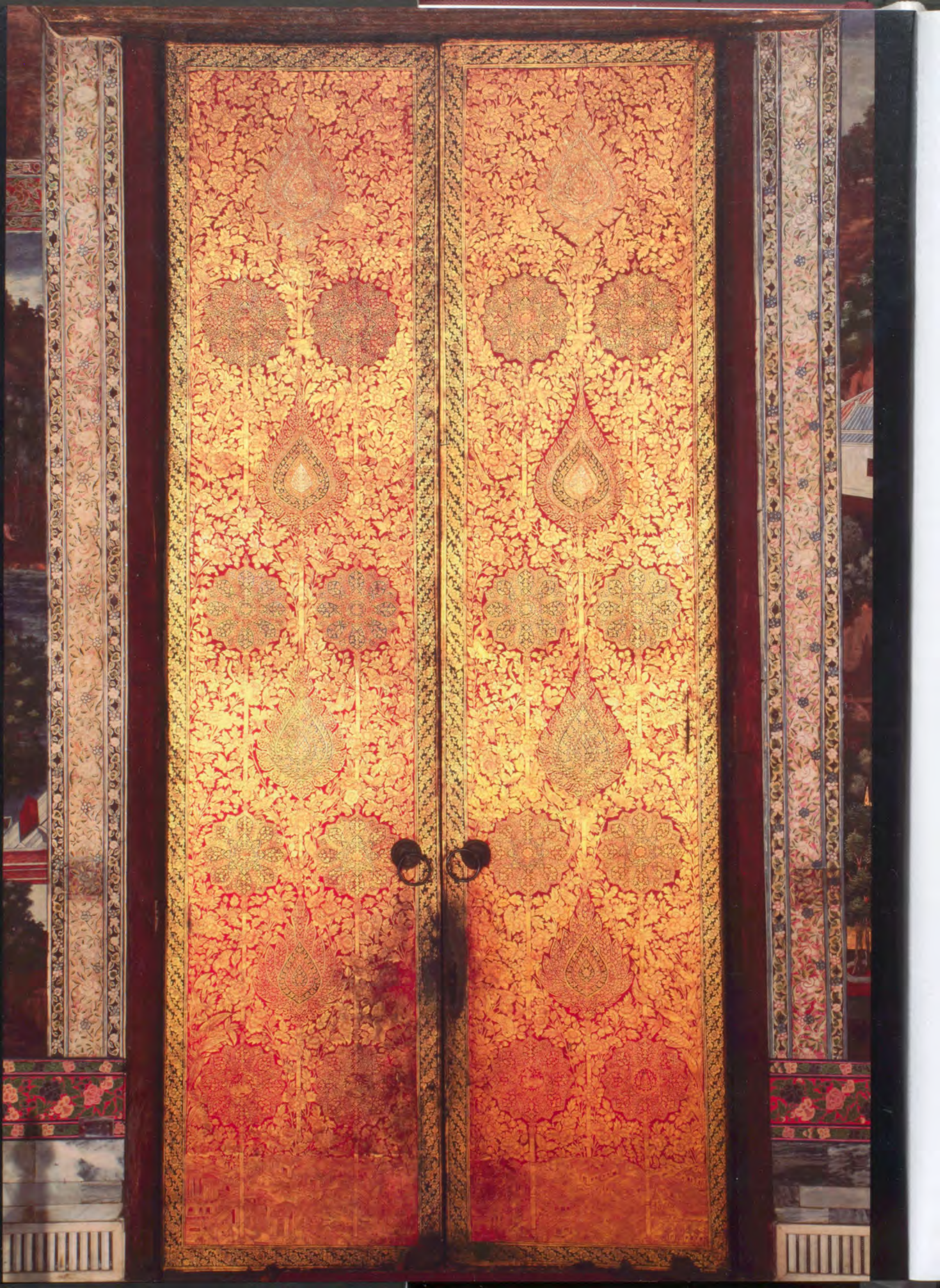
ตราประจำตำแหน่ง "พระครูสุนทรธรรมรส วิปัสสนา คณะพระวรมณ ๕"

ตราประจำตำแหน่ง "พระครูมงคลวิลาส คู่สวดคณะพระธรรมอุดม"

ตราประจำตำแหน่ง "พระครูใบฎีกา คณะพระธรรมอุดม ะ"

พัตพุดตาน สำหรับตำแหน่งพระครู

พัตพุดตาน สำหรับตำแหน่งพระครู

พัตพุดตานและพัตเปลวเพลิง สำหรับตำแหน่งพระครู

พัตพุดตาน สำหรับตำแหน่งพระครู

พัตตุดาน สำหรับตำแหน่งพระครู

พัตฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ สำหรับตำแหน่งพระราชคณະ

พัดแจกพุ่มข้าวบิณฑ์ แวดล้อมด้วยพัตพุตตานของพระครูที่อยู่ในเขตปกครอง

พัตพุดตาน ใจกลางมิตราพระราชสิทธิ์ ตำแหน่งพระครุฑหัวเมืองที่อยู่ในเขตปกครองของสมุหนายก (ฝ่ายเหนือ)

พัตพุดตาน ใจกลางมีตราพระราชสีห์ ตำแหน่งพระครุหัวเมืองที่อยู่ในเขตปกครองของสมุหนายก (ฝ่ายเหนือ)

พัตพุดตาน สำหรับตำแหน่งพระครู

พัตตตาน สำหรับตำแหน่งพระครู

พัตพุดตาน สำหรับตำแหน่งฐานานุกรม "พระปลัด"

พัตตาดาน สำหรับตำแหน่งฐานานุกรม "พระปลัด"

พัตพุดตาน ใจกลางมิตราบัวแก้ว แสดงตำแหน่งพระครูหัวเมืองชายทะเลที่อยู่ในเขตปกครองของกรมท่าหรือโกษาธิบดี

พัตพุดตาน ใจกลางมิตราพระคชสีห์ ตำแหน่งพระครุหัวเมืองที่อยู่ในเขตปกครองของสมุหพระกลาโหม (หัวเมืองปักษ์ใต้)

พัดยศตำแหน่งพระครูหัวเมือง เล่มกลางพัดเปลวเพลิงตำแหน่งพระครูเจ้าคณะเมือง หรือเจ้าคณะจังหวัด เรียกว่าสังฆปาโมกข์ หรือสังฆวาหะ
 เล่มซ้ายพัดพุดตาน ใจกลางมีตราพระคชสีห์ แสดงหัวเมืองที่อยู่ในเขตปกครองสมุทรกลาโหม (ปักขใต้)
 เล่มขวาใจกลางเป็นตราบัวแก้ว หัวเมืองชายทะเลที่อยู่ในเขตปกครองของกรมท่า

หน้าต่างด้านหน้า

(คณะเหนือ)

บานซ้าย

- ๑) พุทธ^{*}
- ๒) พระครูประหลัด^๑
วัดมหาธาตุ
- ๓) พระครูวินัยธร
คณะพระสังฆราช
- ๔) พระครูวินัยธรม
คณะพระสังฆราช
- ๕) พระครูมหาสมุทร
คณะพระสังฆราช
- ๖) พระครูใบฎีกา
คณะพระสังฆราช

บานขวา

- ๑) พระครูสดำหันตปฎัก^๑
- ๒) พระครูเนวียง^๑
- ๓) พระครูเมอังกกร
คู่กลัดคณะพระสังฆราช
- ๔) พระครูวรวงษา
คู่กลัดคณะพระสังฆราช
- ๕) พระครูอัมมราช
คู่กลัดคณะพระสังฆราช
- ๖) พระครูอัมมรุจิ
คู่กลัดคณะพระสังฆราช

* คำว่า "พุทธ" ใช้แทนชื่อสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และทรงบัญชาการคณะสงฆ์
หัวเมือง คณะเหนือ สถิต ณ วัดมหาธาตุ มีฐานานุกรม ๑๔ ตำแหน่ง

^๑ พระครูปลัดขวา ฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช คำว่า "สดำ" มาจากภาษาเขมรแปลว่า ขวา
ปัจจุบันยกขึ้นเป็นพระราชาคณะ มีชื่อต่าง ๆ กัน ตามวัดที่สมเด็จพระสังฆราชประทับอยู่ เช่น พระทักษิณคณิสสร
วัดพระเชตุพน พระทักษิณคณาธิกร วัดพระเชตุพนและวัดเบญจมบพิตร พระมหานายก วัดบวรนิเวศวิหาร
พระมหาคณิศร วัดราชบพิธ พระมหาคณานุสิธินัน วัดสุทัศน์และวัดสระเกศ

^๒ พระครูปลัดกลาง ฐานานุกรมสมเด็จพระสังฆราช วัดมหาธาตุ ไม่ปรากฏราชทินนาม ปัจจุบันไม่มี คง
เหลือแต่ที่วัดพระเชตุพน คือ พระครูสมุหวรคณิสสรสิทธิการ ฐานานุกรมในพระอัฐิกรมสมเด็จพระปรมาธิบดี
ชินรส พ.ศ. ๒๔๔๓ ยกขึ้นเป็นพระราชาคณะ

^๓ พระครูปลัดซ้าย ฐานานุกรมสมเด็จพระสังฆราช คำว่า "เนวียง" แปลว่า ซ้าย ปัจจุบันยกขึ้นเป็น
พระราชาคณะ เช่น พระอุดรคณารักษ์ วัดพระเชตุพน พระอุดรคณารักษ์ วัดพระเชตุพนและวัดเบญจมบพิตร
พระจุลนายก วัดบวรนิเวศวิหาร พระจุลคณิศร วัดราชบพิธ พระจุลคณานุศาสน์ วัดสุทัศน์และวัดสระเกศ

พัตเปลงเพลิง สำหรับตำแหน่งพระครูสังฆราชาหัวเมืองหรือเจ้าคณะหัวเมือง

หน้าต่างด้านเหนือ

(๑)

บานซ้าย

๑) วิ

- ๒) พระครูวินัยธร
คณะพระพิมล
- ๓) พระครูวินัยธรม
คณะพระพิมล
- ๔) พระครูธัมมบาล
คณะพระพิมล
- ๕) พระครูสมุห
คณะพระพิมล
- ๖) พระครูใบฎีกา
คณะพระพิมล

บานขวา

๑) พระครูปลัด

คณะพระพิมล

- ๒) พระครูสรวิชัย
คู่กลวคณะพระพิมล
- ๓) พระครูไกรสรวิลาศ
คู่กลวคณะพระพิมล
- ๔) พระครูพรหมวิหาร
วิปัสสนา คณะพระสังฆราช
- ๕) พระครูญาณวิสุทธิ
วิปัสสนา คณะพระสังฆราช
- ๖) พระครูสังฆวิการ
วิปัสสนา คณะพระสังฆราช

* อักษรย่อ "วิ" แทนชื่อพระพิมลธรรม เจ้าคณะรองคณะเหนือ ในรัชกาลปัจจุบัน โปรดสถาปนาตำแหน่ง
พระธรรมปัญญาบดีขึ้นมาเพื่อแทนที่พระพิมลธรรม ตำแหน่งฐานานุกรมใช้ตามเดิม

พัตยศพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ และพัตยศพระครูในเขตปกครอง

(๒)

บานซ้าย

- ๑) พระพุทธโฆษาจารย์
- ๒) พระอุคมปิฎก*
- ๓) พระมุนีนายก
- ๔) พระอริยกะวี
- ๕) พระครูถิ์ลลมาจารย์
- ๖) พระครูมารวิชัย

บานขวา

- ๑) พระอัมมเจติย
- ๒) พระอัมมโกษา
- ๓) พระอัมมกิจ
- ๔) พระวินัยรักขิต
- ๕) พระครูอุคมสังวร^๑
คณะพระเชตุพน
- ๖) พระครูอมรวิชัย
คณะพระเชตุพน

* ต่อมาเปลี่ยนเป็น พระปิฎกโกศล

^๑ ตำแหน่ง พระครูอุคมสังวร และพระครูอมรวิชัย เป็นตำแหน่งพระครูลงเครื่องวัดพระเชตุพน ฐานานุกรม
ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

พัดฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ สำหรับตำแหน่งพระราชคณະ

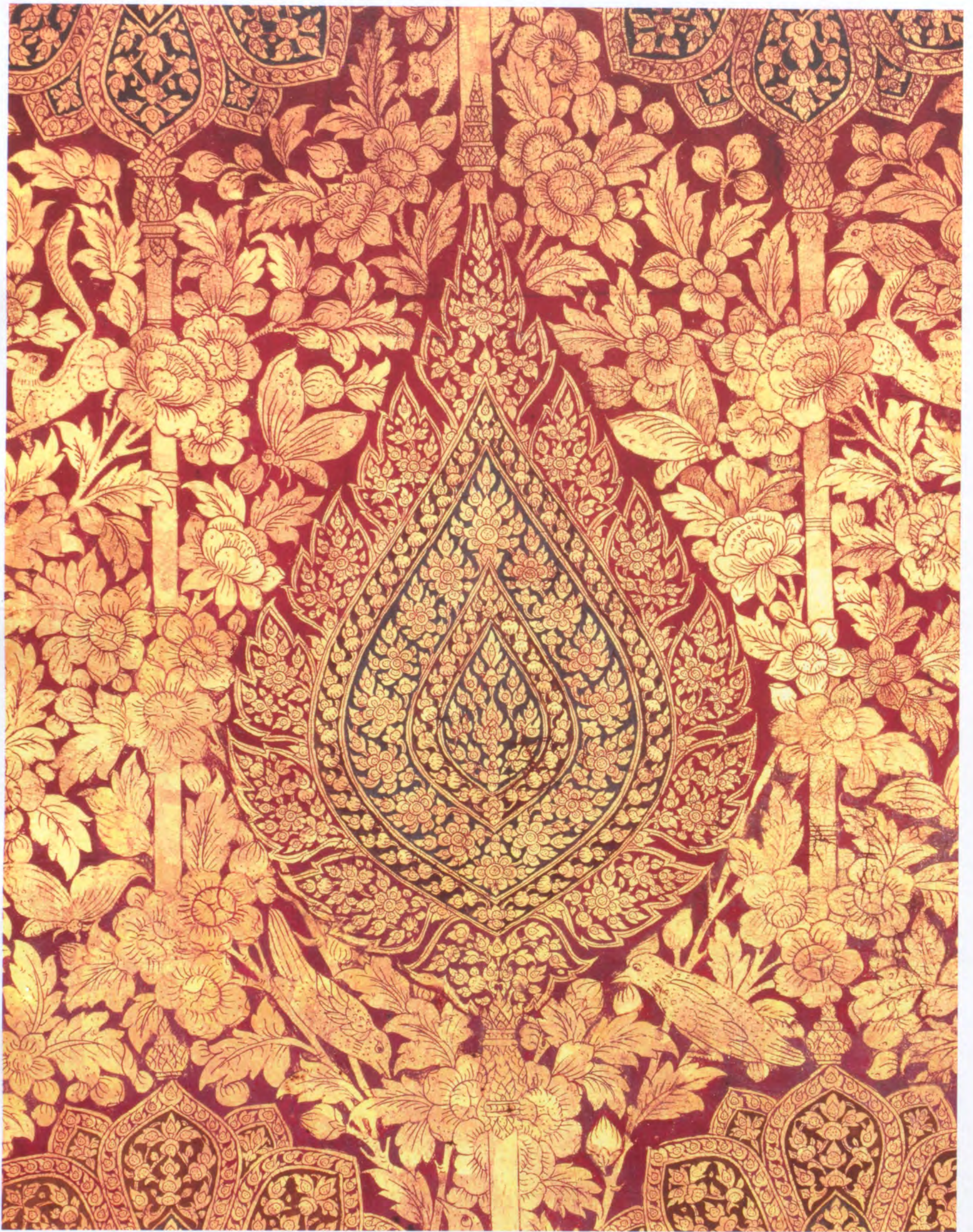
(๓)

บานซ้าย

- ๑) พระเทพมุนี
- ๒) พระญาณสมโพธิ
- ๓) พระญาณโพธิ
- ๔) พระญาณสิทธิ์
- ๕) พระครูรัตนเจติย์
- ๖) พระครูลีลพรหมจริย

บานขวา

- ๑) พระเทพโมลี
- ๒) พระราชมุนี
- ๓) พระราชกะวี
- ๔) พระราชโมลี
- ๕) พระครูพรหมปัญญา
- ๖) พระครูวินัยสังวร

พัดฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ สำหรับตำแหน่งพระราชคณะ

(๔)

บานซ้าย

- ๑) พระลี้ลิตทังษ
- ๒) พระกวิ้งษ
- ๓) พระวิสุทธาจารย์
- ๔) พระอมรเมธจารย์
- ๕) พระปัญญาญาณปิฎก
- ๖) พระครูสุนทรโมลี^{*}
คู่สวดคณะพระเชตุพน

บานขวา

- ๑) พระลี้ลิตมมุนี
- ๒) พระอริยวงษมุนี
- ๓) พระอริยมุนี
- ๔) พระรัตนมุนี
- ๕) พระนิกรม
- ๖) พระครูวิจิตรโมลี^{*}
คู่สวดคณะพระเชตุพน

* ตำแหน่งพระครูสุนทรโมลี และพระครูวิจิตรโมลี เป็นพระครูคู่สวด ฐานานุกรมของกรมสมเด็จพระ
ปรมาธิบดีชินโรส และมีหน้าที่เป็นคู่สวดกลุ่บลวง

(๕)

(คณะรามัญ)

บานซ้าย

๑) พระมหาสุเมธอาจารย์
เจ้าคณะรามัญ

๒) พระกุศลวงษ์

๓) พระอริยธัช

๔) พระครูสุนทรวิลาส*
คณะพระสุเมธ

๕) พระครูราชสังวร
คณะพระสุเมธ

๖) พระครูอัมมสิริกิต
คณะพระสุเมธ

บานขวา

๑) พระอัมมวิสารท

๒) พระอุดมญาณ

๓) พระไตรยสิริธัช

๔) พระครูราชปรีต
คณะพระอุดมญาณ

๕) พระครูสิริเดช
คณะพระอริยธัช

๖) พระครูวิสุทธิศีล
คณะพระกุศลวงษ์

* ตำแหน่ง พระครูปริตรรามัญ ๔ รูปนี้ คือ พระครูราชสังวร ๑ พระครูสุนทรวิลาส ๑ พระครูราชปรีต ๑ พระครูสิริเดช ๑ ปัจจุบันเป็นตำแหน่งประจำวัดชนะสงคราม มีหน้าที่สวดพระปริตรทำน้ำพระพุทธมนต์ สำหรับสรงพระพักตร์พระมหากษัตริย์ทุกวันอุโบสถที่หอศาสตราคม ในพระบรมมหาราชวัง มีมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ จนถึงปัจจุบัน

บานซ้าย

- ๑) พระอุดมวงษ์
รามัญนทบุรี
- ๒) พระครูวิเชียรมุณี
รามัญนทบุรี
- ๓) พระครูนิโรธมุณี
รามัญนทบุรี
- ๔) พระครูอัมมวิจารณ์
รามัญนทบุรี
- ๕) พระครูอัมรา
รามัญนทบุรี
- ๖) พระครูปัญญารัตน
รามัญนทบุรี

บานขวา

- ๑) พระครูปิฎกอร
รามัญนครเขื่อนขันธ์
- ๒) พระครูวิสุทธิวงษ์
รามัญนครเขื่อนขันธ์
- ๓) พระครูอัมมโกศล
คณะไทนทบุรี
- ๔) พระครูนทปรีชา
คณะไทนทบุรี
- ๕) พระครูอัมมปัญญา
นครไชยสี
- ๖) พระครูวิมลเมธากร
สุพรรณบุรี

พัดแจกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ สำหรับตำแหน่งพระราชาคณะผู้ใหญ่

บ้านซ้าย

- ๑) พระอัมมราชา*
เจ้าคณะกรุงเก่า
- ๒) พระครูปัญญามหาสถิตสุนทร
สังฆราชาลพบุรี
- ๓) พระครูเทวทิวากร
คณะโลกเชฐกรุงเก่า
- ๔) พระครูอนโถมมุนี
อุทัยธานี
- ๕) พระครูสุวันณศิริ
นครสวรรค์
- ๖) พระครูมโนรมมุนี
เมืองมโนรมย์บุรี

บ้านขวา

- ๑) พระสุวันณเจดีย์
คณะวัดสุวันกรุงเก่า
- ๒) พระครูมงามมงคลเทพมุนี
เจ้าคณะปรินตประเทศ
- ๓) พระครูมงคลวิจิตร
คณะปรินตประเทศ
- ๔) พระครูพุทธอบาล
รักษาพระพุทธรูป
- ๕) พระครูสิริสุทธินิธาน
สระบุรี
- ๖) พระครูพุทธฉาย
รักษาพระฉายปลั้ว

* ตำแหน่ง พระธรรมราชา เดิมเป็นตำแหน่งเจ้าคณะกรุงเก่า ต่อมารัชกาลที่ ๔ ทรงดำริว่า เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า จึงโปรดให้เปลี่ยนเป็น พระธรรมราชานุวัตร

พัตพุดตาน สำหรับตำแหน่งพระครู

บานซ้าย

- ๑) พระครูวิบูลย์กิจวิจิตรมุนี
สังฆราชันครราชลัมา
- ๒) พระครูอินทริยสังวร
เมืองปักองไชย
- ๓) พระครูอมรปัญญา
เมืองนางรอง
- ๔) พระครูปรีชาจันวงษ์
เมืองไชยภูมิ
- ๕) พระครูอินทโมลีศรีบรมนาถ
ไชยนาทบุรี
- ๖) พระครูเมอังกกร
ไชยนาทบุรี

บานขวา

- ๑) พระครูพุทธอภิชิตญาณมุนี
สังฆราชวิเศษไชยชาญ
- ๒) พระครูพุทธโสธยารักขิตญาณมุนี
รักษาพระนอนป่าโมก
- ๓) พระครูญาณบวร
กำแพงเพชร
- ๔) พระครูเทวราชกะวิ
สวรรค์โลกย
- ๕) พระครูสังหารารามุนี
สิงห์บุรี
- ๖) พระครูพุทธโสธยารามุนี
รักษาพระนอนจักรี

บานซ้าย

- ๑) พระสังฆราชา
พิชิตโลก
- ๒) พระครูศิริมานนท์
ชุมถรจำแดง
- ๓) พระครูอริยมนัน
ชุมแสงสงคราม
- ๔) พระครูอัมมเสนา
นครไทย
- ๕) พระครูสุวรรณคีรี
ไชยนาม
- ๖) พระครูอัมมราชมนัน
ถรคบุรี

บานขวา

- ๑) พระสังฆราชา
สุโขทัย
- ๒) พระครูอัมมสิทธิ
พิเรนทร
- ๓) พระครูพุทธपाल
พิจิตร
- ๔) พระครูอัมมपाल
ศรีษะมาศ
- ๕) พระครูสังฆपाल
ลำปาง
- ๖) พระครูชาติสิทธิอัมม
ธรรมาวุธ

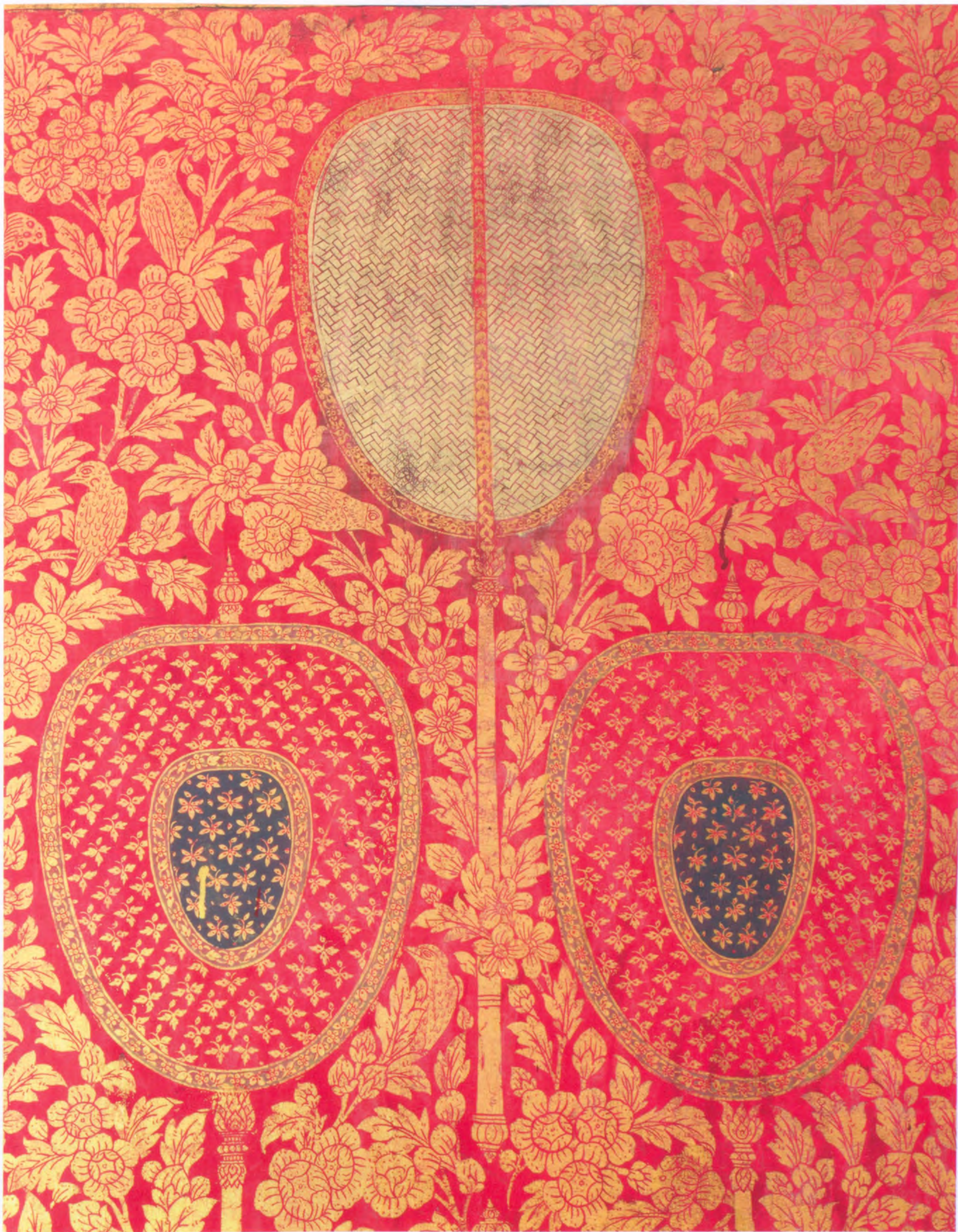
หน้าต่างด้านหลัง

บานซ้าย

- ๑) พระครูเขี้ยวปัญญามหานี้
สังฆราชาพิไชยบุรี
- ๒) พระครูญาณปริชา
เมืองปางไฟ
- ๓) พระครูสวางคมนี
เมืองสวางค์
- ๔) พระครูอัมมสุนทร
รักษาพระแท่นลือลาอาส
- ๕) พระครูพรหมนครบวรราชมนี
พรหมบุรี
- ๖) พระครูอินทมนี
อินทบุรี

บานขวา

- ๑) พระครูอัมมทลธิ์
สังฆราชาพิไชยบุรี
- ๒) พระครูอัครวงษาจารย์ญาณมนี
สังฆราชาเวียงจันทบุรี
- ๓) พระครูลัททปัญญา
คณะเวียงจันท
- ๔) พระครูอัมมจินดา
ภูจันทบุรี
- ๕) พระครูสังฆคณาปริรักษ
สุรินทร์บุรี
- ๖) พระครูรัตนจักรปริชา
สังขบุรี

พัตหน้านาง พัตงาสนสำหรับตำแหน่งพระราชาคณะ ฝ่ายวิปัสสนาธุระและพัตพระฐานานุกรม

พัตงาสาน สำหรับตำแหน่งพระราชคณະ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

พัตน่านาง สำหรับตำแหน่งพระฐานานุกรม

❖ หน้าต่างด้านหน้า ❖

(คณะใต้)

บานซ้าย

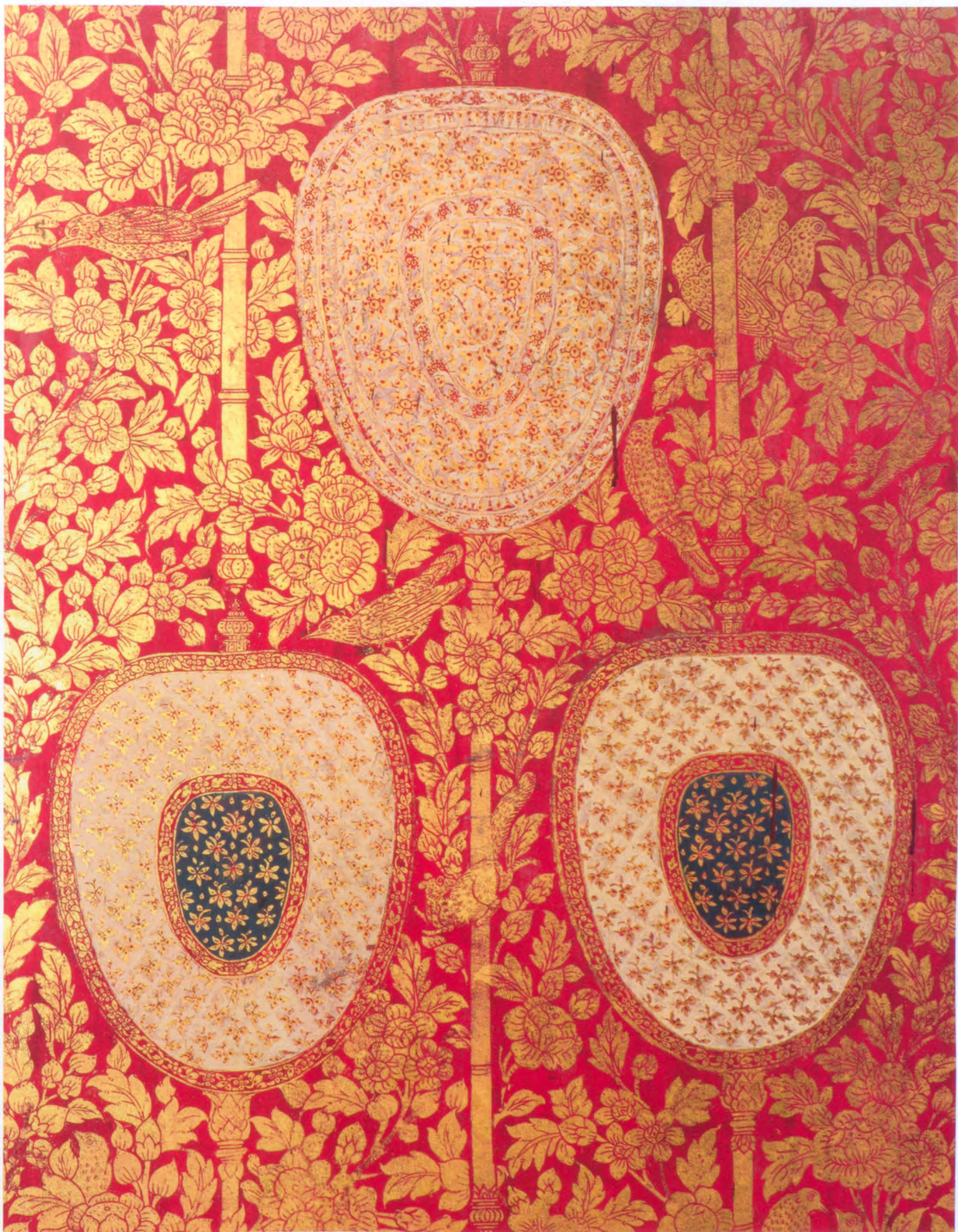
- ๑) พุทธ^{*}
- ๒) พระครูวินัยธร
คณะพระวันรัตน์
- ๓) พระครูวินัยธร^{*}
คณะพระวันรัตน์
- ๔) พระครูพรหมสร
คู่ส่วคคณะพระวันรัตน์
- ๕) พระครูอมรสิทธิ์
คู่ส่วคคณะพระวันรัตน์
- ๖) พระครูมหาสมุทร
คณะพระวันรัตน์

บานขวา

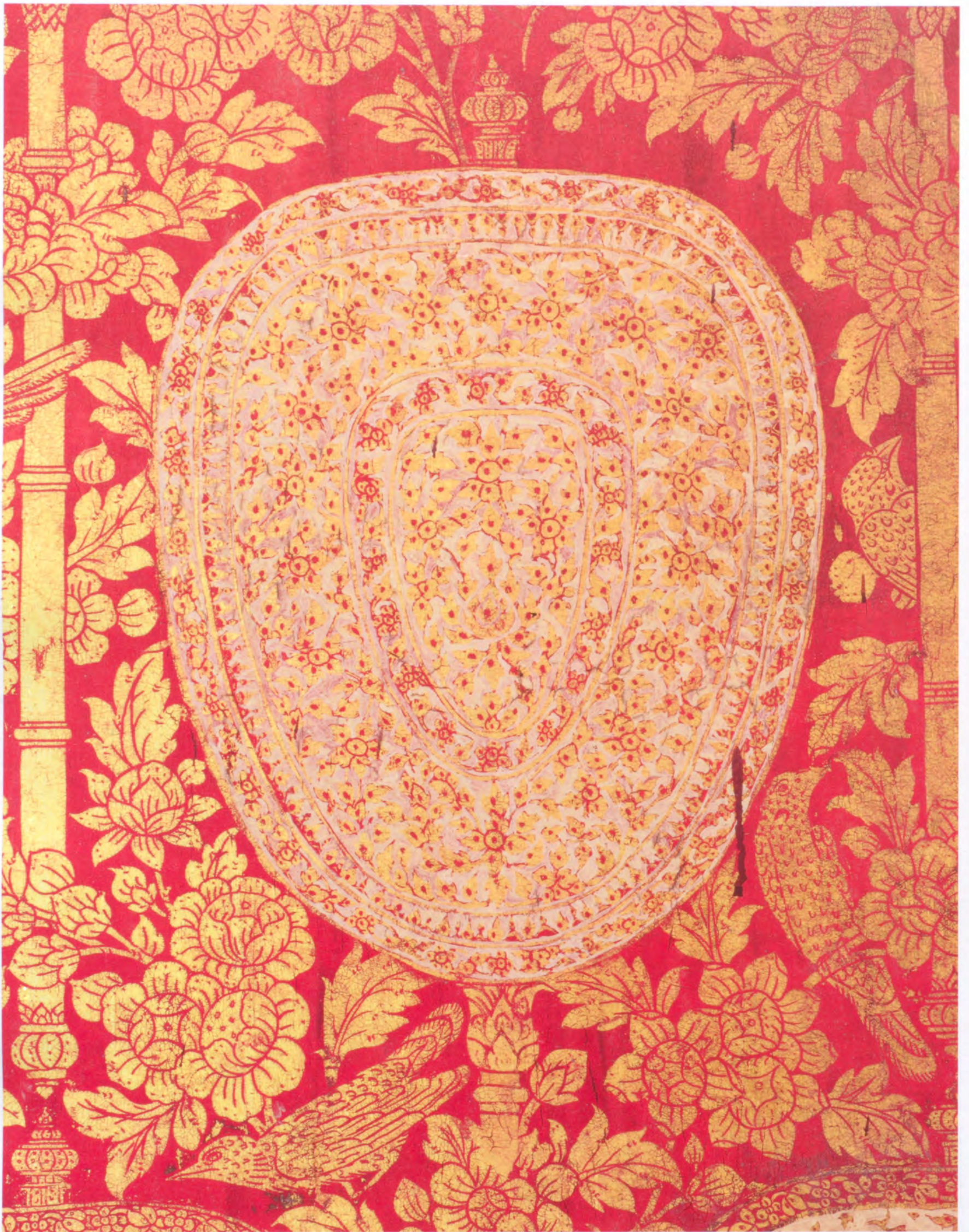
- ๑) พระครูประหลัดคัมหันตปิฎก
- ๒) พระครูอัมมกุต
คณะพระวันรัตน์
- ๓) พระครูพุทธบาล
คณะพระวันรัตน์
- ๔) พระครูญาณกิจ
คณะพระวันรัตน์
- ๕) พระครูสังฆกิจ
คณะพระวันรัตน์
- ๖) พระครูใบฎีกา
คณะพระวันรัตน์

* คำว่า “พุทธ” เป็นอักษรย่อแทนชื่อ สมเด็จพระวันรัตน์ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้

* ที่ถูกนำจะเป็น พระครูวินัยธรรม คงจะจารผิด

พัดหน้านาง สำหรับตำแหน่งพระธรรมาภิบาล

พัตหน้านาง สำหรับตำแหน่งพระฐานานุกรม

พัตน่านาง สำหรับตำแหน่งพระฐานานุกรม

หน้าต่างใต้

(๑)

บานซ้าย

๑) ธรรม*

๒) พระครูวินัยธร

คณะพระธรรมทูต

๓) พระครูวินัยธรรม

คณะพระธรรมทูต

๔) พระครูสังฆรักษ์จิต

คณะพระธรรมทูต

๕) พระครูสมุทร

คณะพระธรรมทูต

๖) พระครูใบฎีกา

คณะพระธรรมทูต

บานขวา

๑) พระครูปลัด

คณะพระธรรมทูต

๒) พระครูสังฆรักษ์

คณะพระธรรมทูต

๓) พระครูมงคลวิลาส

คณะพระธรรมทูต

๔) พระครูวิมลจิตวิมล วิปัสสนา

คณะพระธรรมทูต

๕) พระครูสุนทรธรรมวิปัสสนา

คณะพระธรรมทูต

๖) พระครูวรปรีชา

วัดสังฆา

* คำว่า "ธรรม" เป็นอักษรย่อแทนชื่อ พระธรรมทูต เจ้าคณะรองคณะใต้ ในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปลี่ยนราชทินนามเป็น พระธรรมวโรดม

พัตหน้านาง สำหรับตำแหน่งพระฐานานุกรม

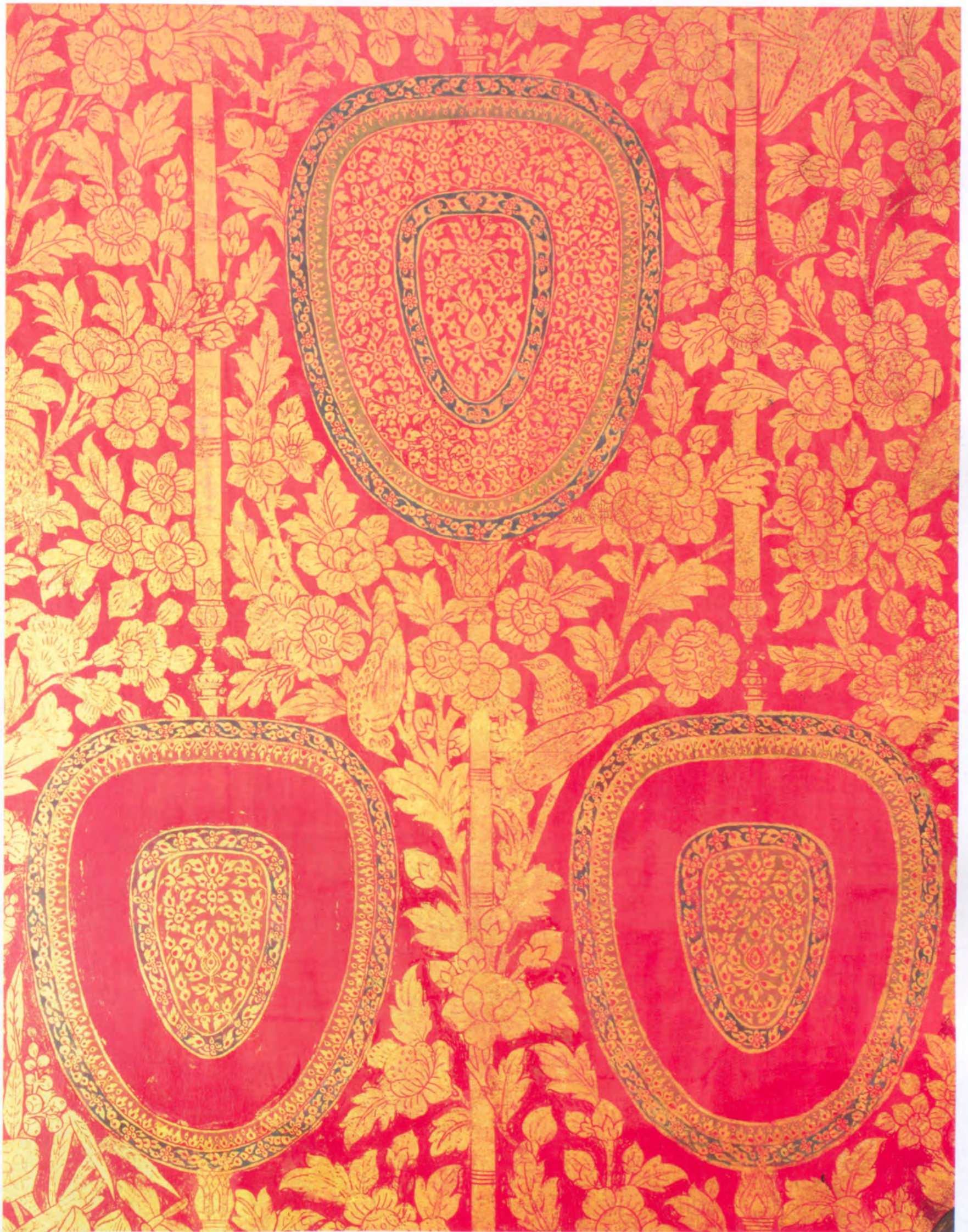
(๒)

บานซ้าย

- ๑) พระพรหมมุนี
- ๒) พระอมรโมลี
- ๓) พระวิเชียรโมลี
- ๔) พระวิเชียรมุนี
- ๕) พระวิเชียรทวี
- ๖) พระครูวิเทศโกศลคุณ

บานขวา

- ๑) พระอัมมตฺติโลกาจารย์
- ๒) พระวินัยมุนี
- ๓) พระศรีศากยบุตร
- ๔) พระวรญาณมุนี
- ๕) พระศีลวิพัช
- ๖) พระครูวิบูลย์ปัญญา

พัดพระครูฐานานุกรม ตำแหน่งพระครูรองคู่สวด พระครูสมุห์และพระครูใบฎีกา

(๓)

บานซ้าย

- ๑) พระโพธิวงษ์
- ๒) พระญาณปริยัติ
- ๓) พระญาณไตรโลกย์
- ๔) พระญาณวิสุทธิ
- ๕) พระญาณวิริยะ
- ๖) พระครูธัมมวิจารณ์

บานขวา

- ๑) พระเทพกวี
- ๒) พระญาณรักจิต
- ๓) พระสังวรวิมล
- ๔) พระธัมมธรรมาจารย์
- ๕) พระปรภากรม
- ๖) พระครูพุทธอภัยากรณ์

พัตพระครูฐานานุกรม ตำแหน่งพระครูรองคู่สวด

(๔)

(คณะอรัญญวาสี)

บ้านซ้าย

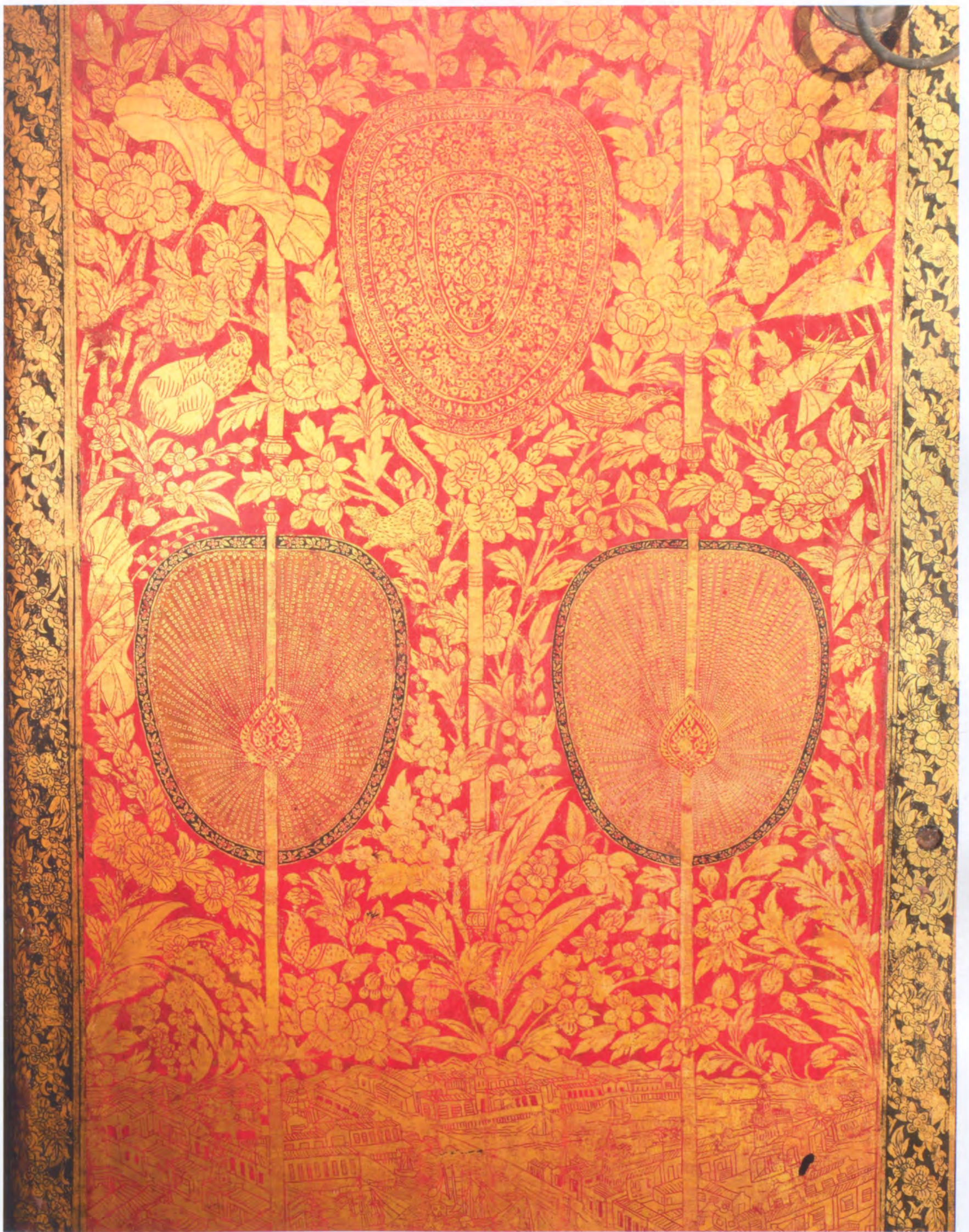
- ๑) พุทธา^{*}
- ๒) พระครูวินัยสารท
คณะพระพุฒาจารย์
- ๓) พระครูภักยสารท
คณะพระพุฒาจารย์
- ๔) พระครูเทพสิทธิ์เทพาธิบดี
คู่ส่วตคณะพระพุฒาจารย์
- ๕) พระครูลีลนุทธราศรวิจิตร
คู่ส่วตคณะพระพุฒาจารย์
- ๖) พระครูใบฎีกา
คณะพระพุฒาจารย์

บ้านขวา

- ๑) พระครูปลัดอรัญวาสี
คณะพระพุฒาจารย์
- ๒) พระครูมหาสมุห์
คณะพระพุฒาจารย์
- ๓) พระครูกลินสังวร
- ๔) พระครูอัมมธรรมาญาณ
- ๕) พระครูรัตนรังสี
- ๖) พระครูนิโรธธญาณ^๒

* คำว่า "พุทธา" เป็นอักษรย่อแทนชื่อ พระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี

๒ น่าจะเป็น พระครูนิโรธธญาณ

พัตพระครูฐานานุกรม ตำแหน่งพระครูสังฆรักษ์ และพระเปรียญ

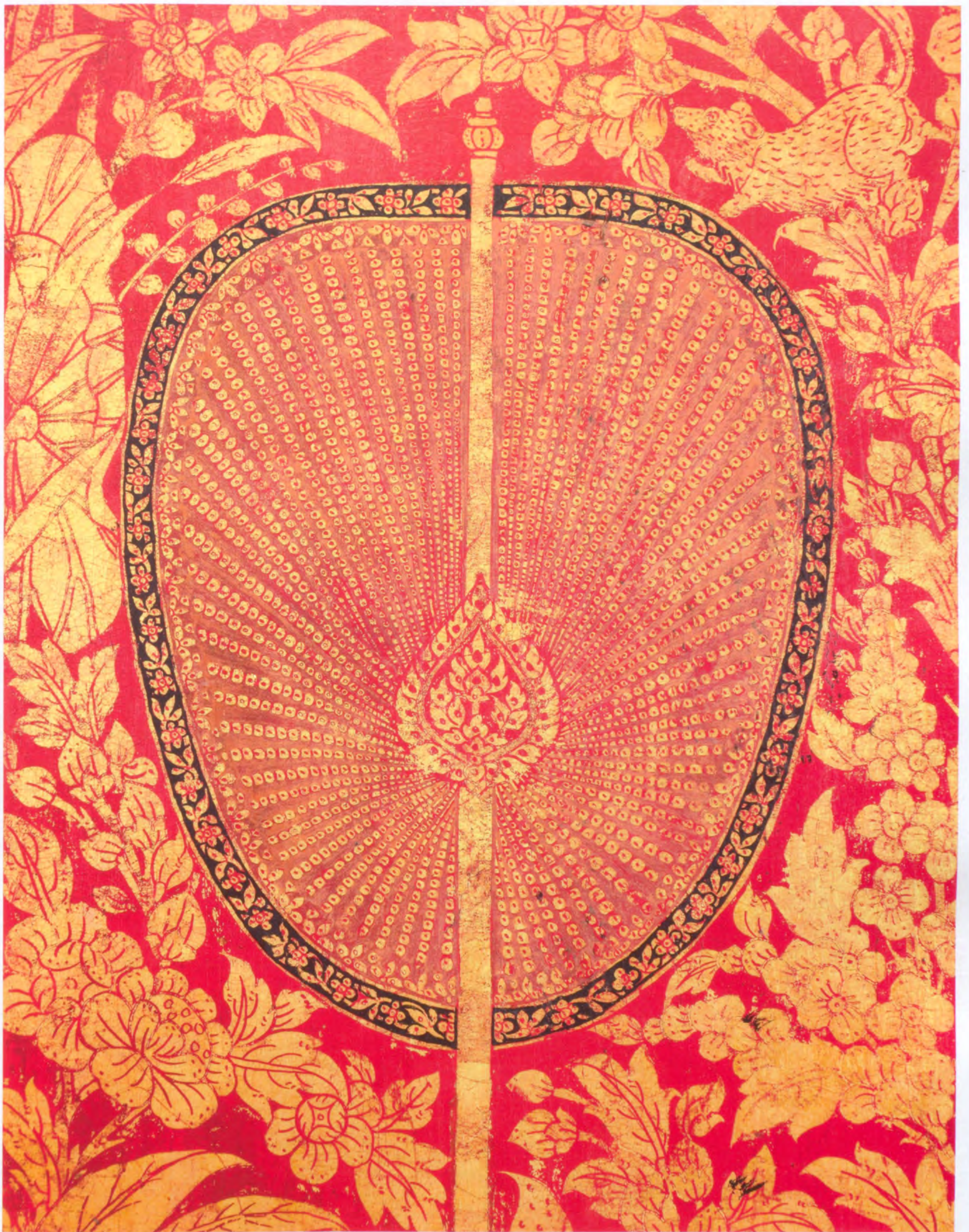
(๕)

บานซ้าย

- ๑) พระอัมมวิโรจเถร
- ๒) พระนโรทรังสี
- ๓) พระปัญญาวีถารเถร
- ๔) พระคัมภีร์ปรีชาญาณเถร
- ๕) พระครูปัญญาคัมภีรเถร
- ๖) พระครูโลกุตตรวิหาร

บานขวา

- ๑) พระญาณสังวรเถร
- ๒) พระญาณวิเชียรเถร
- ๓) พระญาณวิถารเถร
- ๔) พระญาณโกศลเถร
- ๕) พระญาณรังสี
- ๖) พระครูญาณโสภณ

พัดหน้านาง สำหรับพระเบรียญ

(๖)

บานซ้าย

- ๑) พระสุธัมมสังวรเถร
- ๒) พระวิสุทธิสังวรเถร
- ๓) พระสุธัมมาจารย์เถร
- ๔) พระสุมานติวิหารเถร
- ๕) พระญาณภิริตเถร
- ๖) พระครูวิสุทธิสัมโพธิ

บานขวา

- ๑) พระสุธัมมเทพเถร
- ๒) พระวิสุทธิสารเถร
- ๓) พระบวรวิริยเถร
- ๔) พระบวรวิชาญาณเถร
- ๕) พระอุดมวิชาญาณเถร
- ๖) พระครูนิโรธธรรมาภิต

พัตยศพระครูฐานานุกรม ตำแหน่งพระครูสังฆรักษ์

(๓)

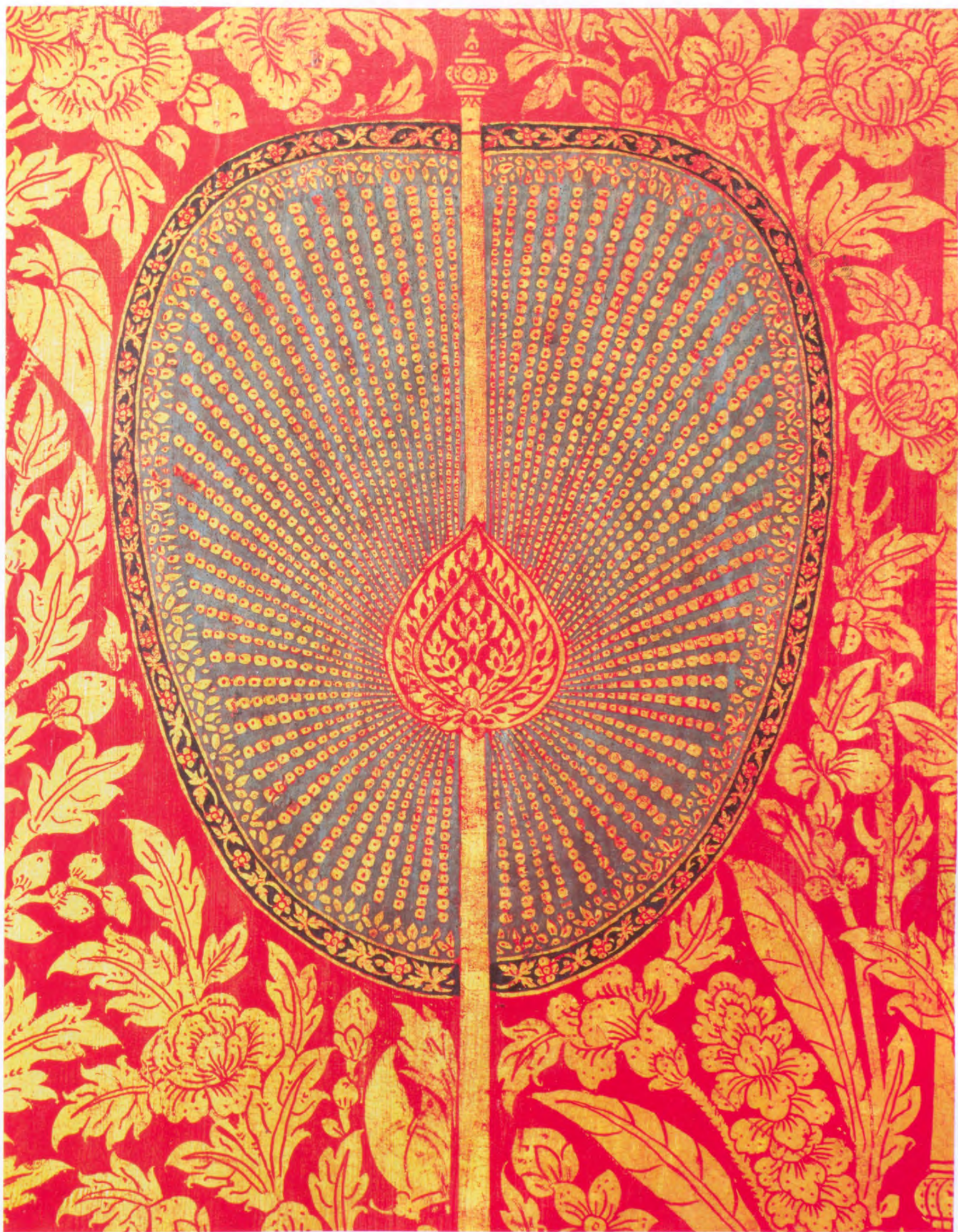
บานซ้าย

- ๑) พระครูพิบูลเกียรติราชมุนี
 สังฆราชราชบุรี
- ๒) พระครูอัมมเสนา*
 เจ้าคณะลาวพุงคำราชบุรี
- ๓) พระครูอภัยมงคล
 เจ้าคณะไทรราชบุรี
- ๔) พระครูอินทรโมลี
 เจ้าคณะลาวพุงขาวราชบุรี
- ๕) พระครูรามอาทิตย์
 เจ้าคณะรามัญราชบุรี
- ๖) พระครูอินทรเขมา
 เจ้าคณะเขมมราชบุรี

บานขวา

- ๑) พระครูพิไชยศิริ
 เมืองลี้ลวดี
- ๒) พระครูวิสุทธิรังษี
 กาญจนบุรี
- ๓) พระครูอภัยศิริ
 ไทรโยก
- ๔) พระครูมหาสิทธิการ
 สมุทรสงคราม
- ๕) พระครูญาณสาคร
 สมุทรสงคราม
- ๖) พระครูสมุทวชิรชัยอภัยมุนี
 สาครบุรี

* ตำแหน่งนี้ต่อมายกขึ้นเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ เป็นเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี ภายหลังเปลี่ยนเป็น
ราชทินนามพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมเสนานี ตั้งที่วัดพระเชตุพนเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙

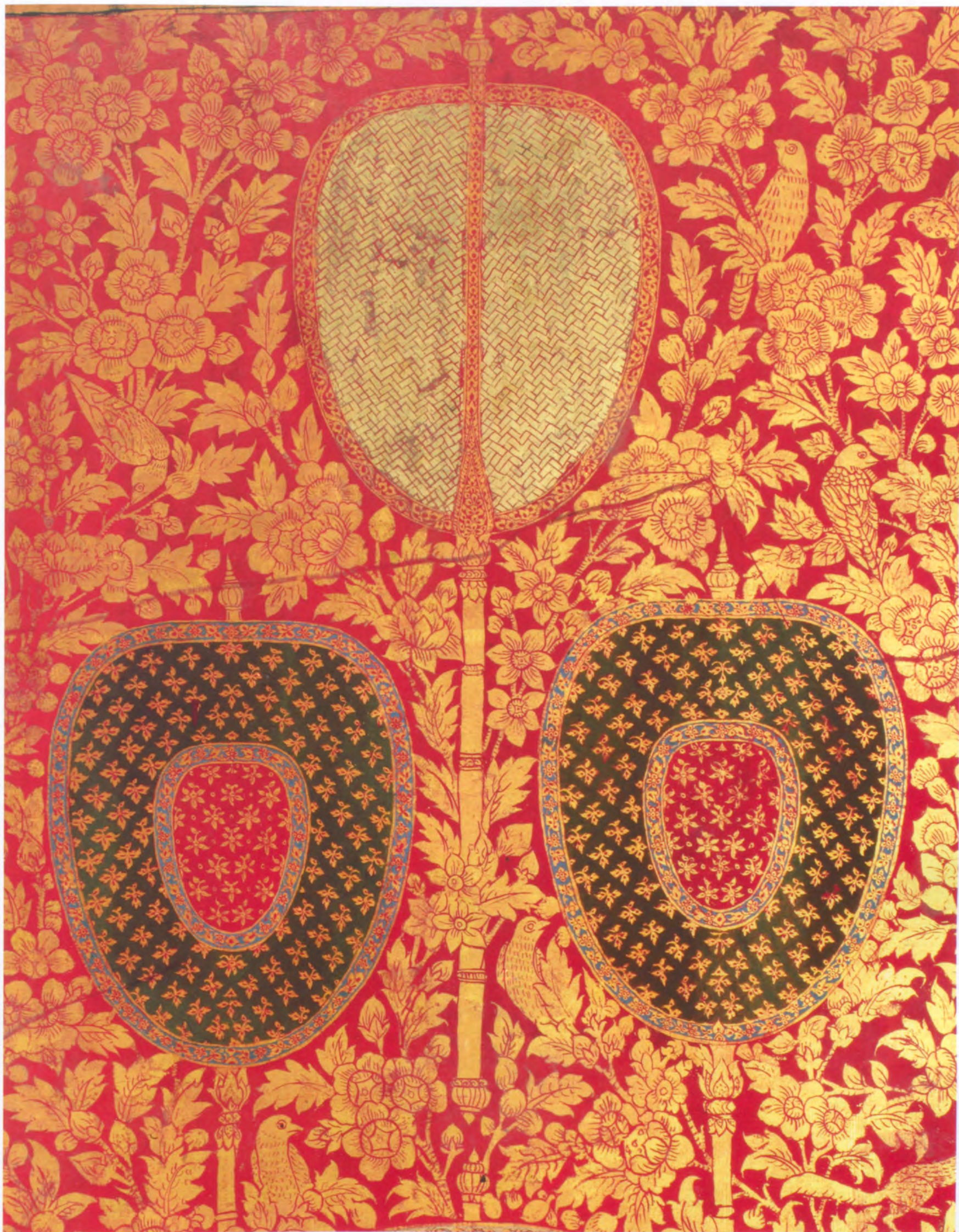
พัตหน้านางสำหรับพระเปริยก มีดบัไม้คาบตรงกลาง

บานซ้าย

- ๑) พระครูสุวรรณมุนีลีลึงมปรีนายนก
ลึงมราชาเพ็ชรบุรี
- ๒) พระครูญาณเพ็ชรรัตน
เพ็ชรบุรี
- ๓) พระครูญาณวิมล
เพ็ชรบุรี
- ๔) พระครูสุชาติเมธอาจารย์
เพ็ชรบุรี
- ๕) พระครูญาณวิสุทธิ
เพ็ชรบุรี
- ๖) พระครูชลธารามหาบุญ
ชลบุรี

บานขวา

- ๑) พระครูลึงมราชา
จันทบุรี
- ๒) พระครูอุ้มมจินตคามหาบุญ
ตราด
- ๓) พระครูอินทโมลีลีลึงวร
พนัคนิคม
- ๔) พระครูอุ้มมอิรารามุนี
ระยอง
- ๕) พระครูสุวรรณรังสี
บางละมุง
- ๖) พระครูอินทลงกา
ตานี

พัตงาสาน สำหรับตำแหน่งพระราชกณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ และพัตตำแหน่งพระฐานานุกรมที่พระสมุห์ พระใบฎีกา

(๙)

บ้านซ้าย

- ๑) พระครูลังกาแก้วราชมนี
สังฆราชาไชยาบุรี
- ๒) พระครูการาม
ไชยา
- ๓) พระครูอินทโมลี
เมืองปะลังค์
- ๔) พระครูธัมมวิจิตร
เมืองหลังสวน
- ๕) พระครูพุฒาโม
อุทุมพร
- ๖) พระครูสุวณณศิริ
อุทุมพร

บ้านขวา

- ๑) พระครูสุนทรสมุทร
เมืองสมุทรปราการ
- ๒) พระครูวิเชียรปัญญา
ฉวาง
- ๓) พระครูวิสุทธิพรหมจรรย์
ตะกั่วทุ่ง
- ๔) พระครูอุดมปัญญา
ตะกั่วป่า
- ๕) พระครูลังกาวิ
เมืองฉวี
- ๖) พระครูญาณโมลี
สงขลา

พัดหน้านาง สำหรับตำแหน่งพระธรรมาภิบาล

พัตตานาง สำหรับตำแหน่งพระฐานานุกรม

หน้าต่างด้านหลัง

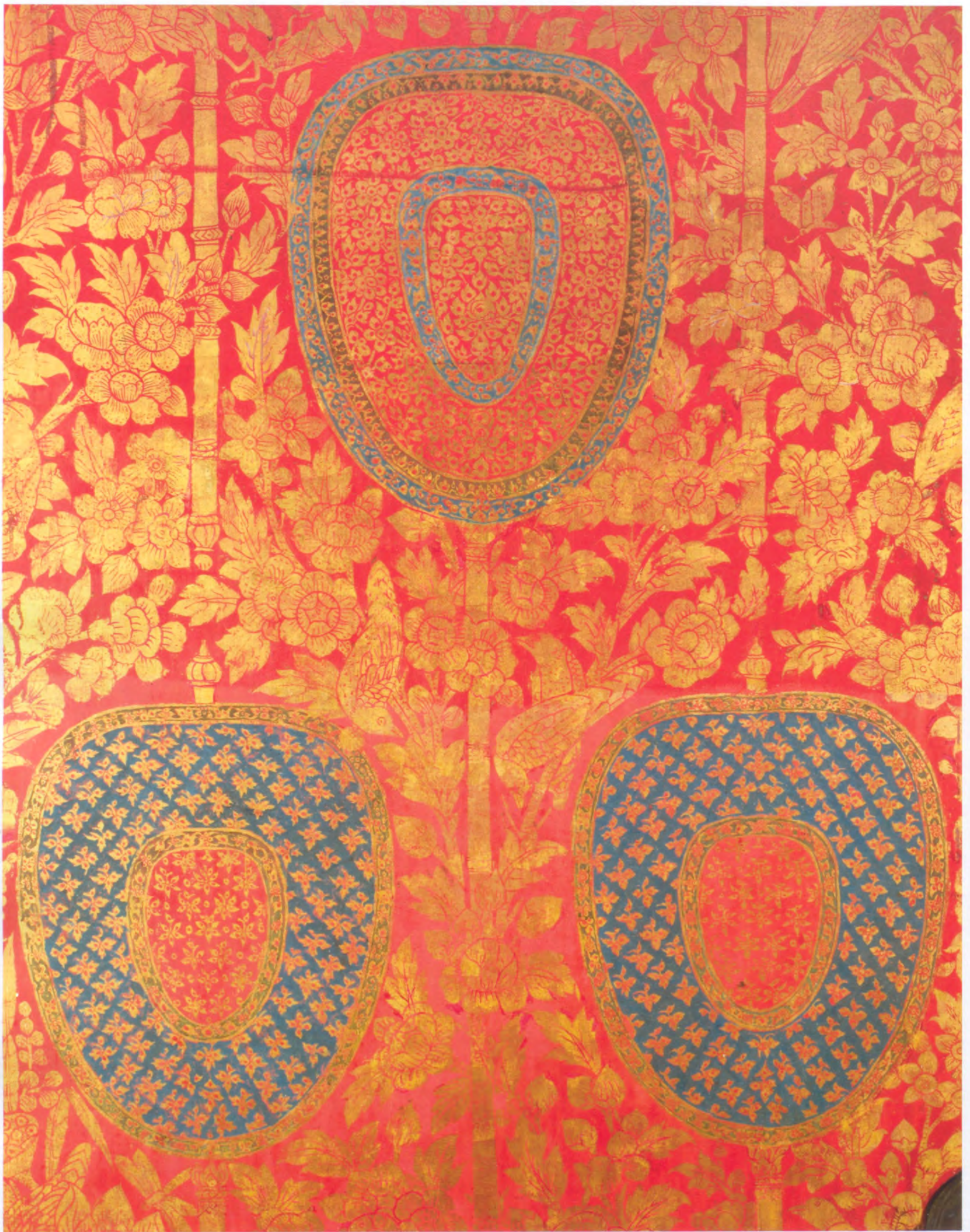
บานซ้าย

- ๑) พระครูกาแก้ว^{*}
สังฆราชานครศรีธรรมราช
- ๒) พระครูการาม
นครศรีธรรมราช
- ๓) พระครูกาชาติ
นครศรีธรรมราช
- ๔) พระครูกาเดิม
นครศรีธรรมราช
- ๕) พระครูรัตนโมลีสังฆราช
สงขลา
- ๖) พระครูอัมมโมลี
สงขลา

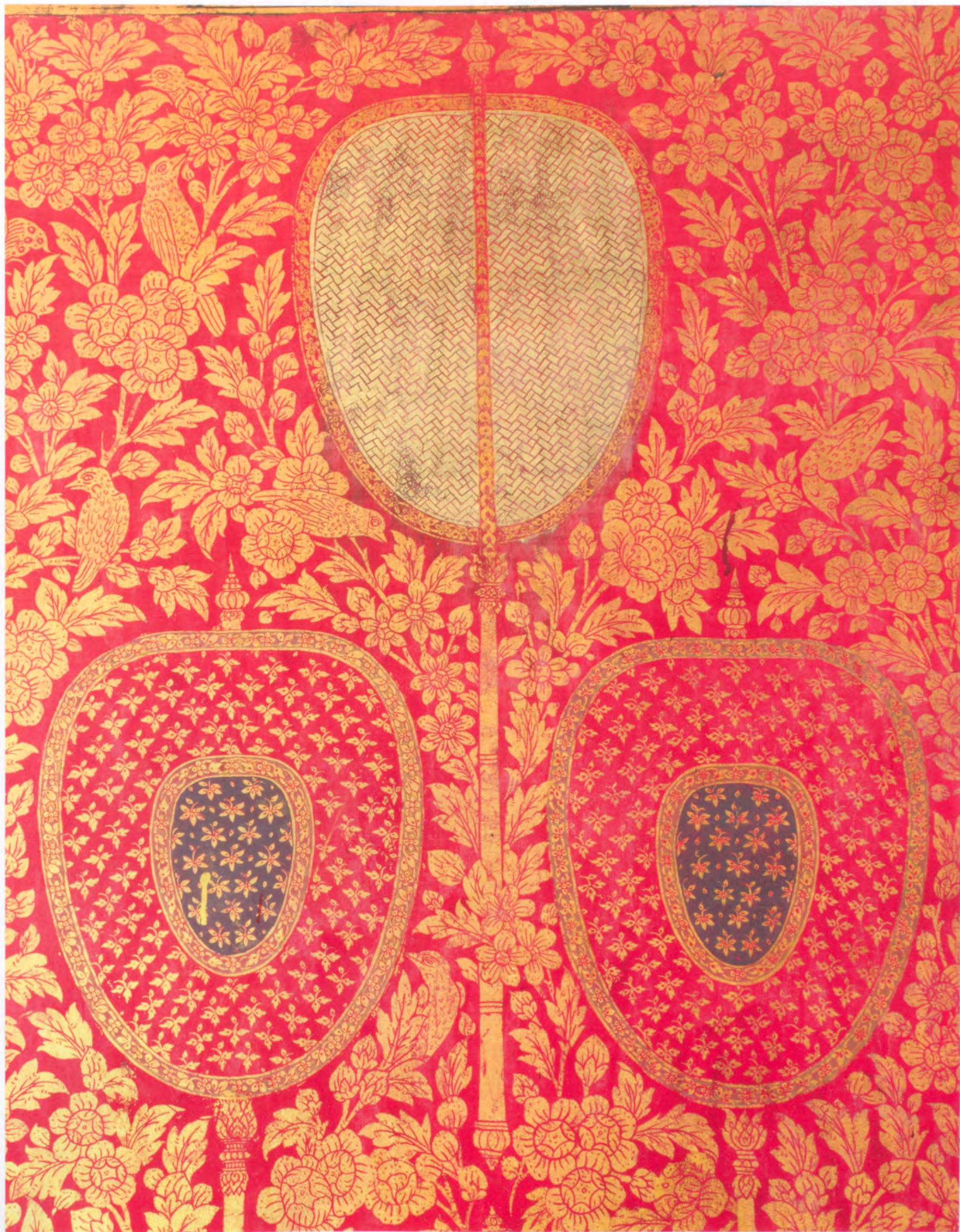
บานขวา

- ๑) พระครูกาแก้ว
สังฆราชพัทลุง
- ๒) พระครูการาม
พัทลุง
- ๓) พระครูกาชาติ
พัทลุง
- ๔) พระครูกาเดิม
พัทลุง
- ๕) พระครูอัมมจักร
พัทลุง
- ๖) พระครูอัมมโมลี
พัทลุง

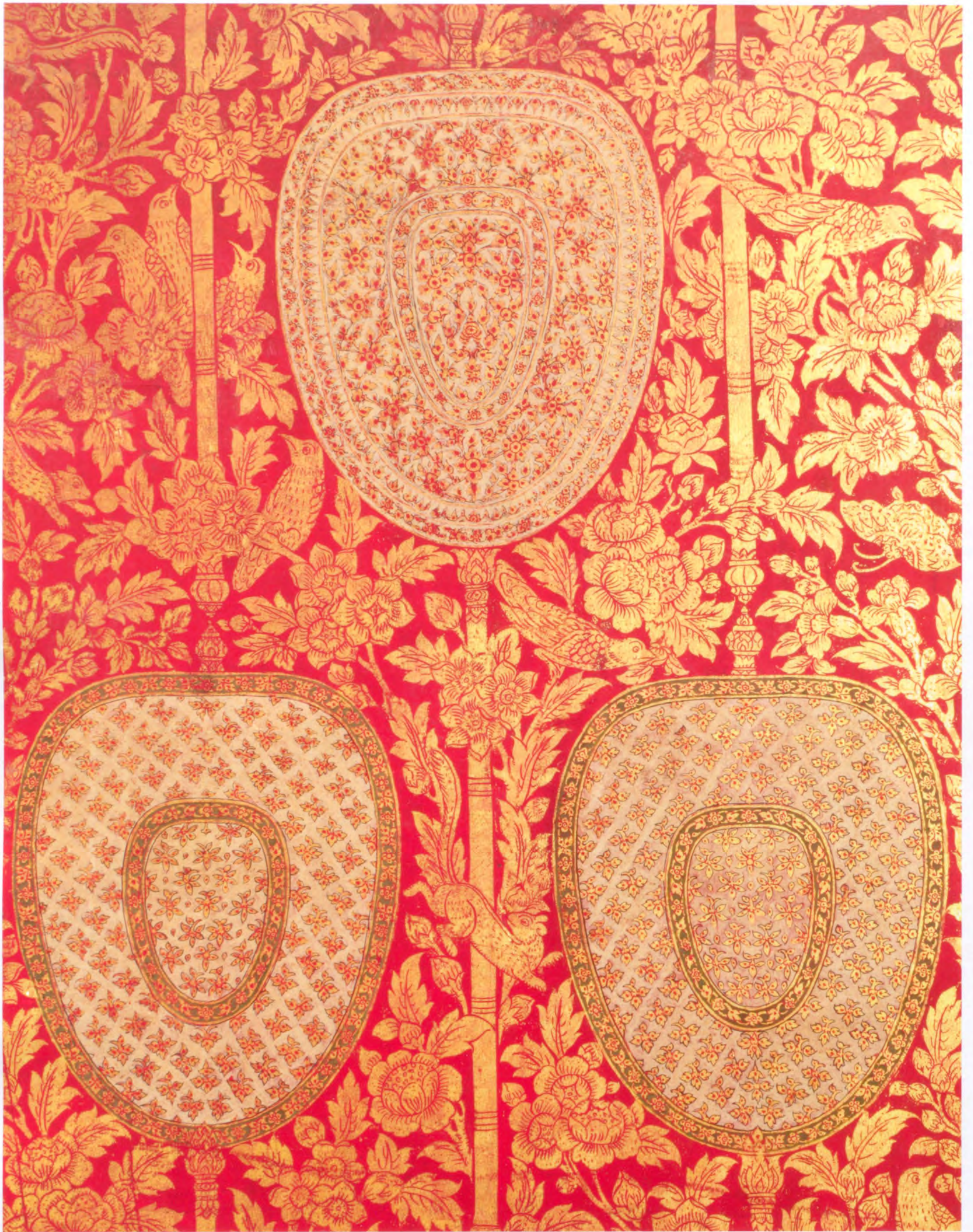
* ตำแหน่ง กา ทั้ง ๔ มีหน้าที่รักษาพระบรมธาตุในทิศทั้ง ๔ (กา หมายถึง มุม, ทิศ, นกกา บางท่านว่า มาจากคำว่า สังกา หมายถึง ลัทธิลังกาวงศ์) คือ พระครูกาแก้ว รักษาทิศตะวันออก พระครูการาม รักษาทิศใต้ พระครูกาชาติ รักษาทิศตะวันตก พระครูกาเดิม รักษาทิศเหนือ ตำแหน่งทั้ง ๔ นี้ โดยมากมีปรากฏอยู่ในหัวเมืองทางปักษ์ใต้ ที่มีพระบรมธาตุประดิษฐานอยู่ ตามคติโบราณเชื่อกันว่า มีกา ๔ คู่ มาจับอยู่ที่ทิศทั้ง ๔ รักษาพระบรมธาตุ กาแต่ละคู่มีสีต่างกัน กาสีขาวอยู่ทิศตะวันออกจึงนำมาตั้งชื่อ กาแก้ว กาสีเหลืองอยู่ทิศใต้จึงมีชื่อว่า การาม กาสีแดงอยู่ทิศตะวันตกจึงมีชื่อว่า กาชาติ กาสีดำอยู่ทิศเหนือจึงมีชื่อว่า กาเดิม ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้มีตำแหน่งรักษาองค์พระปฐมเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศเช่นกัน คือ พระครูปริมาณรักษ์ รักษาทิศตะวันออก พระครูทักษิณานุกิจ รักษาทิศใต้ พระครูปัจฉิมทิศบริหาร รักษาทิศตะวันตก พระครูอุตตรการบดี รักษาทิศเหนือ (ดู ตำนานคณะสงฆ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ พ.ศ. ๒๔๖๖ หน้า ๓๙ - ๔๑)

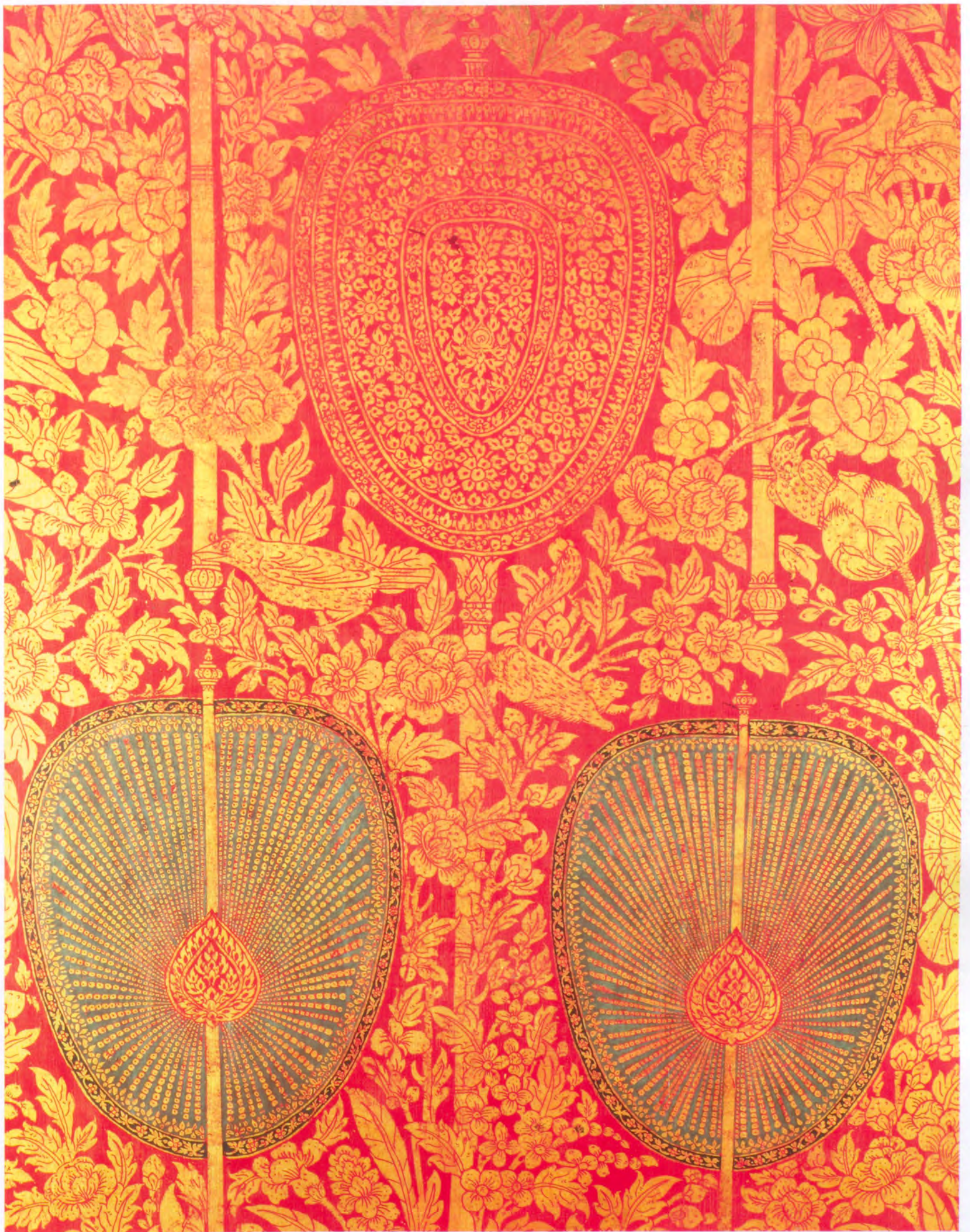
พัตหน้านาง สำหรับตำแหน่งพระครูฐานานุกรม พระครูรองคู่สวด

พัตงาสาน สำหรับตำแหน่งพระราชคณະฝ่ายวิปัสสนาธุระ และพัตพระฐานานุกรม

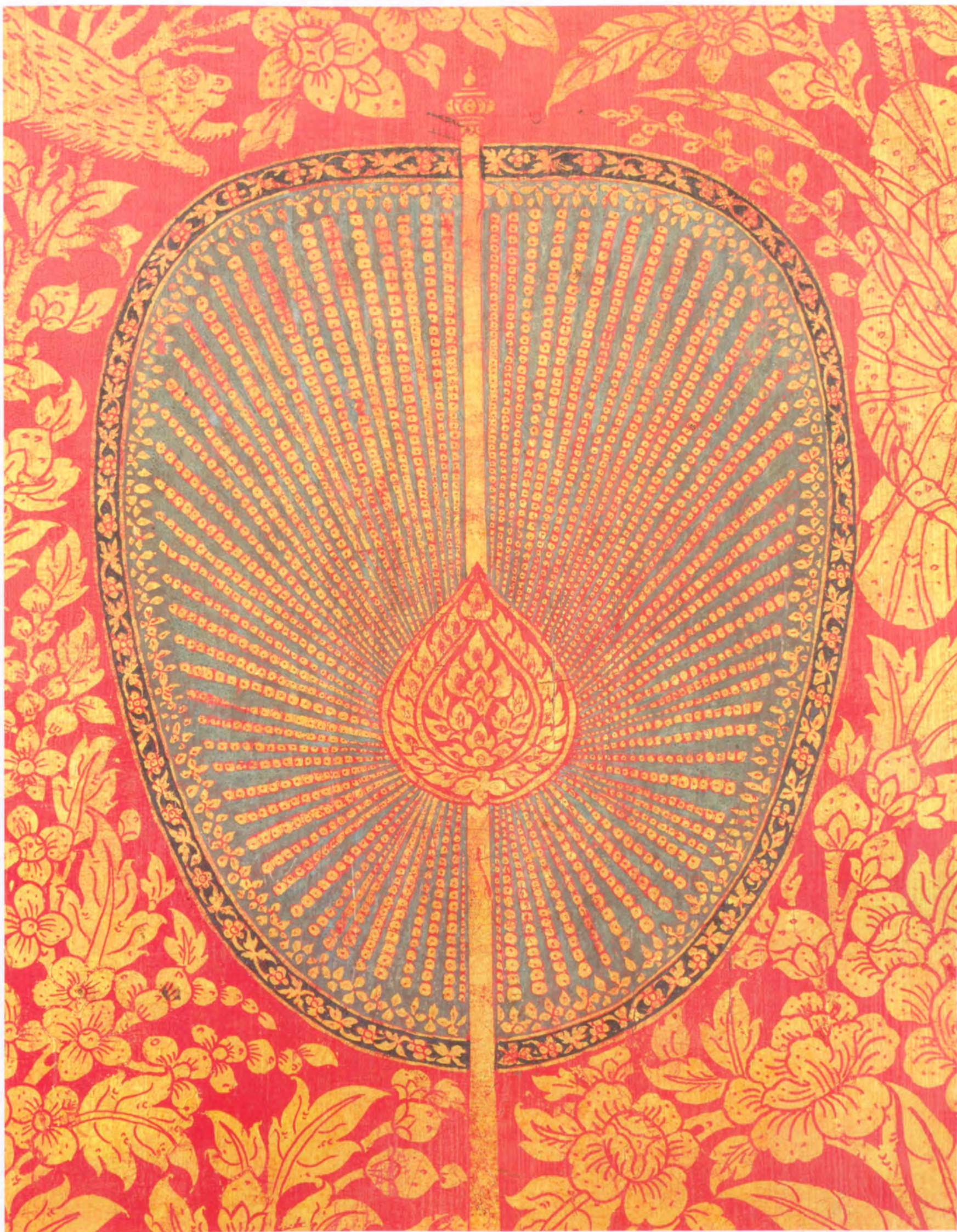
พัตหน่านาง สำหรับตำแหน่งพระครุฐานานุกรม

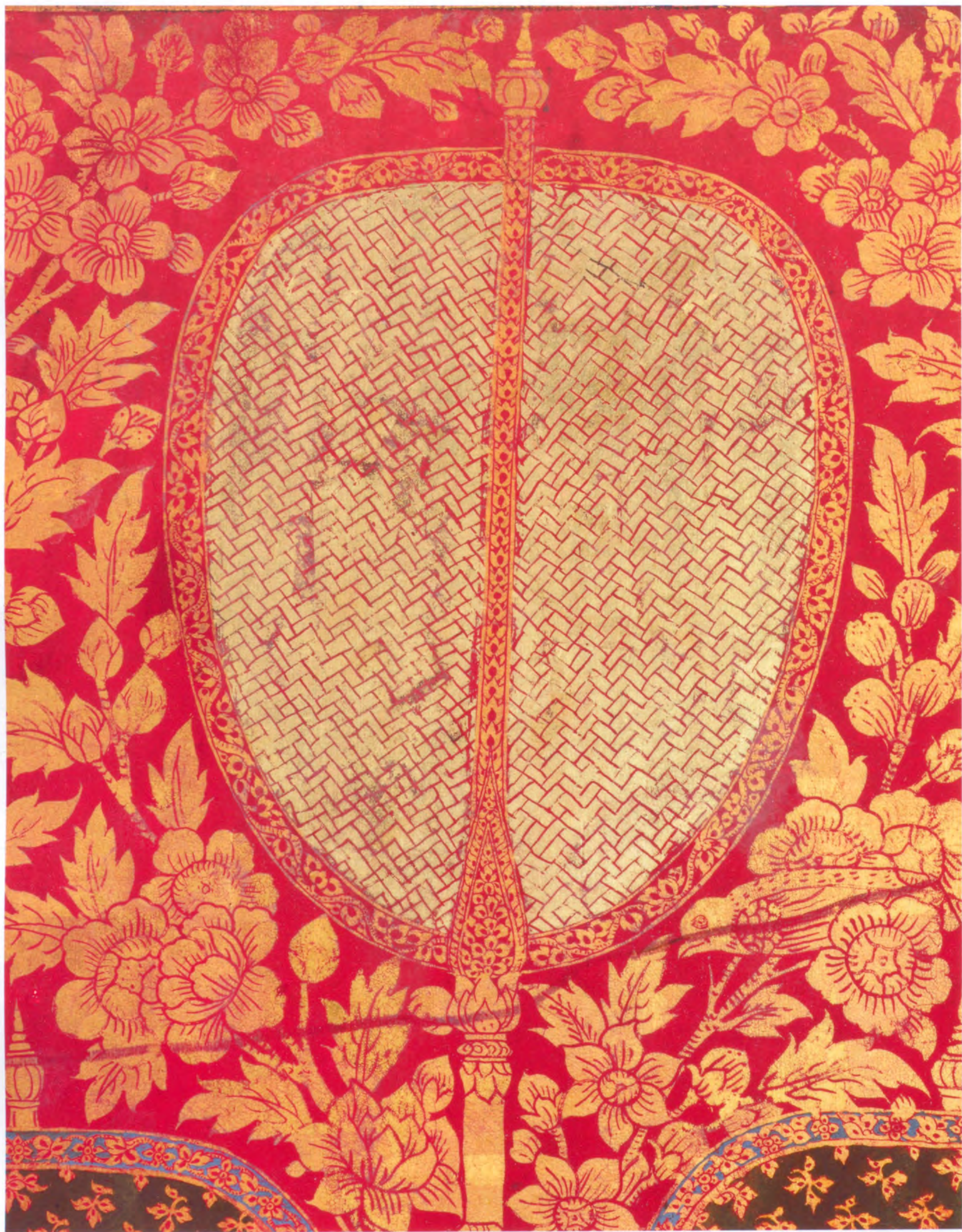
พัดสำหรับตำแหน่งพระครูสังฆรักษ์ และพระเปรียญ

พัดเปรียญ

พัดเปรียญ

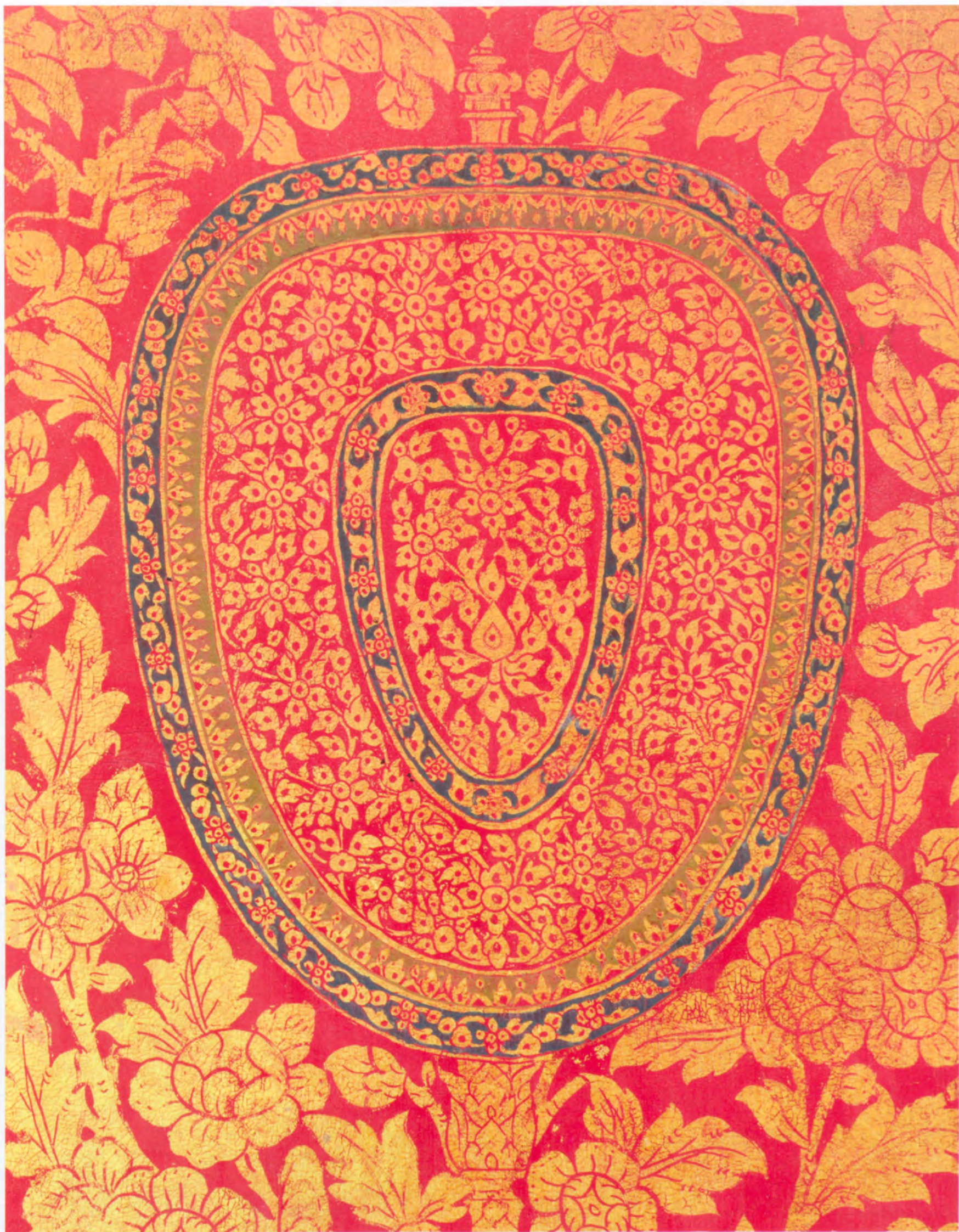
พัดงาสาน สำหรับตำแหน่งพระราชคณະฝ่ายวิปัสสนาธุระ

พัดสำหรับตำแหน่งพระฐานานุกรม

พัดสำหรับตำแหน่งพระสุณานุกรม

พัตสำหรับตำแหน่งพระครูฐานานุกรม พระครูรองคู่สวด

พัฒนศาสตร์และเครื่องบริหาร
พระพุทธบาทภูมิมาตร

พัดยศและเครื่องบริขาร พระพุทธเทวปฏิมากร

หีบไม้เขียนลายประแจจีน บรรจุผ้าไตรแพรประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้า
ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปฏิสังขรณ์
วัดโพธาราม ทรงสร้างพระอุโบสถใหม่เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
ให้อัญเชิญ พระพุทธเทวปฏิมากร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปพระประธานจากวัดศาลาสีหน้า
มาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดโพธาราม ดังปรากฏในจารึกเรื่องทรง
สร้างวัดพระเชตุพนครั้งรัชกาลที่ ๑ ซึ่งอยู่ในพระวิหารทิศพระโลกนาถว่า

“...ในพระอุโบสถพระวิหารพระระเบียนนั้นเชิญพระพุทธรูปเดิมอันหล่อด้วย
ทองเหลืองทองสัมฤทธิ์ ขำรูปปักหักอยู่ณะเมืองพระพิศณุโลกเมืองสวรรคโลกเมืองศุโขไทย
เมืองลพบุรี เมืองกรุงเก่าวัดศาลาสีหน้าใหญ่น้อยพันสองร้อยสี่สิบแปดพระองค์ลงมา
ให้ช่างหล่อต่อพระสอพระเศียรพระหัตถ์พระบาทแปลงพระภักตร์พระองค์ให้งามแล้ว
พระพุทธรูปพระประธานวัดศาลาสีหน้านำดักห้าศอกคืบสี่นิ้วเชิญมาบุณะปติสังขรณ์
เสร็จแล้ว ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถบันจุพระบรมธาตุถวายพระนาม
ว่าพระพุทธเทวะปติมากร”

(ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน, ๒๕๕๔ : ๕๕)

นอกจากนี้ในจารึกเรื่องทรงสร้างวัดพระเชตุพน
ครั้งรัชกาลที่ ๑ ยังระบุถึงสิ่งของที่ทรงถวายเป็นพุทธบูชา
แต่พระพุทธรูปปฏิมากรในครั้งนั้นว่า ทรงถวายผ้าห่มคาด
ซัปในผ้าสีทับทิมเป็นผ้าทรงสำหรับพระพุทธรูปปฏิมากร
นอกจากนี้ยังมีสร้อยสังวาลนพรัตน์และพัดแฉกขนาดใหญ่
ซึ่งสันนิษฐานว่าของทั้ง ๒ สิ่งนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดถวายเป็นพุทธบูชามาแต่
ครั้งนั้น ความว่า

“พระพุทธรูปปฏิมากรในพระอุโบสถ
ทรงผ้าศรีทับทิมชั้นในคาดชั้นนอก ครั้นฉะวันศุกร์
เดือนห้าแรมสิบสองค่ำประกาศรินศกให้ตั้งการฉลอง
อารธนา พระราชาคณะเถาณานุกรมอะธิการ อันดับ
ฝ่ายคันธะธรรววิปัสสนาธุระพันรูปพร้อมกันณะพระ
อุโบสถเพลาบ่ายแล้วสีหามังบาต สมเด็จพระบรม
นารถพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน
พร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชพระราชวงษานุวงศ์
เสนาพฤตามาตย์ราชปโรหิตาจารย์มายังพระอุโบสถ
ทรงสมทานพระอุโบสถศีลแล้วหลั่งน้ำอุทิศเทก
ลงเหนือพระหัตถ์พระพุทธปฏิมากร ถวายพระอาราม
ตามพระบาฬีแก่พระสงฆ์มีองค์พระพุทธปฏิมากร
เป็นประธานมีนามปรากฏ ชื่อวัดพระเชตุพนวิมล
มังคลาวาสมอบถวายพระวันะรัตนพิพัฒนญาณอดุล สุน

ธรรนายกปฏิภาณธรรมหาคะนิศรบรร ทักขิณาคณะ
สังฆารามคามวาสีสถิตยในวัดพระเชตุพน แล้วถวายแก่
พระพุทธรูปปฏิมากร แพรยกไตรยหนึ่งบาตรเหล็กเครื่อง
อัฐะบริหารพร้อม...”

(ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน, ๒๕๕๔ : ๕๕)

ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระบรมอัฐิพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรวมไว้ใน
กล่องศิลา บรรจุในพุทธอาสน์พระพุทธรูปปฏิมากร
บริเวณผ้าทิพย์ฐานชั้นบนประดับลายอุณาโลม อัน
เป็นตราพระราชลัญจกรในรัชกาลที่ ๑ ทั้งโปรดถวาย
เศวตฉัตร ๙ ชั้น ประดิษฐานเหนือพุทธอาสน์พระพุท
ธรูปปฏิมากรเป็นครั้งแรก ในรัชกาลปัจจุบันเปลี่ยนเป็น
ฉัตรดาดทอง ๙ ชั้น

เครื่องบริวารต่าง ๆ ซึ่งทรงพระราชอุทิศ
ถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธรูปปฏิมากร
ที่ปรากฏในปัจจุบันได้แก่ พัดแฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ปัก
ลายหักทองขวาง พชนี ฉัตรแก้วเจียรไน ๕ ชั้น หีบ
บรรจุผ้าไตรพร้อมย่ามและอาสนะ เครื่องถมปิด บาตร
พร้อมเชิงและฝา เครื่องพุทธบูชาทั้งหมดประดิษฐาน
อยู่บนฐานชุกชีพระพุทธรูปปฏิมากรในพระอุโบสถ
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ผ้าไตรและพัดยศสำหรับพระพุทธรูปปฏิมากรเทียบขนาดกับพระภิกษุ

พัดฉกพุ่มข้าวบิณฑ์ปักลายหักทองขวาง ยอดพัดและด้ามพัดไม้จำหลักปิดทองประดับกระจก

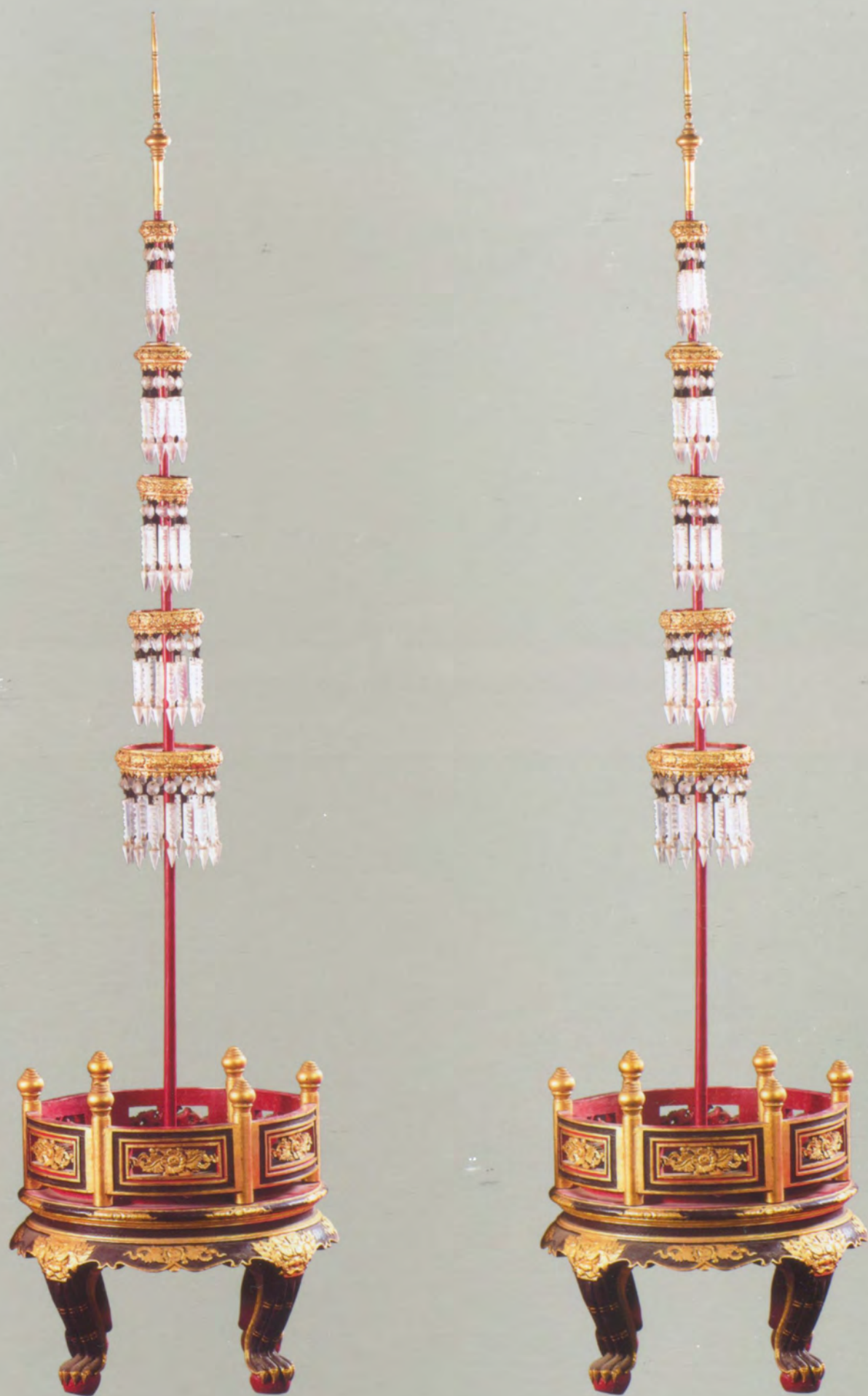
ยอดพัดไม้จำหลักลายบัวซ้อน ๕ ชั้น ปิดทอง

คอปัดไม้จำหลักลายดอกพุดตานปิดทอง กลางด้ามพัดไม้ปิดทองประดับกระจก สันแกะลายลูกฟัก

พชนี ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

ฉัตร ๕ ชั้น แก้วเจียรไน ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

ไตรแพรยกหนึ่ง ประกอบด้วยย่าม ผ้านีลีนะ และไตรแพรไหมสีทับทิม

ย่ามผ้าเข้มขาบ ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

ผ้าสีทึบ ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

ถลกบาตรพร้อมสายโยก ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

บาตรเหล็กพร้อมฝาและเชิงไม้กลึง ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

กาน้ำถมปิดพื้นเหลืองลายดอกไม้ร่วง ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธรูปสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

พระครอบฝาทรงเจดีย์ ถมปิดพื้นเหลือง ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

ถาดทรงพระพักตร์ ถมปิดพื้นเหลือง ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

คนโทน้ำ ถมปิดพื้นเหลืองทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

ตะลุ่มลายรดน้ำกำมะลอ เขียนสีลายดอกพุดตานสำหรับวางหีบผ้าไตรทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาพระพุทธเทวปฏิมากร

กระโถนทรงปรี ถมปิดพื้นเหลือง ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

กระโถนเล็ก ถมปิดพื้นเหลือง ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชาสำหรับพระพุทธเทวปฏิมากร

ตาลิปัตรพดยศ
วัดโพธิ์

ตาลิบัตรพัฒนศ วัดโพธิ์

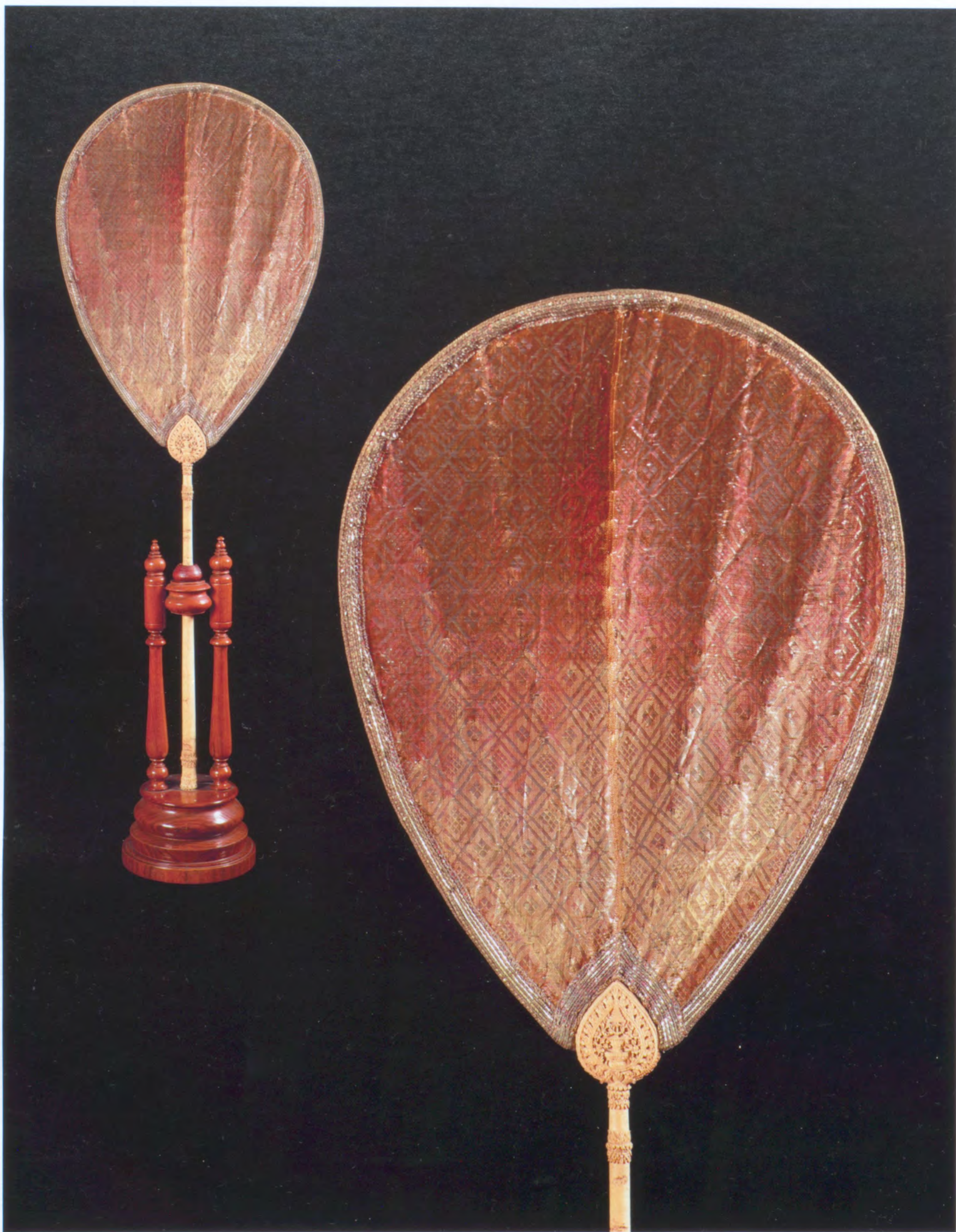
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระอารามหลวงที่มีเกียรติยศสูงยิ่ง มีสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่เป็นศรีสง่าของพระนคร ทั้งเป็นพระอารามที่อยู่ชิดกำแพงพระบรมมหาราชวังและเป็นพระอารามหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลปัจจุบัน เสด็จพระราชดำเนินทรงถวายพระภุชงค์เป็นประจำทุกปี ดังนั้นพระเถระที่ดำรงตำแหน่งอธิบดีสงฆ์หรือเจ้าอาวาสของพระอารามแห่งนี้จึงต้องเป็นพระภิกษุที่บริบูรณ์ด้วยศีลาจารวัตรเป็นที่ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใส ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสูง นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสถาปนาวัดโพธารามขึ้นเป็นวัดพระเชตุพนฯ トラบถึงปัจจุบันมีอธิบดีสงฆ์ ๑๕ องค์ ได้แก่

๑. สมเด็จพระพนรัตน์	พุทธศักราช ๒๓๒๕ - ๒๓๕๖
๒. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าวาสุกรี)	พุทธศักราช ๒๓๕๖ - ๒๓๙๖
๓. พระพิมลธรรม (ยิ้ม)	พุทธศักราช ๒๔๐๐ - ๒๔๑๒
๔. สมเด็จพระวันรัตน์ (สมบุญ)	พุทธศักราช ๒๔๑๕ - ๒๔๑๙
๕. พระพิมลธรรม (อ้น)	พุทธศักราช ๒๔๒๑ - ๒๔๓๒
๖. หม่อมเจ้าพระสมเด็จพระพุทธอาจารย์ (หม่อมเจ้าทาด)	พุทธศักราช ๒๔๓๕ - ๒๔๔๓
๗. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปาน)	พุทธศักราช ๒๔๔๓ - ๒๔๔๗
๘. พระธรรมเจดีย์ (แก้ว)	พุทธศักราช ๒๔๔๘ - ๒๔๕๑
๙. สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เข้ม ธมมสโร)	พุทธศักราช ๒๔๕๒ - ๒๔๘๔
๑๐. สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสสทตฺโต)	พุทธศักราช ๒๔๘๔ - ๒๔๙๐
๑๑. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ)	พุทธศักราช ๒๔๙๐ - ๒๕๑๖
๑๒. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล กมโล)	พุทธศักราช ๒๕๑๗ - ๒๕๒๐
๑๓. พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภสฺสโร)	พุทธศักราช ๒๕๒๐ - ๒๕๓๔
๑๔. พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสฺสานุกโร)	พุทธศักราช ๒๕๓๔ - ๒๕๕๗
๑๕. พระเทพวิราภรณ์ (สินวล ปญฺญาวิโร)	พุทธศักราช ๒๕๕๗ - ปัจจุบัน

นอกจากอธิบดีสงฆ์ผู้ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสูงแล้ว วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามยังมีพระเถรานุเถระที่ทรงสมณศักดิ์ทั้งพระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตรฐานานุกรมและเปรียญธรรมตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ประโยค จนถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค ตลอดจนทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพัตรรองและพัดสังเค็ดในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งพัดยศและพัตรรองส่วนหนึ่งเก็บรักษาไว้ที่วัดพระเชตุพน นับเป็นศาสนวัตถุล้ำค่าของชาติ

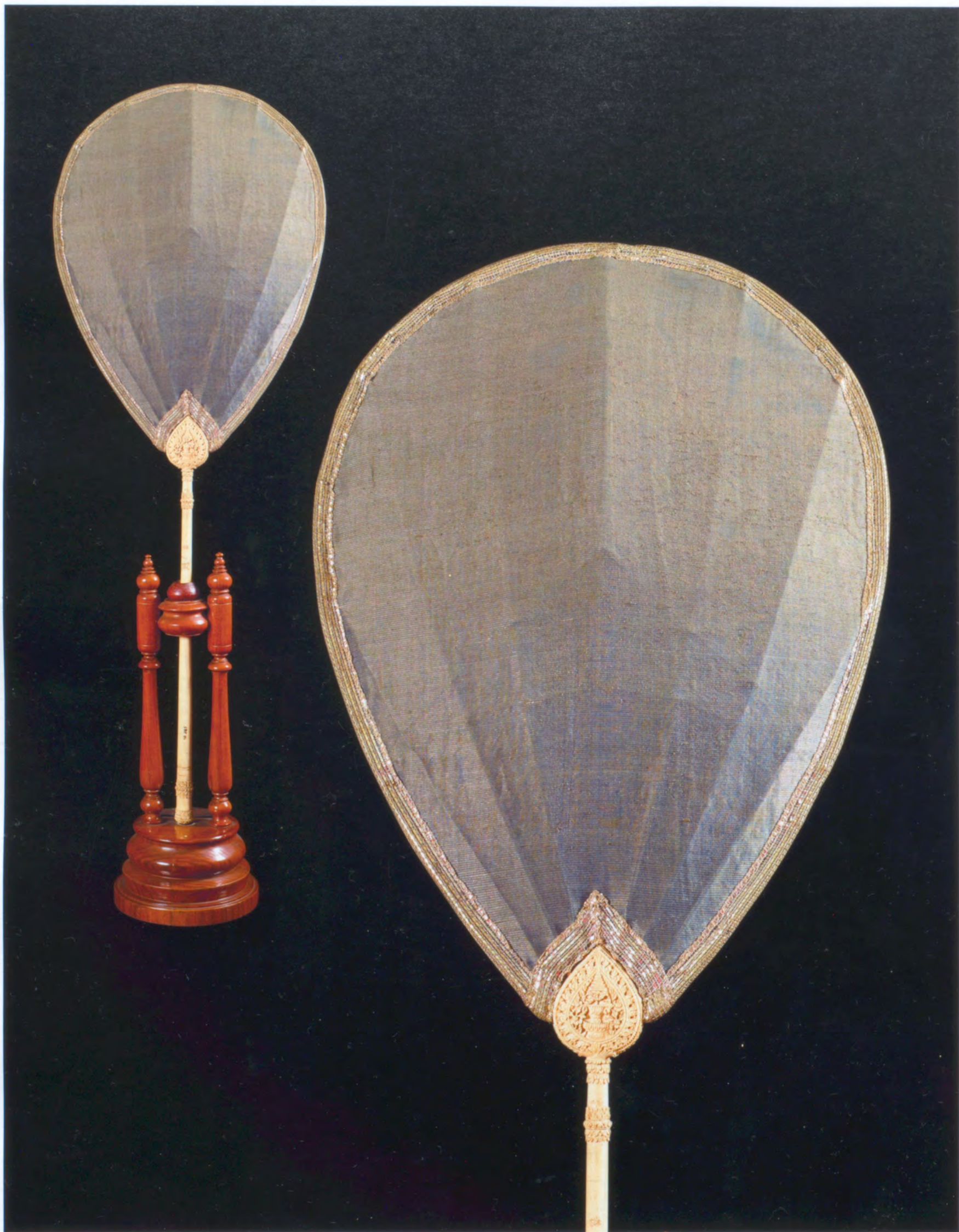
พัดฉกพิเศษพื้นตาดประจำพระองค์กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ ในรต สร้างใหม่แทนของเดิม ซึ่งมีสภาพชำรุด

พัชนี ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถวายแด่กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ ในรัชกาลที่ ๑

ด้ามพชนี งาม้าหลัก นมพชนีเจ้าหลักลายพระราชลัญจกร "จุฑามณี"
ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

พัตินี ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถวายแด่กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ ในรัชกาลที่ ๕

ด้ามพัชนี งามเจ้าหลัก นมพัชนีเจ้าหลักลายพระราชลัญจกร "จุฬามณี"
ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

พัตยศสมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมราชานุวัตร

พัตยศสมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นเทพ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

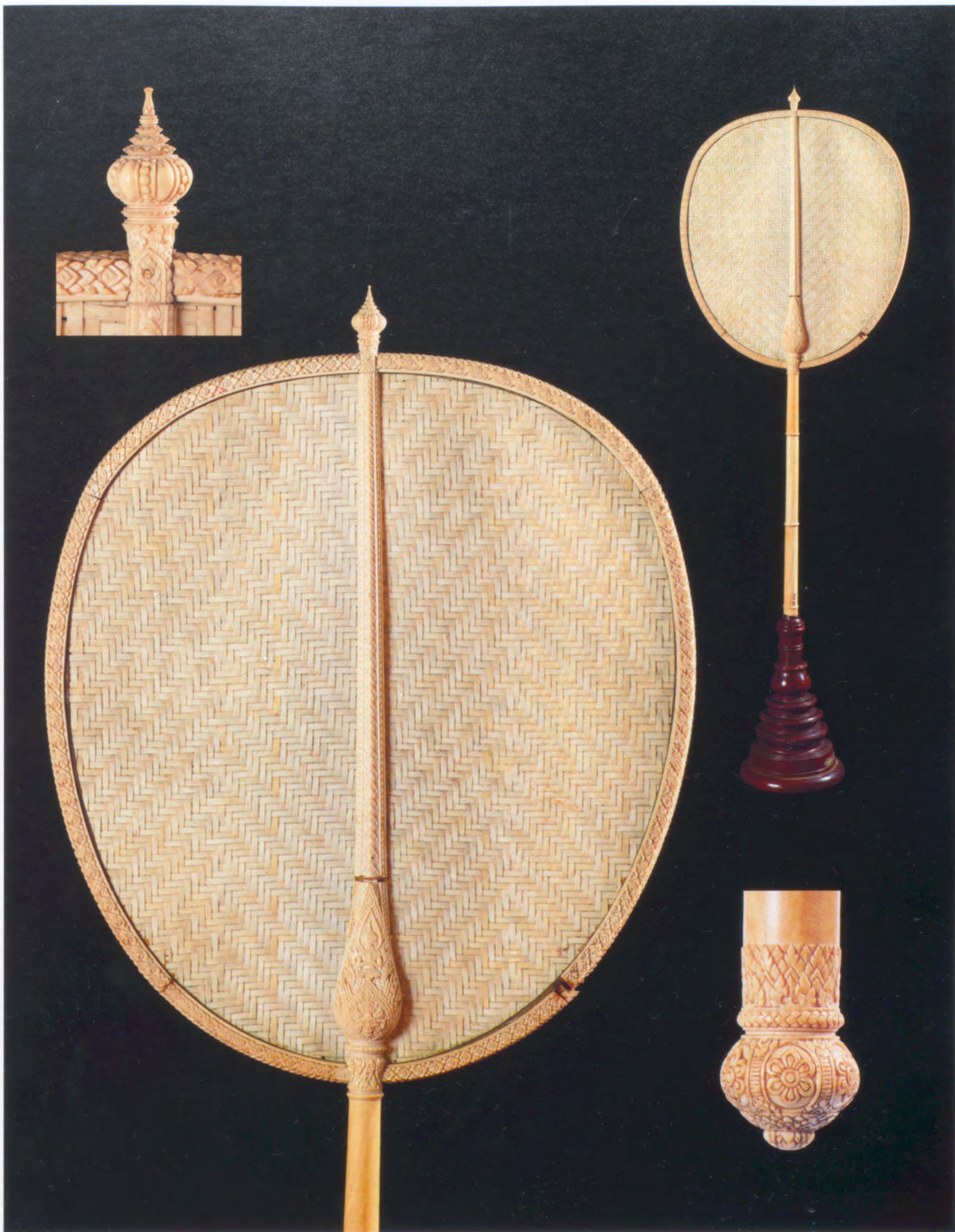
พัตยศสมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นเทพ

พัตยศสมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นราช

ใจกลางพัตงาสาน แกะสลักเป็นรูปเทพนมและหน้าราหู

พัดงาสาน สำหรับพระราชคณະฝ่ายวิปัสสนาธุระ

พัตยศสมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูเจ้าคณะจังหวัดชั้นเอกสังฆปาโมกข์

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูเจ้าคณะอำเภอ ชันพิเศษ

พัดยศสมณศักดิ์ พระครูเจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก

พัดยศสมณศักดิ์ พระครูเจ้าคณะอำเภอ ชันโท

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูเจ้าคณะอำเภอน่าน ชันโท

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูเจ้าคณะตำบล ชั่นโท

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบลชั้นตรี

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ

พัดยศสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก

พัดยศสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตรผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูปลัดชั้นเอก ฐานานุกรมของสมเด็จพระราชาคณะ
ยอดพัต คอพัต และสันพัตงาแกะสลัก

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูปลัด ฐานานุกรมของสมเด็จพระราชาคณะ

พัตยศสมณคักดิ์ พระครูปริตรฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูคู่สวด ฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ และรองสมเด็จพระราชาคณะ

พัดยศสมณศักดิ์ พระครูคู่สวด ฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ และรองสมเด็จพระราชาคณะ

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูวินัยธร สุวานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ
รองสมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะชั้นธรรม และพระราชาคณะชั้นเทพ

พัดยศสมณศักดิ์ พระครูธรรมธร ฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ รองสมเด็จพระราชาคณะ และพระราชาคณะชั้นธรรม

พัดยศสมณศักดิ์ พระปลัด ฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นสามัญ

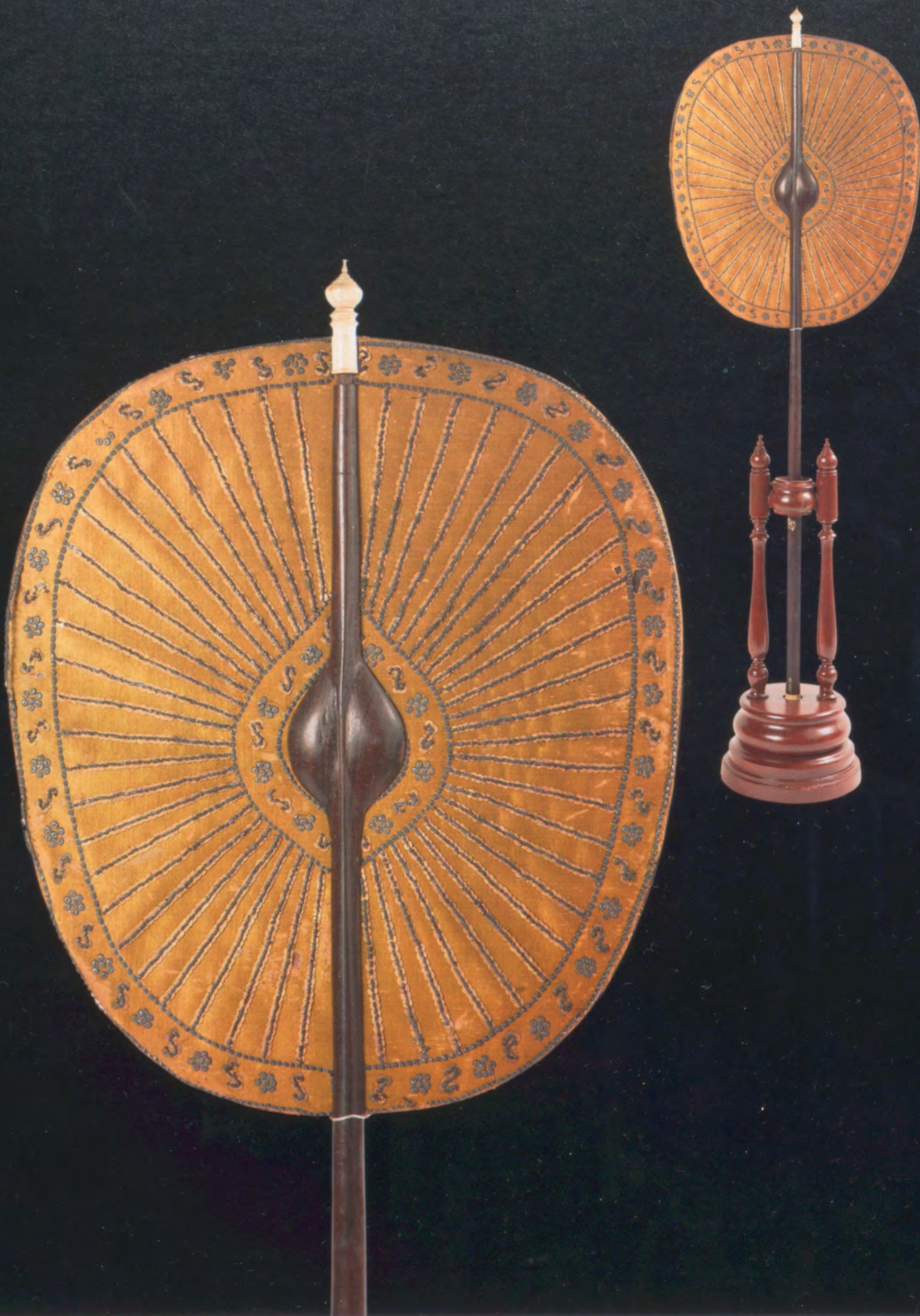
พัตยศสมณศักดิ์ พระปลัด ฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นสามัญ

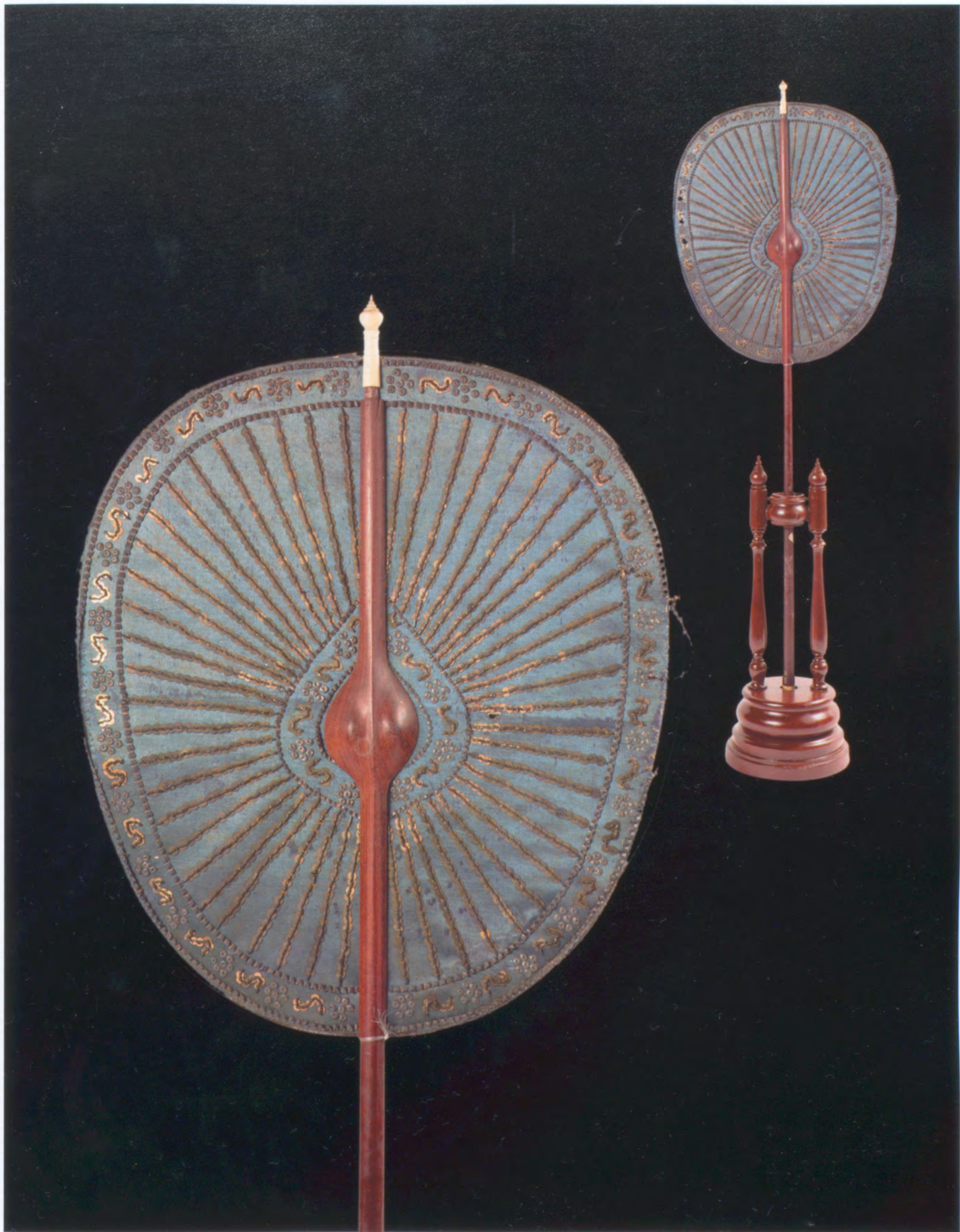
พัตยศสมณศักดิ์ พระเครื่องคู่สวด ฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช และสมเด็จพระราชาคณะ

พัตยศสมณศักดิ์ พระครูสังฆรักษ์ สุวณานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช ถึง พระราชาคณะชั้นราช

พัดเปรียญ (อย่างเก่า)

พัดเปรียญ (อย่างเก่า)

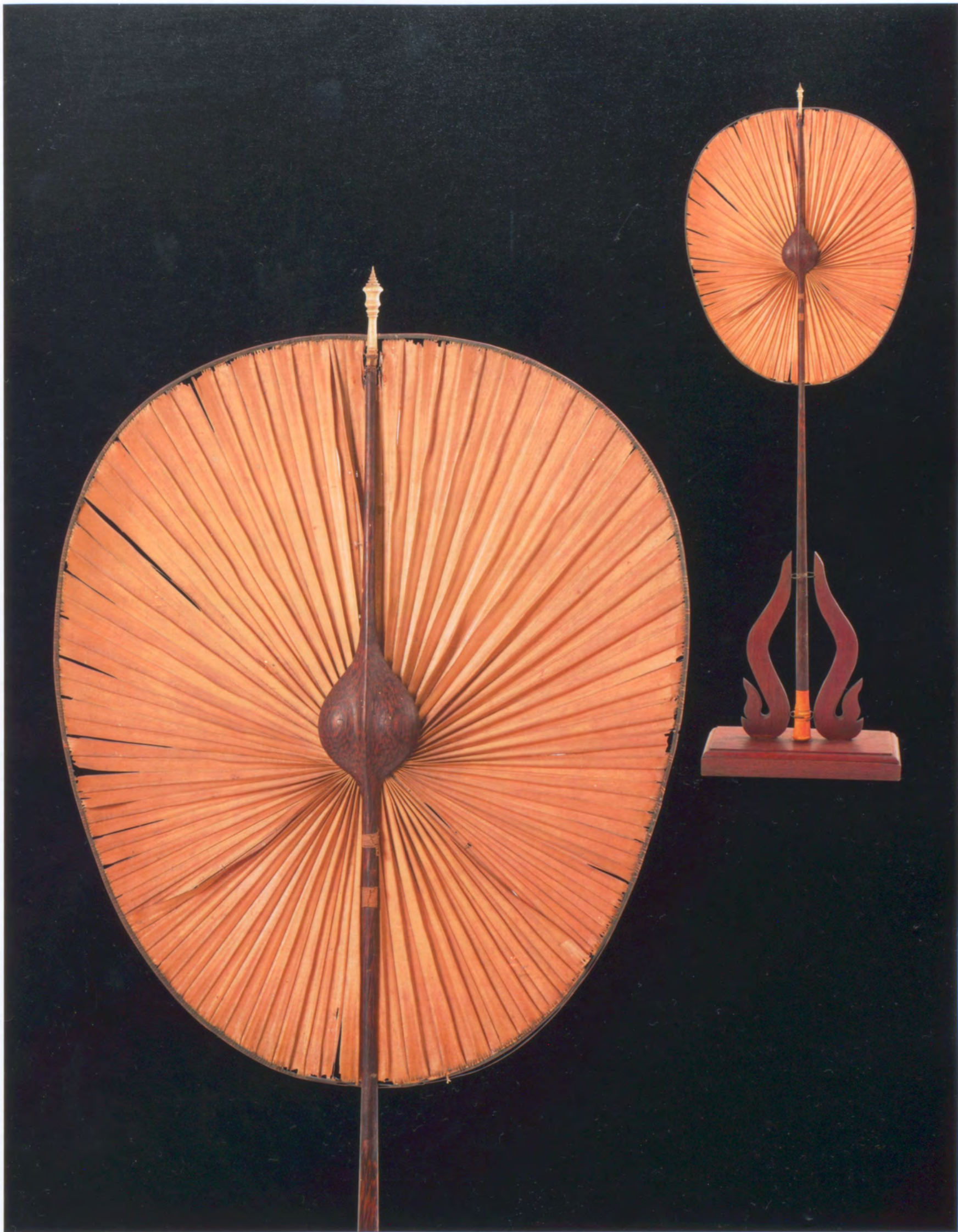
พัตเบรียน ๖ ประโยค (อย่างเก่า)

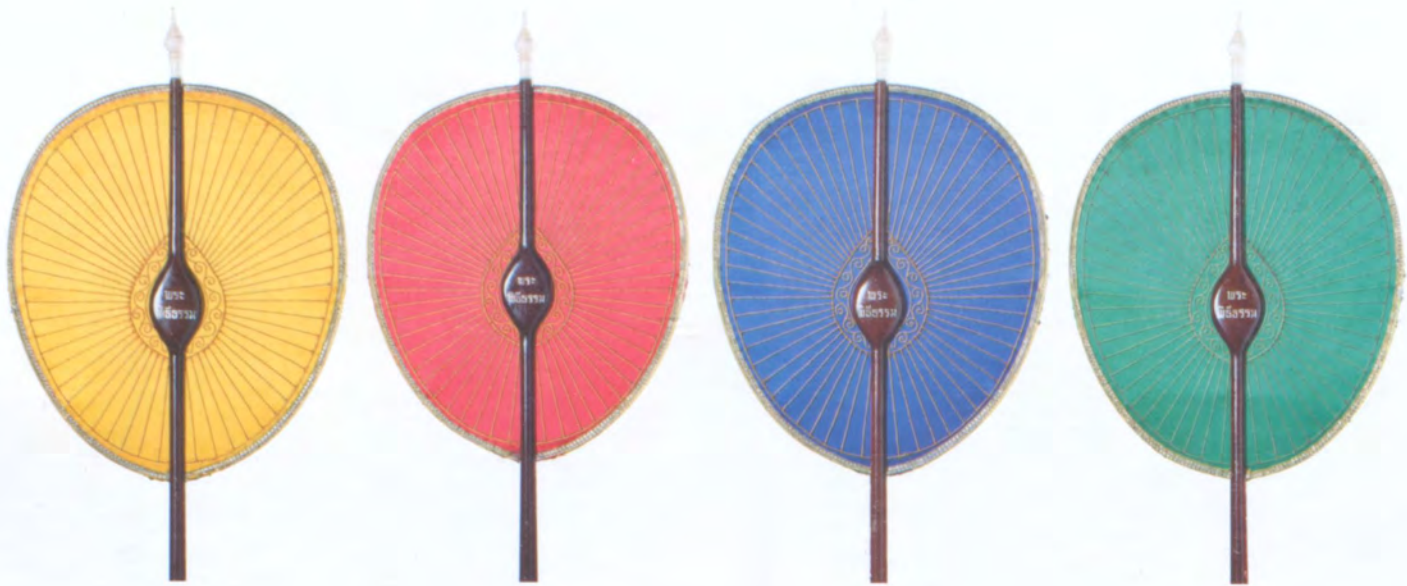
พัตเปริยญ ๗ ประโยค (อย่างเก่า)

พัตเปริยญธรรม ๙ ประโยค (ปัจจุบัน)

ตาลิปีตรใบตาล ด้ามและนมพัดทำด้วยไม้ ยอดงากลิง

พัดพระพิธีธรรม

อนึ่ง ในพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ หรือพระราชพิธีตรุษ ตามโบราณราชประเพณี กำหนดให้มีพระสงฆ์สวดภาณวารและสวดอาฏานาฏิยสูตรในพระราชพิธีนั้นด้วย ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เรียกพระสงฆ์ที่สวดในพระราชพิธีดังกล่าวว่า “พระพิธีธรรม” ภายหลังเมื่อเลิกพระราชพิธีตรุษแล้ว พระพิธีธรรมมีหน้าที่ในการสวดพระอภิธรรมงานพระศพ หรือศพผู้มีบรรดาศักดิ์ ที่อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ พระพิธีธรรมสำหรับหนึ่งมี ๔ รูป มีพัดสำหรับตำแหน่งเป็นพัดหน้านาง พันทแพร ปักไหมทอง ด้ามไม้ต่อเป็นตับคาบกลางพัด ยอดงากลึงเป็นเม็ดทรงมณฑล สำหรับหนึ่งมี ๔ เล่ม สีต่าง ๆ กันคือ สีเหลือง สีแดง สีน้ำเงิน และสีเขียว ปัจจุบันพระพิธีธรรมมี ๑๐ สำหรับประจำพระอารามหลวงต่าง ๆ ดังนี้

๑. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
๒. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
๓. วัดบวรนิเวศวิหาร
๔. วัดจักรวรรดิราชาวาส
๕. วัดสุทัศนเทพวราราม
๖. วัดสระเกศ
๗. วัดประยุรวงศาวาส
๘. วัดอนงค์าราม
๙. วัดราชสิทธาราม
๑๐. วัดระฆังโฆสิตาราม

พัดสมณาคุณ^{*}

พัดสมณาคุณ สำหรับพระภิกษุสงฆ์ เป็นเครื่องหมายตอบแทนผู้ช่วยเหลือราชการ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยวิธีปฏิบัติในการให้เครื่องหมายตอบแทนผู้ช่วยเหลือราชการ พ.ศ. ๒๕๑๙ ทำเครื่องหมายเป็นพัดปักเครื่องหมายรูปตราตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นรูปรัฐธรรมนูญ มีรัศมี ประดิษฐานบนพาน ๒ ชั้น เหนือตั้งมีรูปร่างสีห์กับคชสีห์ยืนในท่าแผ่นเข้าหากัน หรือเรียกว่า รูปตราราชสีห์คชสีห์รักษารัฐธรรมนูญ และแบ่งเป็น ๔ ชั้น ทำนองเดียวกัน ดังนี้

ชั้นพิเศษ รูปพัดหน้านาง ด้านหน้าพื้นตาดเหลืองลายกนกเปลว ใจกลางมีเครื่องหมายเป็น รูปตราตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปักดินสีทอง ด้านหลังกรุด้วยแพรต่วนสีเหลือง ขลิบริมลูกไม้ทอง **ด้ามงา** นมพัดเป็นรูปอาร์มลงยา สีธงชาติ มีคำจารึกไว้บนอาร์มว่า “ถวายแด่พระภิกษุ.....จังหวัด.....” สำหรับถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ผู้บริจาคตั้งแต่ ๕๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป

ชั้นที่ ๑ รูปพัดหน้านาง พื้นเป็นแพรต่วนสีเหลืองทั้งสองหน้า ใจกลางมีเครื่องหมายเป็น รูปตราตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปักดินสีทอง ขลิบริมลูกไม้ทอง **ด้ามงา** นมพัดเป็นรูปอาร์มลงยา สีธงชาติ มีคำจารึกไว้บนอาร์มว่า “ถวายแด่พระภิกษุ.....จังหวัด.....” สำหรับถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ผู้บริจาคตั้งแต่ ๑๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป แต่ไม่ถึง ๕๐๐,๐๐๐ บาท

^{*} วิเชียร อากาศฤกษ์ และสุนทร สุกตะโยธิน. ประวัติสมณศักดิ์และพัดยศ. กรุงเทพฯ : ศรีอนันต์, ๒๕๒๘.

พัสตมณาคุณ ถวายพระสงฆ์ผู้มีอุปการคุณแก่กระทรวงศึกษาธิการ

ชั้นที่ ๒ รูปพัดหน้านาง พื้นเป็นแพรต่วนสีแดงทั้งสองหน้า ใจกลาง
มีเครื่องหมายเป็นรูปตราตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปักดินสีทอง ขลิบริมลูกไม้
ทอง **ด้ามไม้ สันงา** นมพัดเป็นรูปอาร์มลงยา สีธงชาติ มีคำจารึกไว้บนอาร์มว่า
“ถวายแด่พระภิกษุ.....จังหวัด.....” สำหรับถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ผู้บริจาค
ตั้งแต่ ๕๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป แต่ไม่ถึง ๑๐๐,๐๐๐ บาท

ชั้นที่ ๓ รูปพัดหน้านาง พื้นเป็นแพรต่วนสีน้ำเงินทั้งสองหน้า ใจกลาง
มีเครื่องหมายเป็นรูปตราตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปักดินสีทอง ขลิบริมลูกไม้
ทอง **ด้ามไม้ สันงา** นมพัดเป็นรูปอาร์มลงยา สีธงชาติ มีคำจารึกไว้บนอาร์มว่า
“ถวายแด่พระภิกษุ.....จังหวัด.....” สำหรับถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ผู้บริจาค
ตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป แต่ไม่ถึง ๕๐,๐๐๐ บาท

กระทรวงศึกษาธิการ ถวายพัดสมณาคูณ ชั้นพิเศษ แด่
พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสฺสานุโกโร) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เมื่อครั้งดำรง
สมณศักดิ์ที่ พระทักษิณคณิสสร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ซึ่งมีคำจารึก
ไว้บนนมพัดรูปอาร์มลงยาว่า “ถวายแด่ พระทักษิณคณิสสร จังหวัดสิงห์บุรี”
ด้วยพระเดชพระคุณให้การสนับสนุนอุปถัมภ์การศึกษาของโรงเรียนชุมชนวัด
ตราขู (ถาวรพรเพ็ญ ปราณิตอุปถัมภ์) และโรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก จังหวัด
สิงห์บุรี ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๘ เป็นต้นมาจวบถึงมรณภาพ

คัดลอก
งานพระราชพิธี

พัตไอยราพต (ช้างสามเศียร) งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๑๖
ฝีมือพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัตรอง งานพระราชพิธี

พัตรอง หมายถึง **พัด** หรือ **ตาลิบัตร** ที่พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ใช้แทนพัดยศในงานพระราชพิธี “มีประเพณีแต่ดั้งเดิมว่า พระราชาคณะซึ่งได้รับพระราชทานตาลิบัตร แฉกเป็นพัดยศเมื่อได้รับนิมนต์ให้เข้าไปเทศน์ถวาย จะต้องนำตาลิบัตรเข้าไป ๒ เล่ม คือ พัดแฉกที่ได้รับพระราชทานเล่มหนึ่งกับพัตรองอีกเล่มหนึ่ง ในขณะที่ขึ้นไปบนธรรมาสน์ นั้นจะถือพัดแฉกไม่ได้ต้องถือพัตรองขึ้นไปถวายศีลแทน ต่อเมื่อเทศน์แล้วกลับลงมานั่ง ยังอาสน์จะถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรกจึงให้ใช้พัดยศ...” (ตาลิบัตรมีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ : ๖๗)

พัตรองโดยทั่วไปมีรูปทรงเป็น “พัตหน้านาง” สันนิษฐานว่าพัตรองที่ทำขึ้นในชั้นแรกคงเป็นพัตที่ใช้ผ้าพื้นหรือผ้าลายห่มโครงไม้ไผ่ ต่อมาจึงพลิกแพลงตกแต่งให้วิจิตรพิสดารขึ้น “...ที่ปักเป็นลวดลายสำหรับทำเป็นพัตโดยเฉพาะนั้น เข้าใจว่าจะเป็นในรัชกาลที่ ๕ นี้เอง สมเด็จพระยาดำรงฯ ตรัสไว้ว่า ได้เคยทรงสืบว่า พัตรองปักแรกมีขึ้นเมื่อใด ได้ความว่าที่แรกมีนั้นเป็นพัตรอง ของหลวงสั่งมาแต่เมืองจีน ลายเป็นอักษร จ ๓ ตัว อยู่ใต้พระเกี้ยวยอด พระราชทานในงานขึ้นพระที่นั่งวโรภาสพิมาน” (เมื่อยังใช้นามว่าพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์) พัตรองเล่มดังกล่าวไม่มีตัวอย่างเหลือให้เห็น พัตรองต่อมาคือ พัตเอราวิน พระราชทานในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๑๖ สักปักมาจากเมืองจีนเหมือนกัน

พัตรองงานพระราชพิธีตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗ ส่วนหนึ่งเป็นฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นายช่างเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงออกแบบพัตรองงานพระราชพิธี ที่โปรดพระราชทานแก่พระราชอาคันตุกะวัดพระเชตุพนซึ่งทางวัดได้เก็บรักษามาแต่อดีตมีเป็นจำนวนมาก พัตรองเหล่านี้เป็นศาสนวัตถุที่ทรงคุณค่ายิ่ง ควรที่จะเผยแพร่ให้เป็นที่ประจักษ์อย่างกว้างขวางเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาของชาติ

พัตรองงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๖

พัดรัตนารณ์ รัชกาลที่ ๖ ปักอักษรพระปรมาภิไธยย่อ วปร เป็นพัดประจำรัชกาล โปรดพระราชทาน
พระสงฆ์ที่ทรงเคารพนับถือ สำหรับถวายอนุโมทนาในพระราชพิธีฉัตรมงคล

พัชรรัตนารณ์ ชั้นที่ ๕ รัชกาลที่ ๗ ปักอักษรพระปรมาภิไธยย่อ ปปร มีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดรัตนาวรณ์ รัชกาลที่ ๗ ฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดรองงานพระราชพิธีสมโภชภาคภิเษก รัชกาลที่ ๕ เสมอด้วยรัชกาลที่ ๑ พุทธศักราช ๒๔๓๘

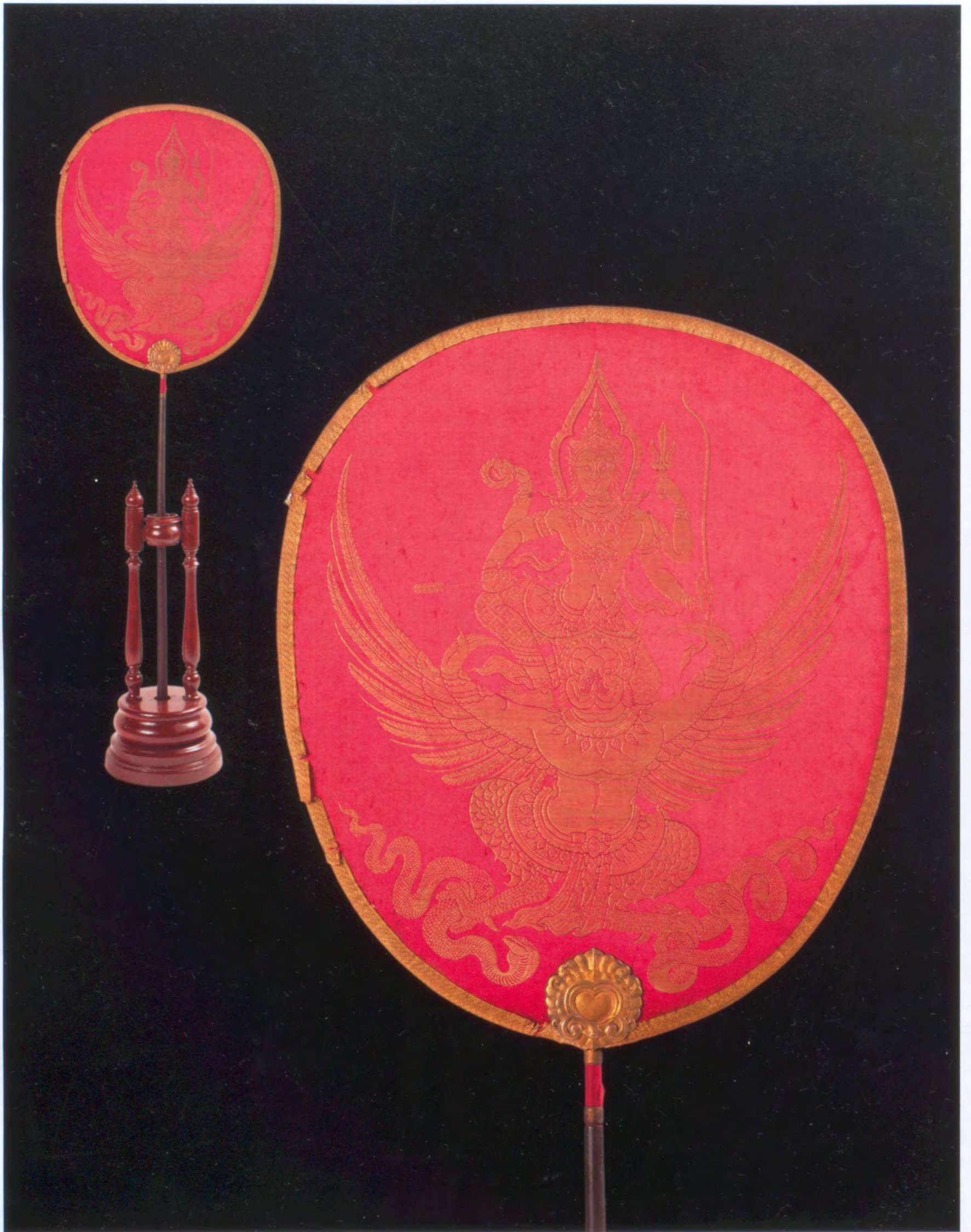
พัดรองงานพระราชพิธีสมโภชสิริราชสมบัติครบหมื่นวันในรัชกาลที่ ๕ พุทธศักราช ๒๔๓๘

พัดรัตนารณ์ รัชกาลที่ ๔ พุทธศักราช ๒๔๔๗
 ฝัพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดรองงานพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ในรัชกาลที่ ๕ (พัดตราพระครุฑพ่าห์) พุทธศักราช ๒๔๕๐
ฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดรองงานพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ในรัชกาลที่ ๕ พุทธศักราช ๒๔๕๑

พัดรองงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๖ พุทธศักราช ๒๔๕๓ มีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดสมเด็จพระพันปี พัดรองงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕๐ ปี สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๔๕๖
 มีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดรองงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล รัชกาลที่ ๖ ทรงครองสิริราชสมบัติเสด็จด้วยรัชกาลที่ ๒
เฉลิมฉัตรสืบห้าสิริราชพรรษา พุทธศักราช ๒๔๖๘

พัตรองงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พุทธศักราช ๒๔๖๘

พัดรองงานฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๔๗๕

พัดรองงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี ในรัชกาลที่ ๙ พุทธศักราช ๒๕๑๔

พัตรองงานพระราชพิธีสถาปนา เสด็จพระนามาภิไธย
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พุทธศักราช ๒๕๑๕

พัดรองงานพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕

พัดรองงานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

พัดรองงานพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก รัชกาลที่ ๙ ทรงครองสิริราชสมบัติเสด็จด้วยรัชกาลที่ ๕ พุทธศักราช ๒๕๓๑

พัดรองงานพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๕๓๘ รัชกาลที่ ๙ เจริญพระชนมพรรษาเสด็จด้วยรัชกาลที่ ๔ พุทธศักราช ๒๕๓๘

พัดรองงานฉลองพระชนมายุ ๓ รอบ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พุทธศักราช ๒๕๓๔

พัดรองงานพระราชพิธีกาญจนาภิเษก ฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙

พัดรองงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๕

พัดรองงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๔๗

พัตรองงานพระราชพิธีสมโภชพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร พุทธศักราช ๒๕๔๙

พัดรองงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙

พัดรองการพระราชกุศลวันสวรรคตรัชกาลที่ ๑ ครบ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๕๒

พัดรองงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๕๕

พัดสังเค็ด
งานพระเมรุ

พัดสังเค็ดงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๕๓
 ฝัพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดสังเค็ด งานพระเมรุ

“เครื่องสังเค็ด” หมายถึง สิ่งของทานวัตถุที่ถวายแก่สงฆ์ในงานปลงศพ พัดสังเค็ด
 งานพระเมรุ จึงหมายถึง พัดที่สร้างขึ้นถวายแก่สงฆ์ในงานพระศพเจ้านาย พัดสังเค็ดเล่ม
 แรกสันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในงานพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์และสมเด็จ
 เจ้าฟ้าภรรณาภรณ์เพชรรัตน์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๓

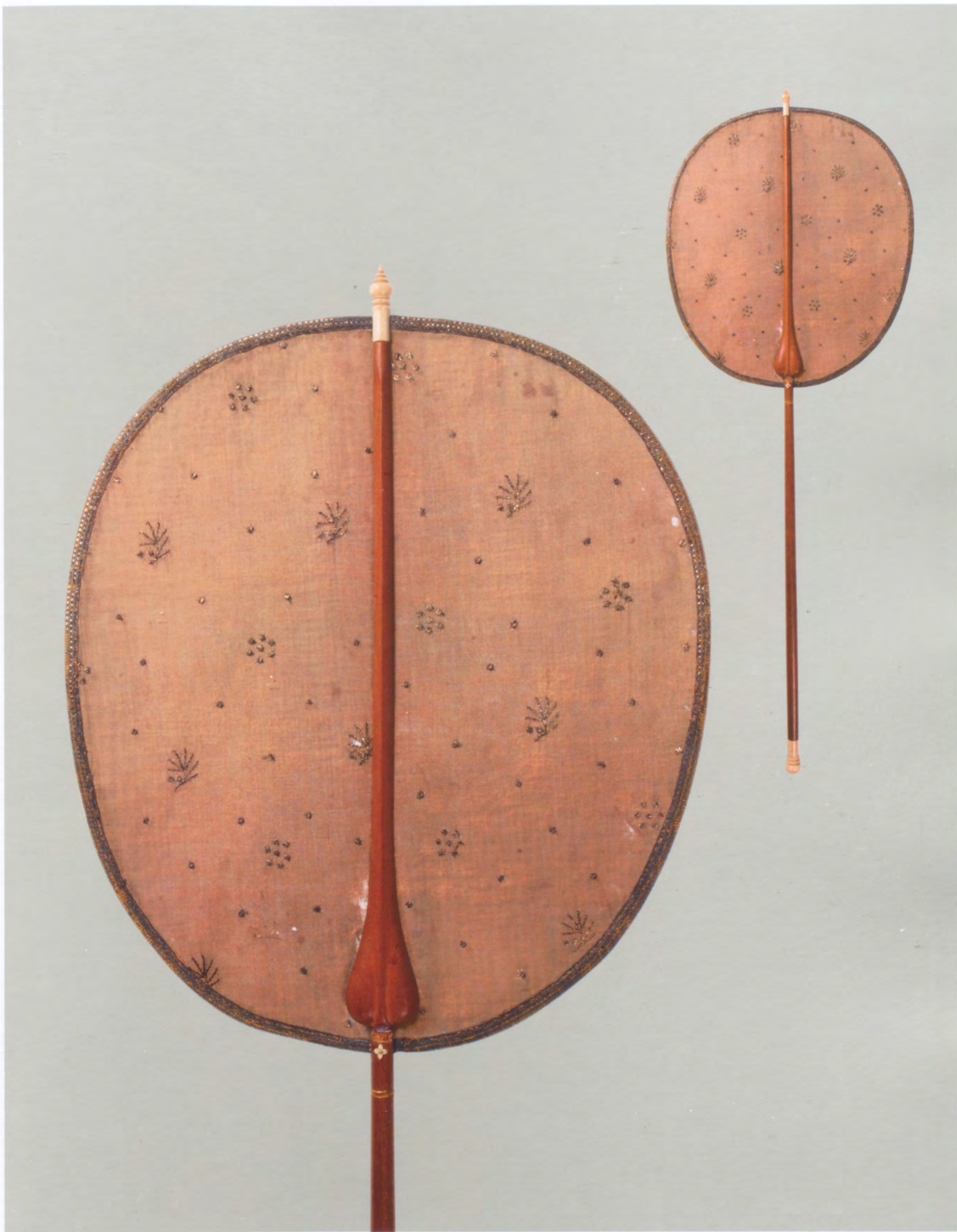
พัดสังเค็ด การพระบรมศพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ พุทธศักราช ๒๔๔๔

พัดสังเค็ดงานพระเมรุพระองค์เจ้าศิริวงษ์วัฒนเดช พุทธศักราช ๒๔๕๑ มีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดสังเค็ดงานพระเมรุกรมหลวงวรวงศ์สุดา พุทธศักราช ๒๔๕๕

พัดพรรณราย สังกัดงานพระศพ พระลัคน์พันธวงศเธอ พระองค์เจ้าพรรณราย
พระชนนีของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พุทธศักราช ๒๔๕๗

พัดสังเค็ดการพระศพลสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พุทธศักราช ๒๔๖๕
 มีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดสังเค็ดงานศพเจ้าจอมมารดาโหมด พุทธศักราช ๒๔๖๕

พัดตั้งเครื่องงานฉลุพานุสรณ์สยามอิราษ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชกุมาร พระมหากษัตริย์ไทย พุทธศักราช ๒๔๖๘
 มีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดสังเค็ดงานพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามาลินีนพดารา กรมขุนศรีธรรมาธิราชเจ้าสุทธภักตยา พุทธศักราช ๒๔๖๔

พัดสังเค็ดงานพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวรุณ กรมหลวงนครราชสีมา พุทธศักราช ๒๔๖๘

พัดสังเค็ดงานพระศพ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช พุทธศักราช ๒๔๖๘

พัดพระนาม พัดสังเค็ดงานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
พุทธศักราช ๒๔๗๒ ฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดสังเค็ดงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทตฺต) พุทธศักราช ๒๔๙๐

พัด น.เทียนสิน งานพระศพลสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พุทธศักราช ๒๔๙๓
 ฝัพระหัตถ์สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดสังเค็ดงานพระเมรุ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พุทธศักราช ๒๔๙๓

พัดสังเค็ดงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พุทธศักราช ๒๔๙๘
 ฝัพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดสังเค็ดงานพระศพพระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมงคล พุทธศักราช ๒๕๐๐

พัดสังเค็ดงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พุทธศักราช ๒๕๒๘

พัดสังเค็ดงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พุทธศักราช ๒๕๓๙

พัดสังเค็ดงานพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พุทธศักราช ๒๕๕๑

พัดสังเค็ดงานพระเมรุสมเด็จพะเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พุทธศักราช ๒๕๕๔

พัตรองพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ตาลปัตรเก่า วัดโพธิ์

ตาลปัตรเก่าของวัดโพธิ์ส่วนหนึ่งเป็นพัตรองเคลยศักดิ์ หรืองานเอกชน บางเล่ม
เกี่ยวเนื่องด้วยเจ้านาย เจ้าจอมมารดา แต่งงานที่จัดไม่ใช่งานพระราชพิธีจึงไม่นับเป็น
พัตรอง แต่เรียกชื่อพัตรตามงาน เช่น พัตรงานฉลองอายุบุคคลต่าง ๆ เป็นต้น

พัตดำรงธรรมงานฉลองพระชันษาครบ ๖๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณูปการ พุทธศักราช ๒๕๖๕
 ฝัพระหัตถ์สมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณูปการ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร

พัดงานทำบุญวันเกิดครบ ๖๐ ปี เจ้าคุณจอมมารดาแพ พุทธศักราช ๒๔๕๗

พัดภาณุรังษี งานฉลองพระชันษา ๖๐ ปี สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
พุทธศักราช ๒๔๖๒ ฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัสดุ งานเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ ปี สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า พระบรมราชเทวี
 พุทธศักราช ๒๔๖๗ มีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดงานฉลอง ๖๐ พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสุทิดาฯ พระราชเทวี พุทธศักราช ๒๕๖๔

พัตรัตนกรัณฑ์ งานฉลองพระชันษาครบ ๖๐ ปี พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์
พุทธศักราช ๒๕๖๖ มีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พัดเทวธรรม หม่อมใหญ่ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ

พัดรองที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ทอดผ้าป่ามูลนิธิ "ทุนพระพุทธยอดฟ้า"
ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วัดพระเชตุพน ๖ เมษายน ๒๕๑๐

พัดรองที่ระลึกในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ในงานฉลอง ๒๐๐ ปี
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส วัดพระเชตุพน ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๓

พัดรองที่ระลึกงานครบ ๒๐๐ ปี วันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

๗ กันยายน ๒๕๕๒ ณ วัดพระเชตุพน ผู้ออกแบบ นายสุเมธ พุฒพวง

พัดงานทำบุญอายุครบ ๖๐ ปี พระยามนตรีสุริยวงศ์ พุทธศักราช ๒๔๗๐

พัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๗๗

พัดสังเค็ดงานพระศพ พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี พุทธศักราช ๒๕๒๙

พัดงานสมโภชหิรัญบัฏ พระธรรมปิฎกยาบติ พุทธศักราช ๒๕๔๔
 ผู้ออกแบบ นายธนากร กำทรัพย์ กรมศิลปากร

พัดฉลองอายุวัฒนะ ๙๐ ปี พระบรมโกศ (ถาวร ตีสำนุกโร) พุทธศักราช ๒๕๕๓
ผู้ออกแบบ ผ.ศ.สน สีมাত্রัง มหาวิทยาลัยศิลปากร

พัฒนางานฉลองอายุ ๙๖ ปี พระธรรมปิฎกยาบติ พุทธศักราช ๒๕๕๕
ผู้ออกแบบ นายพิระพัฒน์ สำราญ มหาวิทยาลัยศิลปากร

พัดรองที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมปัญญาบดี พุทธศักราช ๒๕๕๔
ผู้ออกแบบ นายพีระพัฒน์ สำราญ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บรรณานุกรม

คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ.

พัชรองงานพระราชพิธีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดช. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์
และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖. (จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาส
งานฉลองพระชันษา ๑๐๐ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา
สังฆปริณายก ๓ ตุลาคม ๒๕๕๖)

คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน. ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔.

จาริกกัลยาณี เรื่องพงศาวดารสมณวงศ์นิกายฝ่ายใต้ คำจารึกภาษามคร ทั้งคำแปล
เป็นภาษาไทยแลภาษาอังกฤษ. พระนคร : โสภณพิพรรตธนากร, ๒๔๖๘. (พิมพ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมสุภาพ กฤดากร ณ อยุธยา)

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
พระนคร : วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๑๓.

_____. ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ. พระนคร : พระจันทร์, ๒๔๗๗. (พิมพ์แจกในงาน
ปลงศพ หลวงเสพย์สุนทร (รอด วัฒนวิจารณ์) กับ หลวงประกาศดี (เชย สุนทร
วิจารณ์) ณ วัดแจ้ง อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา วันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗)

_____. ตำนานพุทธเจดีย์. พิมพ์ครั้งที่ ๗. พระนคร : ศิวพร, ๒๕๑๐. (พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพพระนิติธรรมประกรณ์ (นิติธรรม เนตราคม) ณ เมรุหน้า
พลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐)

_____. เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ :
คณะสงฆ์วัดสุวรรณาราม, ๒๕๕๓. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระ
พุทธโฆษาจารย์ (พุทธ สุวฑฺฒโน ป.ธ. ๗) ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทราวาส วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๓)

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, พระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกร (ม.ร.ว. คสึ สุทัศน์)
และพระยาพยุมาธิบดี (อ่อน โกมลวรรณะ เปரியญ). **ตำนานพระอาราม
แลทำเนียบสมณศักดิ์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓
(คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นที่ระลึกในการสถาปนาพระธรรมปิฎก
๕ ธันวาคม ๒๕๕๓)

บุญเตือน ศรีวรพจน์. **ตาลปัตร ฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์**.
กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗), ๒๕๕๖.

_____. **พระบรมสารีริกธาตุ คติพระพุทธรศาสนาเถรวาทจากอินเดียสู่ประเทศไทย**.
กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗), ๒๕๕๓.

ประชาภิจักรจักร, พระยา (เข้ม บุนนาค). **พงศาวดารโยนก**. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ,
๒๕๐๔.

ลาอุแบร์. **จดหมายเหตุลาอุแบร์**. สันต์ ท.โกมลบุตร (แปล). กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, ๒๕๑๐.

วัดปากน้ำและสมาคมศิษย์หลวงพ่อดำปากน้ำ ม.ส.จ. **ประวัติสมณศักดิ์**. ม.ป.ท., ๒๕๕๐.
(พิมพ์เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐)

วิเชียร อากาศฤกษ์ และสุนทร สุภูตะโยธิน. **ประวัติสมณศักดิ์และพัตยศ**. กรุงเทพฯ :
ศรีอนันต์, ๒๕๒๘.

ศิลปากร, กรม. **ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๘. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในโอกาสวันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี วันที่ ๑๘
ตุลาคม ๒๕๔๗)

_____. **พระพุทธรูปสำคัญ**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๓.

สนธิ์ แสงบุญ. **พัตยศสมณศักดิ์**. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๑๕.

สมมติอมรพันธุ์, กรมพระ. **จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์
เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.

รำลึกถึงหลวงปู่ พระธรรมปัญญาบดี

ครอบครัว สิริวัฒนภักดี ได้รับความเมตตาจากหลวงปู่ พระธรรมปัญญาบดี อดีตเจ้าอาวาส วัดพระเชตุพนทูลودมมา และทางครอบครัวจะเรียกนามท่านว่า “หลวงปู่” ด้วยความเป็นพระสงฆ์ผู้ทรงศีลอยู่อย่างเรียบง่าย พูดน้อย มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม เป็นที่เคารพศรัทธาของคนทั่วไป โดยเฉพาะครอบครัวสิริวัฒนภักดี ได้มอบถวายบุตรชายสองคนให้บวชเณรและบวชพระอยู่ปรนนิบัติท่าน ท่านได้เมตตาอบรมสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น ยิ่งบุตรทั้งสองอยู่ใกล้ท่าน ยิ่งซึมซับวัตรปฏิบัติของหลวงปู่ยิ่งมากขึ้น จึงขอถ่ายทอดวัตรปฏิบัติ พอเป็นเครื่องรำลึกถึงหลวงปู่ ผู้เป็นพระสุปฏิปันโน เป็นพระดี ๔ สถานคือ

๑.เป็นพระสงฆ์ผู้ทรงศีล

หลวงปู่ เป็นพระสงฆ์ที่รักษาวินัยถือศีลอย่างเสมอต้นเสมอปลาย มีวัตรปฏิบัติที่เรียบง่าย สำรวมกิริยาวาจา เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ทำกิจวัตรของสงฆ์มีบทพร้อง ดินจำวัดแต่เช้า สวดมนต์ภาวนา พอได้อรุณออกบิณฑบาตโปรดญาติโยม ลงทำวัตรสวดมนต์เช้า - เย็น และลงปาฏิโมกข์สม่ำเสมอ ไม่มีศาสนกิจจำเป็น หรืออาพาธ จะไม่ขาดกิจวัตรเหล่านี้

๒.เป็นพระสงฆ์ผู้สร้าง

หลวงปู่ เป็นพระที่มีสายตาวาวไกล คือมองการณ์ไกลที่เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา และสังคม มีคนศรัทธาท่านมากและผู้ศรัทธาก็ถวายปัจจัยท่าน ท่านก็จะรวบรวมปัจจัยเหล่านั้นไว้ แล้วนำไปสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล หรือสาธารณประโยชน์ ที่วัดโพธิ์ท่านสร้างศาลาพระธรรมปัญญาบดีและบูรณปฏิสังขรณ์วัดจนสวยงาม สะอาดเรียบร้อย ชาวต่างชาตินิยมเข้าเยี่ยมชมวัดแต่ละวันเป็นจำนวนมาก ครอบครัวสิริวัฒนภักดี ได้มีโอกาสร่วมทำบุญกับหลวงปู่ โดยรับเป็นเจ้าของภาพบูรณะภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วิหารพระนอน และตามวิหารทิศต่างๆ และสร้างศาลาสิริวัฒนภักดี

นอกจากสร้างถาวรวัตถุแล้ว หลวงปู่ยังสร้างคน สร้างงาน สร้างกฎระเบียบประจำวัดโพธิ์ ท่านจึงนับเป็นพระสงฆ์ที่ “สมบูรณ์แบบ”

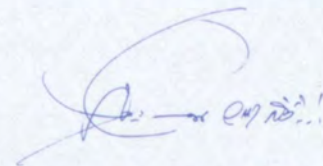
๓. เป็นพระสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์

หลวงปู่ เป็นพระสงฆ์ที่มีใบประกาศนียบัตรน้อย ทางโลกมองว่ามีความรู้่น้อย แต่ความเป็นจริงท่านมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมสูงมาก ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นลำดับขั้นคือ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูทักษิณคณิศร เป็นพระราชาคณะหรือเจ้าคุณชั้นสามัญที่ พระทักษิณคณิสสร เป็นชั้นราชที่ พระราชปัญญาสุธี เป็นชั้นเทพที่ พระเทพวรมุณี เป็นชั้นธรรมที่ พระธรรมเสนานี และเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะที่ พระธรรมปัญญาบดี ท่านเจริญอยู่ในสมณศักดิ์ได้เพราะท่านเป็น “พระสงฆ์ดี”

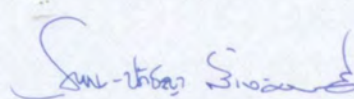
๔. เป็นพระสงฆ์ผู้เจริญด้วยพรรษาอายุกาล

หลวงปู่ เล่าให้ฟังว่า ท่านอยู่ในท้องโยมแม่เป็นเวลา ๑๐ เดือน จึงคลอดออกมา โดยปกติคนเราจะอยู่ในท้องโยมแม่เพียง ๙ เดือน ตอนนั้นโยมแม่กระวนกระวายมาก เพราะการแพทย์ยังเข้าไม่ถึงกลัวจะเกิดเหตุไม่ดีกับลูกเพราะลูกอยู่นานกว่าคนอื่น ด้วยวัตรปฏิบัติของท่านที่เรียบง่าย สงบ สมถะ เป็นพระทรงศีล ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ท่านจึงมีอายุยืน เมื่อท่านมีอายุ ๘ รอบ ๙๖ ปี ท่านปรารภจะสร้างอาคารเรียน ให้กับโรงเรียนชุมชนวัดตราขู จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่าน ครอบครัวจึงถวายความอุปถัมภ์ รับเป็นเจ้าภาพสร้างโรงเรียน ซึ่งเป็นอาคารคอนกรีตสองชั้น ท่านได้มอบให้กับโรงเรียนชุมชนวัดตราขูสมเจตนา วาระสุดท้าย ท่านได้เรียกผู้ใกล้ชิดเข้าพบ แล้วกล่าวว่า “ต่อจากนี้ไปไม่รบกวนเราแล้ว อะไรต่าง ๆ นี่ก็จัดแจงไว้ให้แล้ว รวมถึงค่ารักษาพยาบาลและอื่นๆ” วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๐๖.๓๐ น. ท่านได้มรณภาพด้วยอาการอันสงบ รวมสิริอายุได้ ๙๘ ปี ๒ เดือน เมื่อนับรวมในท้องโยมแม่ ๑๐ เดือน หลวงปู่มีอายุ ๙๙ ปีเต็ม

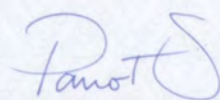
ขอถวายความรำลึก อาลัยถึงหลวงปู่ตลอดกาล
ครอบครัวสิริวัฒนภักดี

(เจริญ-คุณหญิงวรรณฯ สิริวัฒนภักดี)

(สุภาพน-ปัทมาฯ สิริวัฒนภักดี)

ม.ล. ตรีนุช สิริวัฒนภักดี

(ปณต-ม.ล.ตรีนุชฯ สิริวัฒนภักดี)

มูลนิธิสิริวัฒนภักดี

SIRIVADHANABHAKDI FOUNDATION

มูลนิธิสิริวัฒนภักดี

โดย คุณเจริญ - คุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี และครอบครัว

บริจาคทรัพย์จัดพิมพ์หนังสือ ตาสิปตรวัดโพธิ์

เป็นจำนวนเงิน ๓,๙๐๐,๐๐๐ บาท

มูลนิธิสิริวัฒนภักดี โดย คุณเจริญ - คุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี และครอบครัว

ตาลปัตรวัดโพธิ์

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และมูลนิธิสิริวัฒนภักดี

จัดพิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุกโร)

อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พระราชเวที.

ตาลปัตรวัดโพธิ์.-- กรุงเทพฯ : วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, ๒๕๕๘.

๔๑๖ หน้า.

๑. ตาลปัตร I. ชื่อเรื่อง.

294.3137

ISBN 978-616-382-620-6

ที่ปรึกษา

พระเทพวิราภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

คุณเจริญ คุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี

คุณธำปน สิริวัฒนภักดี

คุณปณต สิริวัฒนภักดี

บรรณาธิการ

พระราชเวที (สุรพล ชิตธนาโณ ป.ธ.๙)

ผู้เรียบเรียง

พระราชเวที (สุรพล ชิตธนาโณ ป.ธ.๙)

นายบุญเตือน ศรีวรพจน์

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

กองบรรณาธิการ

พระมหาวิเชียร สิริวฑฺฒโน ป.ธ.๔

พระมหาราชัญญ์ ดิคุขวิโร ป.ธ.๕

นางสาวสุธีรา สัตยพันธ์

นายสุวรรณ์ สุพัฒน์มงคล

พระมหาสมเกียรติ ปญฺญาสิริ ป.ธ.๓

นายสิงห์คม บริสุทธิ์

นางสาวทิพวรรณ บุญส่งเจริญ

ถ่ายภาพ

นายฤทธิ รัตนประทีป

นายจิรภัทร พรภาสกร

พ.จ.อ.สุวรรณ์ คำแหงวงศ์

ศิลปกรรม

นายวิระยุทธ นาคชัยโย

จัดพิมพ์โดย

บริษัท สุวรรณภูมิ เฮอริเทจ จำกัด

